

**POST HAKİKAT ÇAĞINDA GERÇEKLİĞİN
DÖNÜŞÜMÜ VE KOMPLO TEORİLERİ: İSVEÇ'İN
NATO ÜYELİK SÜRECİ ÖRNEĞİNDE
DOKÜMANTER BİR ANALİZ**

Başak AKMEŞE

Yüksek Lisans Tezi

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU

2024

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANA BİLİM DALI

Başak AKMEŞE

POST HAKİKAT ÇAĞINDA GERÇEKLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE
KOMPLO TEORİLERİ: İSVEÇ'İN NATO ÜYELİK SÜRECİ
ÖRNEĞİNDE DOKÜMANTER BİR ANALİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU

ERZURUM-2024

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " Post Hakikat Çağında Gerçekliğin Dönüşümü ve Komplo Teorileri: İsveç ve Finlandiya'nın NATO Üyelik Süreci Örneğinde Dokümanter Bir Analiz" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[19.01.2024/ İmza]

Başak AKMEŞE

Aslı Islak İmzalıdır

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılmış durumda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ay aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU danışmanlığında, Başak AKMEŞE tarafından hazırlanan bu çalışma 08/01/2024 tarihinde savunulmuştur. Aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU	İmza	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi	: Doç. Dr. Fatih DEĞİRMENCI	İmza	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi	: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Cenap ÖZDEMİR	İmza	Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü
Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

POST-HAKİKAT ÇAĞI VE YENİ GERÇEKLİĞİN İNŞASI

1.1. POST-HAKİKAT KAVRAMININ TANIMI	7
1.2. POST-HAKİKAT KAVRAMININ TARİHSEL ARKA PLANI	8
1.3. POST-HAKİKAT ÇAĞIN TEMELLERİ	11
1.3.1. Postmodernizm.....	11
1.3.2. Popülizm.....	12
1.3.3. Yeni Medya	13
1.4. POST-HAKİKAT ÇAĞIN UNSURLARI	14
1.5. POST-HAKİKAT ÇAĞDA HAKİKAT/GERÇEKLİK KAVRAMLARININ DÖNÜŞÜMÜ	16
1.6. POST-HAKİKAT ÇAĞDA GERÇEKLERİN DEĞERSİZLEŞMESİ	18
1.7. POST-HAKİKAT ÇAĞDA GERÇEK DEĞERLER ALGISI	21
1.8. POST-HAKİKAT ÇAĞDA GERÇEK DEĞERLERE KARŞIT KAVRAMLAR.....	23
1.9. POST-HAKİKAT ÇAĞIN BİLİME VE UZMAN GÖRÜŞLERİNE YAKLAŞIMI	25

İKİNCİ BÖLÜM

KOMPLO TEORİLERİNİN DOĞASI VE KAPSAMI

2.1. KOMPLO TEORİSİ VE TEORİSYENİ KAVRAMLARI.....	28
2.1.1. Komplo Teorisi Kavramı	28
2.1.2. Komplo Teorisyeni Kavramı.....	29
2.1.3. Komplo Teorisi Bağlamında Komplo ve Komplocu Kavramları	31

2.2. KOMPLO TEORİLERİNİN KISA BİR TARİHİ	35
2.3. KOMPLO TEORİLERİNİN YAPISI VE İÇERİĞİ	36
2.4. KOMPLO TEORİLERİNİN HİPERGERÇEKLİK DOĞASI	40
2.5. KOMPLO TEORİLERİ VE BELİRSİZLİK	42
2.6. KOMPLO TEORİLERİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	46
2.6.1. Komplo Teorilerine Yönelik Olumlu Yıkıcı Yaklaşımlar	48
2.6.2. Komplo Teorilerine Yönelik Negatif-Genellemeci Yaklaşımlar	50
2.7. KOMPLO TEORİLERİNE İNANMA EĞİLİMİ VE İNANANLARIN ÖZELLİKLERİ	53
2.8. DÜNYADA ÖNE ÇIKAN KOMPLO TEORİLERİ ÖRNEKLERİ	56
2.9. KOMPLO ZİHNİYETİNİN SEBEPLERİ VE GENEL HATLARI	59
2.10. TÜRKİYE’DE KOMPLO TEORİLERİNİN ZİHNİ SEBEPLERİ, GENEL HATLARI VE ÖRNEKLERİ	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	67
İSVEÇ’İN NATO’YA ÜYELİK SÜRECİNDE KOMPLO TEORİSİ ZEMİNİNDE GELİŞEN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLİ KİMİ HADİSELER ÖRNEĞİNDE DOKÜMANTER BİR ANALİZ.....	67
3.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	67
3.1.1. Araştırmanın Konusu	67
3.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	67
3.1.4. Araştırmanın Yöntemi	68
3.1.4.1. Araştırma Soruları	69
3.1.4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	69
3.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI	70
3.2.1. İsveç’in NATO’ya Üyeliğine Karşı Çıkan Türkiye’nin Yaklaşımına Tepkisellik İçeren Hadiseler ve İlişkili Dokümanların Analizi	71
3.2.1.1. Türkiye’nin Dini, Milli ve Ekonomik Değerlerine Yönelik Gelişen Hadiseler ve İlişkili Dokümanların Analizi	71
3.2.1.2. Dini, Milli ve Ekonomik Değerlere Yönelik Gelişen Hadiselere Türkiye’nin Tepkisi ve İlişkili Dokümanların Analizi	88
3.2.1.3. Türkiye Sınırları İçerisinde Gerçekleşen Kimi Hadiseler ve İlişkili Dokümanların Analizi	94

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	107
KAYNAKÇA	112
ÖZGEÇMİŞ.....	132

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**POST HAKİKAT ÇAĞINDA GERÇEKLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE KOMPLO
TEORİLERİ: İSVEÇ'İN NATO ÜYELİK SÜRECİ ÖRNEĞİNDE
DOKÜMANTER BİR ANALİZ****Başak AKMEŞE****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU****2024, 132 Sayfa****Jüri: Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU
Doç. Dr. Fatih DEĞİRMENCİ
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Cenap ÖZDEMİR**

Gerçeklerin yalan olarak kanıksanıp reddedildiği ya da görmezden gelindiği günümüzde insanların zihinlerine şüphe tohumları daha yoğun bir biçimde ekilebilmektedir. Gerçeklikten uzaklaşanlar, yalanları gerçekmiş gibi pazarlarken veya gerçekleri yalan diye inkâr ederlerken, hakikatleri herhangi bir somut ve rasyonel bir nedene bakmaksızın yargılayabilmektedirler. Bu bağlamda bu tez eserinde; zihinlerde gelişen belirsizliklere ve toplumda fikir ayrılıklarına sebep olduğu düşünülen komplo teorisi tartışmalarına açıklık getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, komplo teorileri epistemik gerekçelendirilmiş bakış açısıyla ele alınmakta ve günümüz Türkiye'sinde komplo anlatımlarının söylemsel ve dokümanter zeminde uluslararası siyasi olayları ve sonuçları gerçekliğin dönüşümü bağlamında irdelenmektedir. Uluslararası boyutta daha önce bu kadar ayrıntılı bir biçimde ifade edilebilecek bir komplo teorisi fikrine dayanan araştırmaya literatürde hemen hiç rastlanılmaması bu çalışmayı önemli ve özgün hale getirmektedir. Araştırma kapsamında, 'İsveç'in NATO üyelik süreci örneğinde' 25 Ocak-26 Aralık 2023 tarih aralığında kimi dokümanların (film, reklam, Dışişleri Bakanlıkları web siteleri, haber ve makale gibi) nasıl ve hangi amaçla hazırlandığı betimleyici bir yaklaşımla incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, algı yönetiminde başarılı olan ülkelerin uluslararası çıkarları ya da stratejileri doğrultusunda etki altına almak istedikleri ülkemizde meydana gelen korkunç olaylarda doğrudan rolleri olmasa bile gözdağı vermek maksadıyla komplo senaryoları yazıyor olabilecekleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Post-Hakikat Çağ, Gerçekliğin Dönüşümü, Komplo Teorileri, İsveç, NATO Üyelik Süreci, Dokümanter Analiz.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****TRANSFORMATION OF REALITY AND CONSPIRACY THEORIES IN THE
AGE OF POST-TRUTH: A DOCUMENTARY ANALYSIS IN THE CASE OF
NATO MEMBERSHIP PROCESS OF SWEDEN****Advisor: Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU****2024, Page: 132****Jury: Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU****Assoc. Prof. Dr. Fatih DEĞİRMENCİ****Assist. Prof. Dr. Ömer Cenap ÖZDEMİR**

In today's world, the facts are regarded as lies, rejected, or ignored. Besides, it is possible to call people into doubt, more intensely. Those who move away from reality can judge truths without looking at any concrete and rational reason, while marketing lies as if they were truth or denying truths by way of calling them lies. In this context, this thesis aims to clarify conspiracy theory discussions that are thought to cause uncertainty in minds and disagreements in society. To that end, this thesis discusses the conspiracy theories from an epistemically justified perspective, and examines international political events and their consequences in the context of the transformation of reality on a discursive and documentary basis of conspiracy narratives in today's Türkiye. The fact that there is almost no research in international literature based on such a detailly outlined idea on conspiracy theories makes this study important and original. This research examines with a descriptive approach how and for which purposes certain documents (such as films, commercials, Foreign Ministry websites, news, and articles) are prepared for the time period between 25 January and 26 December 2023 and concerning the case of "Sweden's NATO membership processes". In light of the respective findings, the thesis determines that countries that are successful in perception management may be writing conspiracy scenarios in line with their international interests or strategies to intimidate Türkiye, even if they do not have a direct role in the relevant formidable events taking place in our country which they want to deflect.

Keywords: Post Truth Age, Transformation of Reality, Conspiracy Theories, Sweden, NATO Membership Process, Documentary Analysis.

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
HAARP	: Yüksek Frekanslı Aktif Auroral Araştırma Programı
KİS	: Kitle İmha Silahları
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Türk DEGS	: Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
www	: World Wide Web
yy.	: Yüzyıl

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Post-Hakikat Çözümlemeleri.....	21
Şekil 2. Komplo Teorilerine Farklı Bakış Açıları.....	34
Şekil 3. Brotherton ve French'in (2014) Komplo Teorilerine İlişkin Yaptıkları Anket Sonuçları	41
Şekil 4. Dünyadaki Komplo Teorileri Örnekleri	58
Şekil 5. Pelkmans ve Machold'un (2011:76) Güç ve Gerçeklik Şeması.....	60
Şekil 6. İletişim Başkanlığının İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya Üyeliği Konusunda Mutabakat Anlaşma Koşulları (iletisim.gov.tr, 2023)	71
Şekil 7. Takvim Gazetesinin “Türk Bayrağına, Kuran-ı Kerim’e ve Erdoğan’a Yapılan Saldırlara Yönelik Manşeti”	72
Şekil 8. Erdoğan'ın Finlandiya ve İsveç'in NATO Üyelik sürecine İlişkin Açıklaması	73
Şekil 9. Türkiye'nin ‘İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya Üyelikleri'ni Engellediğini Vurgulayan Yabancı Medya Manşetleri	73
Şekil 10. Foreign Affairs (2023) ve Foreign Policy (2023)'de Türkiye ile İlgili Yer Alan Haberler	75
Şekil 11. The Guardian (2023)'da Türkiye ile İlgili Yer Alan Haber	76
Şekil 12. İsveç, Hollanda ve Danimarka'da Kur'an-ı Kerim'e Yönelik Eylemler Üzerine Türk Dışişleri Bakanlığının Açıklamaları (2023)	77
Şekil 13. BBC News (2023)'te “Batılı Ülkelerinin Konsolosluklarını Kapatmasına” İlişkin Yer Alan Haber	78
Şekil 14. İstanbul'daki Konsolosluklarını Kapanan Ülkeler	78
Şekil 15. İngiltere Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)	79
Şekil 16. Almanya Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)	80
Şekil 17. Belçika Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)	81
Şekil 18. Fransa Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)	81

Şekil 19. İtalya Dışışleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)	82
Şekil 20. İsviçre Dışışleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)	82
Şekil 21. ABD Dışışleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması	83
Şekil 22. Hollanda Dışışleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)	84
Şekil 23. İsveç Dışışleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması	85
Şekil 24. Danimarka'nın Dışışleri Bakanlığının Web Sitesinde Türkiye ile İlgili Paylaşımı	86
Şekil 25. Kanada'nın Dışışleri Bakanlığının Web Sitesinde Türkiye ile İlgili Paylaşımı	87
Şekil 26. İrlanda'nın Dışışleri Bakanlığının Web Sitesinde Türkiye ile İlgili Paylaşımı	87
Şekil 27. Avustralya'nın Dışışleri Bakanlığının Web Sitesinde Türkiye ile İlgili Paylaşımı	88
Şekil 28. Sözde Terör Eylemlerine Türkiye'nin Tepkisi (Tvnet, 2023) ve Mevlüt Çavuşoğlu'nun Medyaya Verdiği Demeç	89
Şekil 29. Türkiye'nin Avrupa Ülkelerine ve ABD'ye Yönelik Seyahat Açıklamaları ..	90
Şekil 30. Süleyman Soylu'nun ABD Büyükelçisine ve Turizmi Sekteye Uğratmak İsteyen Ülkelere Yönelik Tepkisi	91
Şekil 31. TRT Haber ve Habertürk'e Göre Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı (2023).....	92
Şekil 32. Turkish Cargo Şirketinin 3 Ayrı Reklam Filmi.....	93
Şekil 33. ABD Donanmasına Ait Savaş Gemisi USS Nitze İstanbul Boğazı Sarayburnu Açıklarında	94
Şekil 34. Melih Gökçek'in Tetiklenmiş Deprem Tweet'i	95
Şekil 35. Prof. Dr. Naci Görür'ün Doğalgaz Çalışmalarının Depremi Tetikleyebileceğine İlişkin Tweet'i	96
Şekil 36. Sismolojik Araştırma Dergilerinde Tetiklenmiş Depremlere İlişkin Yer Alan Makaleler	96
Şekil 37. İnsan Kaynaklı Depremler	97
Şekil 38. Waterloo Üniversitesi'nden Depremsellik Haritaları	98

Şekil 39. ABD Donanmasının Kendi Ülkesindeki Şok Denemesi	98
Şekil 40. ABD Donanmasının Şok Denemesi Sonucunda Oluşan Deprem	99
Şekil 41. Reuters’ın (2015) ve Caltech Letters’ın (2023) Tetiklenmiş Depreme İlişkin Yazılarından Kareler	99
Şekil 42. BBC Future’ın ‘Açıklanamayan Depremlerin Gizemi’ Başlıklı Yazısından Kareler (2019).....	100
Şekil 43. 25 Ocak 2023 Tarihli Miçotakis’in Medyaya Verdiği Demeç	101
Şekil 44. Devlet Bahçeli’nin Depremle İlgili Açıklamasından Bir Kesit.....	102
Şekil 45. Millenium Challenge 2002 ve Ardından Yazılan Kitap	102
Şekil 46. 1997 Yapımı Conspiracy Theory Filmine Ait Bir Kesit	103
Şekil 47. Oceans Rising Filminden Kareler	104
Şekil 48. Depremden 9 Gün Sonra Stoltenberg’in İsveç ve Finlandiya’nın Üyeliklerine İlişkin Açıklamaları	105
Şekil 49. İletişim Başkanlığının Finlandiya’nın NATO Üyeliğine Onay Verildiğine İlişkin Açıklaması (2023) ve Niinistö’nün Karacasu Konteyner Kentine Ziyareti	105

ÖNSÖZ

Post ön eki alan yeni çağın kavramı, var olan tanımlara eklendiğinde yapı bozum etkisiyle mevcut yapı ‘mış gibi yapılane’ ‘mış gibi görünene’ yani yeni hâkim eğilimlere dönüşebilmektedir. Gerçeklerin karartılarak belirli bir kesimin kendi içinde tutarlı bir şekilde etiketlediği komplo teorileri, gerçeklerin erozyona uğratılmış şekilleridir.

Komplo anlatıları, dünyayı deney alanına çevirenlerin gerçeğin üstünü kapatmak için kullandıkları bir kavram olarak da tanımlanabilir. Oysa ki gerçeği bilmek insanı güvende tutar. Güvenlik; Maslow’un da ifade ettiği gibi insanoğlunun en önemli ihtiyacıdır.

Bu tez eseri; çağa tanıklık ederek yazılan, gelecek kuşaklara, sonraki araştırmalara görünen ya da gösterilmek istenen gerçeklerin karalanan efsanelerden çok daha fazlası olabileceğini ifade etmekte ve bu yönüyle önem arz etmektedir. Bu tez eserinin motivasyonu, her konunun bir açıklaması varken incelenen tarih aralığında üst üste yaşanan olaylar dizisinde izaha muhtaç boşlukların yarattığı belirsizlikleri anlamlandırma isteğidir.

Lisansüstü eğitimi konusunda beni cesaretlendiren, akademik anlamda özgüven aşılayan, çalışmalarında şahsımı yüreklendiren, her kapısını çaldığımda babacan tavrı ve duruşuyla bana yol gösteren, çok değerli hocam Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU’na sonsuz şükranlarımı sunuyorum. İzleme komitesinde yer alan hocalarım Doç. Dr. Fatih DEĞİRMENCİ ve Dr. Ömer Cenap ÖZDEMİR’e katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Dualarımdan güç aldığım, kapalı kapıların bile duaları sayesinde açıldığına şahit olduğum, fedakârlığına minnet duyduğum annem Şükran AVCI’ya, zekâsına ve bilgi birikimine çok güvendiğim yol arkadaşım, sevgili eşim Dr. Sedat AKMEŞE’ye, gözlerine baktığımda içimin titrediği, olmayan gelecek korkularımın varlıklarıyla büyük bir endişeye dönüştüğü, motivasyon kaynaklarım, evlatlarım Talha Yiğit ve Ömer Çağan AKMEŞE’ye sabırları, destekleri ve bana güvendikleri için çok teşekkür ederim.

Filler tepiştiğinde çimenlerin ezilmediği bir dünya hayali ile...

GİRİŞ

“Post-hakikat”¹ (hakikat sonrası) çağın doğuşu, çok sayıda demagojiyi, yalanı, aldatmacayı, dezenformasyonu ve komplo teorilerini beraberinde getirmiştir (Moravčíková, 2020). Bu çağla beraber 21. yüzyılda komplo teorileri, “yeni dünya düzeni”nin gerilimlerinin ve izlerinin sürülmesini sağlayan ortak bir dil haline gelmiştir. Bu ortak dil gizlilik ve şeffaflık arasındaki gerilimli ilişki nedeniyle, tüm komplo teorilerinin merkezinde yer almasına (Drażkiewicz & Rabo, 2021: 1-4) neden olmuştur. Çoğu şeyin görüldüğü gibi olmadığı ve çoğu şeyin de birbiriyle bağlantılı olduğu yönündeki bu iki fikir, bilgi çağı hakkındaki düşüncelerin ve deneyimlerin temel bileşenleridir. Bunlar aynı zamanda komplo teorisinin de yönlendirici unsurları olarak sınıflandırılmaktadır (Dean, 2000). Bu nedenle belirsizliklerin ve tehlikelerin damgasını vurduğu bir toplumda 'gerçeği' bulmak ve doğru tepkiyi tetiklemek, risk toplumunu dirençli bir topluma dönüştürmek için elzemdir (Bălan ve Vreja, 2022: 820). Bu açıdan komplo teorileri üzerine yapılan araştırmalar geliştikçe, komplo teorilerinin önemli sosyal ve politik sonuçları etkileme olasılığının yüksek olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla araştırmaların çoğu komplo teorilerinin sonuçlarından çok nedenlerine odaklandığından, bu teorilerin sonuçlarıyla ilişkili çok daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Douglas vd., 2019).

Genel hatlarıyla yakın dönem komplo teorilerinin nedenleri ile sonuçlarının konu edinildiği bu tez eseri, geniş bir literatür taraması yapılarak alana dair yeterli ve çok yönlü bir literatür katkısı sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, komplo teorilerinin nedenleri ve sonuçları üzerine odaklanan bu tez eseri, komplo teorileri karşısında salt gerçekliğin ne olduğu hakkında açık bir araştırma güdülerek hazırlanmıştır. Bu doğrultuda yapılan literatür taramalarında pek çok farklı bakış açılarına rastlanılmıştır. Edinilen bu bilgiler ışığında bu tez eseri şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Literatür taramasında “gerçeklik ötesi” kavramıyla aynı anlama gelen kelime gurubunun birkaç farklı türde kullanıldığı görülmüştür. Bazı makale ve tezlerde “post-truth” bazılarında post- hakikat bazılarında “post- gerçeklik” bazılarında ise “hakikat-

¹ Literatür taramasında “post-truth” kavramının farklı terimler (post-hakikat, post-gerçeklik, hakikat-sonrası, gerçek-sonrası) ile ifade edildiği belirlenirken, bu tez eserinde kavram kargaşası yaşanmaması adına sadece ve sadece post-hakikat biçiminde kullanılması yeğlenmiştir.

sonrası, gerçek sonrası” ifadelerine rastlanılmıştır. Yine konuyla ilişkili yabancı literatür incelendiğinde komplo teorisi başlığı altında farklı disiplinlerce uzman görüşlerine, gazete makalelerine ve literatür derlemesine dayanan pek çok çalışmaya rastlanırken, literatür taramasında komplo teorilerinin politik bakış açısını nasıl etkilediğini, bu bakış açısıyla nasıl kullanıldığını ele alan kimi önemli çalışmalar da tespit edilmiştir.

Post-hakikat kavramına ilişkin yapılan literatür taramasında konu ile ilişkili pek çok farklı alanda esere rastlanılmıştır. Bunlar; “Post-hakikat toplumda bilimsel iletişimin gerekliliğini savunan” (Iyengar & Massey, 2019), “Hakikat sonrası eleştirel iletişim çalışmaları üzerine yapılan” (Harsin, 2018), “Gerçek sonrası bir dünyada siyasetin ne anlama geldiğini sorgulayan” (Suiter, 2016), “Gerçeğe karşı yükselen aldırmazlık duygularına karşı savaşmanın bazı yollarını öneren” (Haack, 2019), “Post-hakikat sonrası koşula yönelik eğitimsel tepkileri inceleyen” (Barzilai & Chinn, 2020), “Post-hakikat sonrası siyaset ve sosyal bilimler üzerine yapılan” (Lockie, 2017), “Post-hakikat”i etnografik olarak ele alarak anlamaya çalışan bu yönüyle de akademik alana önemli ve ayırt edici bir katkı sağlayabileceğini tartışan” (Mair, 2017), “Post-hakikat sonrası gazeteciliğin ve eski haber düzeninin çöküşünün anlatıldığı” (Waisbord, 2018), “Sahte haber salgınıyla mücadeleye yönelik mevcut çabaların – sahte haber sitelerinin listelerini derlemek, tartışmalı hikayeleri “sahte” olarak işaretlemek, sahte haberleri tespit etmek üzerine yapılan” (Rochlin, 2017), “Bilim ve teknoloji çalışmalarındaki 'simetri' ile çağdaş siyasetteki 'gerçek sonrası' arasındaki bağlantı hakkında yapılan” (Lynch, 2017), “Siyasette dürüstlüğüne değerine ilişkin ahlaki panikleri inceleyen” (Hannon, 2023), “Feminist teorinin Post-hakikat ile yüzleşmek ve üstesinden gelmek için ayırt edici ve güçlü kaynaklar sağlayabileceğini tartışan” (Koekoek & Zakin, 2023), “Post-hakikat üzerine farklı bakış açılarına yer veren” (Ferrari vd., 2023), “Hakikat sonrası dönemde kamu diplomasisinin günümüzdeki iletişimsel değişimlerini daha iyi anlamayı amaçlayan” (Saliu, 2023), “Post-hakikat sonrası dönemde aile WhatsApp grupları yoluyla kutuplaşma tehditleri üzerine yapılan” (Pinardi & Darmawanti, 2023), “Post-hakikat dönemde uzmanlığa olan inancın geri kazandırılması üzerine yazılan” (Grygienc, 2023), “Post-hakikat sonrası siyaset ve neoliberal rekabette dogmatik sinizmin toplumsal kaynakları üzerine yürütülen” (Schindler, 2023), “Post- hakikat çağda insanların doğru ve yanlış bilgileri nasıl ayırt ettiğini değerlendiren” (Handley vd., 2023) araştırmalar ve/veya çalışmalar olarak ifade edilebilir.

“Post-hakikat” ile ilgili bu tür çalışmalarda Neo-Marksist teoriden yola çıkılarak, post-hakikatin kapitalist hegemonya altında ideolojik mücadelenin tekrarı olarak açıklanabildiği ve yanlış bilgi yerine doğru bilginin “post-hakikat” ile başa çıkmak için yetersiz bir yol olduğu söylenebilir (Mejia vd., 2018). Dolayısıyla gerçek, gerçeklere olan güvenin erozyona uğradığı ve katılımcıların “hakikat sonrası çağ” ile başa çıkma stratejilerinin haritasını çıkaran bu tür araştırmalar, her yurttaş ve genel olarak demokrasi üzerinde derin bir etkisi olan evrimlere ilişkin değerli içgörüler sağlayabilir (Temmerman vd., 2019).

Literatürde komplo teorisine yönelik tanımı ve gerçekliği konusunda pek çok görüş bulunmaktadır. Ağırlıklı tanımı konusunda büyük görüş ayrılıkları bulunurken komplo teorisinin rasyonel, irrasyonel, paranoyaklık, paranormal inanç, tikelci olabileceği tartışması yapılmaktadır. Komplo teorileri üzerine yapılan literatür taramalarında daha çok yabancı kaynaklı literatüre rastlanılmıştır. Bu açıdan komplo teorilerini içeren akademik literatürün çoğu iki sınıftan birine girmektedir. Bunlar;

- a) Analitik filozofların, özellikle epistemoloji ve bilim felsefesi alanlarında, bir dizi konuyu araştıran ancak esas olarak neyin "komplo teorisi" olarak sayıldığını soran çalışmalar ve bu tür teorilerin metodolojik olarak şüpheli olup olmadığı üzerine çalışmalar
- b) Komplo teorilerinin nedenleri üzerine sosyoloji ve Freudcu psikolojide küçük ölçüde ki çalışmalar (Akt. Vermeule & Sunstein, 2009: 203).

Bu bağlamda yapılan literatür taramalarında karşılaşılan çalışmalardan bazıları şu şekildedir: “Komplo teorilerinin ve tutumlarının ikna ile arasındaki bağıntının incelendiği” (Altgilbers, 2021), “Komplo teorilerinin epistemik otoriteleri baltalamak için kullanılabildikleri ve böylece inananları politik hareketlere çekebileceğine dair” (Harris, 2023), “Komplo teorileri ve gerçeğin arayışı üzerine yapılan” (Runnels, 2019), “Komplo teorileri, şiir, film ya da hikâye gibi anlatı içeren diğer yapımlara benzediğini ifade eden” (Bonetto & Arciszewski, 2021), “Batı ezoterizminin komplo teorileriyle yakından bağlantılı olduğunu iddia eden” (Asprem & Dyrendal, 2018), “Antropolojik incelemeye neden olan ve kozmolojilerle bağlantılı olduğunu öne süren” (Drażkiewicz & Rabo, 2021), “Komplo teorilerinin bireyler, gruplar ve toplum için sonuçlarını inceleyen çalışma” (Douglas, 2021), “Toplumsal kriz durumları ile komplo teorilerine olan inanç

arasındaki bağlantıyı inceleyen” (Prooijen & Douglas, 2017), “Bireyleri komplo teorilerine inanmaya bir dereceye kadar iten benzersiz bir yatkınlık olduğunu inceleyen” (Uscinski vd., 2016), “Avustralya halkının bilinci ve komplo teorilerine inancı üzerine yapılan” (Marques vd., 2021), “Amerika Birleşik Devletleri'ndeki komploculuğun kapsamını ve belirleyicilerini inceleyen” (Oliver & Wood, 2014), “Komplo teorilerine nasıl yanıt verileceğini ortaya koyan” (Martin, 2020), “Komploların ortaya atılmasında halk psikolojisinin etkisini araştıran” (Keeley, 2023), “Komplo teorilerine genelci ve özelci yaklaşımları sınıflandırmak için kavramsal bir çerçeve sunan ” (Pfeifer, 2023), “Komplo teorisi kavramının tanımı ve kullanımında epistemoloji ve siyaset arasındaki karmaşık ilişkiyi irdeleyen” (Bjerg & Presskorn-Thygesen, 2017), “Komplo teorisi kaynaklı kutuplaşmayı, 'teori'nin 'komplo teorisi' içindeki doğru epistemik değerlendirmesi hakkındaki anlaşmazlıklar açısından inceleyen” (Duetz, 2023), “Komplo teorileriyle ilişkilendirilen kanıt türlerini ele alan” (Dentith, 2019), “Komplo teorilerinin gerekli olduğunu öne süren” (Dieguez vd., 2016, 21), “Komplo teorisi nasıl kavramsallaştırılmalı veya tanımlanmalı” sorularına cevap arayan (Peels vd., 2023), “Bazı komplo teorilerinin fantastik olduğunu iddia eden” (Räikkä & Basham, 2018) çalışmalar ve/veya eserler bunlardan bazılarıdır.

Literatür taramaları kapsamında incelenen Prooijen ve Douglas’a (2017) ait çalışmada yazarlar, toplumsal kriz durumlarının komplo teorilerine olan inancı teşvik edip etmediğini bunu yapmak için, meydana gelen ve komplo teorilerini harekete geçiren kriz olaylarıyla ilgili tarihsel içgörüler, komplo inançlarına yol açan zihinsel süreçler hakkındaki psikolojik içgörülerle bütünleştiren olaylara açıklık getirmişlerdir. Çalışmalarında; “Komplo teorilerinin dijital çağımızın bir ürünü mü? İnternet ve sosyal medya tarafından kolaylaştırılıyor veya sürdürülüyor mu? Tarih boyunca vatandaşlar arasında komplo teorileri yaygınlaştı mı?” şeklindeki sorulara yanıtlar aramışlardır. Kriz durumlarının komplo teorilerinin ortaya çıkışıyla ve bu teorilere olan yaygın inançla nasıl yakından bağlantılı olduğuna dair hem yakın hem de uzak geçmişten örnekler sunmuşlardır. Kriz durumlarının komplo teorilerine olan inancı nasıl uyandırabileceğinin altında yatan psikolojik dinamikleri, komplo teorilerinin bir kez oluşturulduktan sonra insanların geçmiş olayları nasıl hatırladıklarını ve bunlar hakkında ne düşündüklerini açıklamaktadırlar.

Diğer taraftan, literatür taramasında bazı araştırmacıların da komplo teorilerinin mümkün olmadığını düşündükleri gözlemlenmiştir. Onlardan biri olan Karl Popper, ‘açık toplumlarda’, komplo teorilerinin olmadığını düşünmektedir. Çünkü bu tür teoriler, tarihin büyük ölçüde bir dizi başarılı komplonun sonucu olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla Popper, komploların nadiren başarılı olduğunu kabul ettiğinden komplo teorilerinin mümkün olmadığına inanmaktadır. Popper, komploların meydana geldiğini kabul etse de “toplumun komplo teorisi dediği şeye inanmak mantıksızdır çünkü komplo teorileri nadiren garanti edilir” ifadelerine yer vermektedir (Akt. Dentith, 2016: 3-4).

Dieguez ve arkadaşları ise (2016: 25-31), komplo teorilerine ilişkin yaptıkları literatür taramalarında başka ilgi çekici noktalar bulmuşlar ve literatür taramalarına ilişkin şu çalışmalara rastlamışlardır:

Komplo teorisi hakkında paranormal olaylara da inanan çalışma (Brotherton vd., 2013); Bilimsel bulguları kesin olarak reddeden çalışmalar, (Lewandowsky vd., 2016; Lewandowsky vd., 2013); Çelişkili komplo teorilerini onaylayan çalışma (Wood vd., 2012), “Deneyssel olarak uydurulmuş komplo teorilerini kolayca kabul eden birden fazla aktörün bir komplosundan kaynaklandığına inanılan yanlış inançların bir alt kümesi” olduğunu savunan çalışma, (Swami vd., 2011); Komploya inananların kontrol ihtiyacı olduğunu öne süren çalışmalar, (Prooijen, 2016; Prooijen & Acker, 2015); Kanıtlanmış komplo teorilerinin hızla bir kenara bırakılacağından bahseden çalışma, (Basham vd., 2016); Gerçekten de “Komplo teorileri olarak nitelendirilen bazı iddialar yanlışsa” sorusunu araştıran çalışma, (Husting & Orr, 2007: 131); “Komplo teorileri nasıl hayata geçiyor? Onların “hızla bir kenara atılmıyor” gibi görünmesini ne açıklayabilir? Onları öneren veya destekleyen insanlar deli mi? Hastalar mı? Onlar bir avuç ezik mi?” sorularına yanıt arayan çalışma, (Uscinski vd., 2011); “Komplo teorilerine inananlar aptal, saf olabilirler mi?” sorusuna yanıt arayan çalışma, (Cassam, 2016); veya bir şekilde epistemolojik olarak “sakat olabilirler mi? sorularına yanıt arayan çalışma, (Sunstein & Vermeule, 2009); “Gerçek, komplo teorisyenlerinin karikatürleri mi?” sorusuna cevap arayan çalışma, (Hagen, 2011: 15); “Komplo teorisinin bir sosyal manipülasyon ifadesi” olarak gösterilmesinin dışında bir örtmece olduğunu iddia eden çalışmalardan da (Husting & Orr, 2007)”bahsedilebilir.

Günümüz Türkiye’ sine yönelik gerçekleştirilen yakın zamanlı komplo hamlelerini irdeleyen bu eserle, literatüre katkı sağlanması hem akademi içinde hem de dışında önemli olduğu düşünülen olaylar dizisinin ve beraberinde komplo teorisi söylemlerinin sağlam zemine oturtulması amaçlamaktadır. Tüm bu çalışmalara rağmen, uluslararası boyutta daha önce bu kadar açık bir biçimde ifade edilebilecek bir komplo teorisi fikrine dayanan araştırmaya hemen hiç rastlanılmaması bu çalışmayı önemli ve özgün hale getirmektedir. Bu yönüyle de bu tez eseri akademik çevrelerde benzer konulardaki çalışmalarda başvurulacak ve yararlanılacak önemli bir eser haline gelebilir. Yapılan literatür taramaları sonucunda, komplo teorisinin incelendiği bu tez eserini açık ve şeffaf hale getirmek için dokümanter bir analiz kullanılmıştır. Doküman analiziyle, insanların

kanıtlar ve dokümanlar hakkında eleştirel düşünmelerine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Özgür, özgün ve açık bir araştırmayı mümkün kılmak için epistemik gerekçelendirilmiş bakış açısıyla doküman analizi yapılmıştır.

Tez eserinin; birinci bölümü, post-hakikat çağı ve yeni gerçekliğin inşası başlığı altında post-hakikat kavramına dair geniş bir literatür çalışması ile hazırlanmıştır. İkinci bölümünde, komplo teorilerinin doğası ve kapsamı başlığı altında komplo teorilerine ilişkin geniş bir literatür taraması yapılmış ve bölüm başlıkları araştırmanın amacına hizmet edecek şekilde belirlenmiştir. Üçüncü bölümünde ise, son zamanlarda Türkiye'ye yönelik uygulanan kimi yaptırımlar, kimi büyükelçilik ve konsolosluklar önünde Türkiye'ye ve Türkiye Cumhurbaşkanı'na yönelik saldırılar, Kuran-ı Kerim'in yakılması, tetiklenmiş deprem ihtimali gibi olaylar dizisinin art arda gelişinin İsveç'in NATO üyeliğinin Türkiye tarafından kabul edilmemesi ile örtüşmesi konu edinilmekte ve bu doğrultuda post-hakikat çağında gerçek değerlerin dönüşümünün komplo teorilerine evrilmesi irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

POST-HAKİKAT ÇAĞI VE YENİ GERÇEKLİĞİN İNŞASI

1.1. POST-HAKİKAT KAVRAMININ TANIMI

“Post-hakikat” kavramına yapılan tanımlamaların çoğu, Oxford sözlüğünün 2016’da sözcüğü “yılın sözü” olarak seçmesiyle başlamaktadır.

Oxford sözlüğüne göre (2023) post- hakikat kavramı; “kamuoyunu şekillendiren nesnel gerçeklerin, duygu ve inançlara göre daha az etkili olduğu durumlar için kullanılan” bir ifadedir. Tanım ilk olarak, nesnel gerçeklerin artık daha az etkili olduğunu söylemek, bu tür gerçeklerin var olduğunu ima etmektedir. Dolayısıyla bu tanım hakikat kavramının kendisini şüpheyi düşürmemekte; daha ziyade, gerçeğin ikincil öneme sahip olduğunu öne sürmektedir. İkincisi, bu tanım nesnel gerçekleri kişisel inançlarla karşılaştırmaktadır (Hannon, 2023: 6-7).

Etimolojik olarak, “gerçek” kelimesi Eski İngilizce “to trow”, söz vermek veya sadakat yemini etmek fiilinden türemiştir (Haack, 2019: 268).

Dictionary sözlüğü (2023) post- hakikat kavramını, “gerçeklerin kişisel inanç ve görüşlerden daha az önemli görüldüğü ve kamuoyunu etkilemek için duygusal çekiciliğin kullanıldığı, gerçeklerin ilgisiz bir kişi veya bir ortamla ilgili olması” olarak tanımlamaktadır.

Yunanca hakikat kavramı “aletheia, açıkta olma” anlamına gelmektedir. “Gerçeğe yönelik istikrarlı ve gayretli dürtü”, araştırma ve “keşifler” tutkusuna yansımaktadır. Doğada saklı olanı keşfetmek ve onu “aydınlatmak” yani teori ve deneyimin yazışması hakikat anlamına gelir. Bu nedenle hakikat; algı ile olguların, bilgi ve hikmetin örtüşmesi kadardır (Moltmann, 2020).

“Post-truth” kavramı ayrı ayrı ele alındığında “truth”, “gerçek, hakikat” anlamına gelirken “post” ön eki ise, “sonrası, ötesi” anlamlarına gelmektedir. Literatür taramasında “post-truth” kavramının “gerçek ötesi, gerçekliğin yitimi, gerçek sonrası, hakikat ötesi” gibi birçok farklı anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu çerçeveye göre “hakikat”, “ifadelerin üretimi, düzenlenmesi, dağıtımı, dolaşımı ve işleyişi için sıralı prosedürler sistemidir; "kendisini üreten ve sürdüren iktidar sistemlerine ve onun neden olduğu ve onu yeniden yönlendiren iktidar etkilerine döngüsel bir ilişkiyle" bağlıdır (Lorusso, 2020). Post-hakikat’ten önce; suçluluk, utanç, mahcubiyet gibi duygularla birlikte gerçekleşen yalan söyleme eylemi, post-hakikat çağ ile birlikte, hiçbir suçluluk hissedilmeden gerçeğin üstünü örten gerekçeler bularak söylenmektedir. Keyes; “yalan söylemenin alternatif bir etik norm haline gelmesiyle birlikte, gerçeğin değersizleşmesine sebep olan bu dönemi “post-hakikat”, (hakikat sonrası) olarak tanımlamaktadır” (Keyes, 2017’den Akt. Karaarslan, 2018).

Yakın geçmişteki araştırmalarda, “hakikat sonrası” tanımı üzerinde geniş çapta araştırmalar yapılmıştır. Bu tanım daha çok; alternatif gerçekler, sahte haberler, yanlış bilgiler ve uzman karşıtı, entelektüel karşıtı göndermelerle birlikte kullanılması nedeniyle zor anlaşılmaktadır. “Post-hakikat” tanımının doğuşunu çevreler, bireyler ve toplumlar arasındaki ilişkilerdeki ani değişimler nedeniyle oluşan bir kriz atmosferine borçlu olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, bu ilişkilerin yorumları duygusal, kültürel veya bilişsel alışveriş biçimlerine dayanmak yerine ölçülebilir değer biçimlerinden uzaklaşmaktadır (Nally, 2023: 612).

1.2. POST-HAKİKAT KAVRAMININ TARİHSEL ARKA PLANI

“Post-hakikat”, teriminin bugünkü anlamıyla ilk kez 1992 de Sırp asıllı Amerikalı oyun yazarı Steve Tesich’in “The Notion”daki yazısında o dönemde kamuoyunun dikkatini çeken iki olayla bağlantılı olarak kelimeyi kullanması kavrama yönelik yeni bir bakış açısı geliştirilmesine sebep olmuştur”: “Özgür insanlar olarak bizler, hakikat sonrası bir dünyada yaşamak istediğimize özgürce karar verdik” ifadeleri bu kavrama yönelik bir açıklama olarak varsayılmıştır. Irancontra skandalı ve Körfez Savaşı’nın konu edinildiği “A Government Of Lies” (Yalanlar Hükümeti) adlı yazısında kavrama yönelik ilk tespitlerini yapmıştır. Makalesi, hem Körfez Savaşı’ndaki düşmanlıkların hemen patlak vermesi sırasında hem de Soğuk Savaş sonrası dönemde İsrail ile Filistin arasında barışı sağlamaya çalışan Lizbon Anlaşmalarının ve hemen ardından Orta Doğu’daki Amerikan müdahalesine yanıt olarak yazılmıştır. Tesich’e göre hakikat sonrası, politikacılar ve seçmenleri arasındaki güven kırılmasıyla şiddetlenen Watergate Skandalı ve ardından, kavramın hala kesin bir tanımının bulunmadığı bir dönemde Keyes’in *The*

Post-Truth Era (2004) adlı kitabını piyasa sürmesi ile kavram daha tanınır hale gelmiştir. Bu eserde Keyes, ilk olarak çağdaş siyasi hayatın bir 'post-hakikat' durumuyla karakterize edildiği iddiasını gündeme getirmiş; seçmenlerin duygusal çekiciliği tercih ederek rasyonel argümanlara alıştığını; politik söylemin, sadece kimin konuşmalarının en yüksek sesle söylendiği meselesi olduğunu ifade etmiştir. Kitabında, “bu uzmanlık, yalnızca belirli bir sosyal grubun çıkarlarının bir ifadesidir, artık gerçekler yoktur ve yalnızca yorumlar vardır. Her iki durumda da kelime bir mecaz, bir gazetecilik imgesi olarak kullanılmaktadır” ifadelerine yer vermektedir. Mevcut hakikat-sonrası kavramının başlangıcı 2008 mali krizinden ve onu takip eden ekonomik bunalımdan kaynaklanmaktadır (Garbuzniak, 2019: 189; Picciotto, 2019: 88; Keyes, 2004'den aktaran Farrow & Moe, 2019; Nally, 2023: 610).

“Post-hakikat”, olgusu, yabancı ülkelerde (ABD, İngiltere, Fransa) seçim süreci çerçevesinde ortaya çıkmakta ve seçimlerin beklenmeyen bir sonucunda yerini bulmaktadır. Sosyolojik olanlar da dahil olmak üzere yapılan çalışmalar, kamuoyunun oluşumu için yeni bir mekanizma ile uğraşıldığını göstermektedir. “Post-hakikat”, olgusunun hem politik hem de iletişimsel bir boyutu vardır. Siyaset bilimi boyutu, seçmene kişisel inançlarına dayanan iyi düşünülmüş bir strateji tarafından yönlendirildiğinde, seçimlerde sözde stratejik oylama ile ilişkilidir. İletişimsel boyutu ise bu inançların nasıl oluştuğunu göstermektedir. Bu süreçte en önemli durum gerçek siyaseti giderek daha az yansıtan medya anlatısı tarafından oynanmaktadır. “Post-hakikat”, belirli özelliklere sahip bir anlatı oluşturan iletişimsel bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bireysel gerçekler ve analitik sonuçlar, onda hazır yorumlara göre daha az ikna edici güce sahiptir. Bu yorumlar vatandaşların kişisel inançlarında ilgi uyandırmakta ve özellikle politize olmuş topluluklarda geliştirilmektedir (Garbuzniak, 2019: 184). Sosyal medya ve eski medyanın yankı odalarında, sahte haberlerle ilgilenildiği kadar dikkati yönlendirme gücüyle de ilgilenilmektedir. Her ikisi de siyasete araçsal ve davranışçı yaklaşımlarda rol oynamakta ve seçmenleri ikna edilmesi gereken insanlar olarak değil de manipüle edilecek insanlar olarak ele almaktadır (Sismondo, 2017: 4).

“Post- hakikat” söylem, 2016 ABD Başkanlık seçimlerinin ardından bir veri analitiği firması olan “Cambridge Analytica”nın milyonlarca Amerikalıyı siyasi reklamlarla etkilemek için sosyal medya verilerini kullandığının ortaya çıkmasıyla gündeme gelmiştir. Ek olarak, bir Rus firması olan “İnternet Araştırma Ajansının”

Amerikan toplumlarındaki tartışmalarına müdahil olmak için pek çok sahte sosyal medya hesabı kullandığı ortaya çıkmıştır. Sosyal medyaya yönelik negatif duygu, hızla yayılmış ve bu vakaların çok ötesine geçmiştir. Bu tür olaylar siyaset alanına yayılmış ve sosyal medyanın yükselişi ile hakikat sonrası arasında doğrudan bir ilişki kurulmasına neden olmuştur (Farkas, & Schou, 2020).

2018 itibariyle, siyasi yorumcular, diğerlerinin yanı sıra ABD, Avustralya, Brezilya, Hindistan, Rusya ve İngiltere başta olmak üzere birçok ülkede hakikat sonrası politikanın yükselişte olduğunu belirlemiştir (ECPS, 2023). Bu yükselişte propaganda ve manipülasyonun varlığı buradaki temel özelliklerdir. Dezenformasyonun yayılması birey, toplum ve siyaset üzerindeki etkileri günümüzün en çok tartışılan konuları arasında yer almakla birlikte, çok eski bir olgudur (Moravčíková, 2020).

“Post-hakikat”, genellikle 'post-gerçek' olarak adlandırılır. “Gerçekler gereksiz değil, sadece bir araya gelmeleri ve yıkıcı bir tartışmaya dönüşmeleri biraz zaman almaktadır. Gerçekler toplandığında medya anı geçmiştir, manşet kapılmıştır ve yalan değiştirilebilir, özür dilenebilir veya başka bir yalanla değiştirilebilir.” “Post-hakikat”, e geçişle ilgili önemli bir husus, yeni sosyal medyanın “gerçeği taşıma kapasitesi” ve Facebook, Google ve Twitter gibi ortamların vasıtasıyla sahte haberleri yaymalarından kaynaklanır. Dolayısıyla algoritmik olarak seçilen haber kaynaklarının basitçe yer aldığı bir “balon dünyası” yaratma eğilimi oluşur. “Post-hakikat bu nedenle mevcut önyargıları tetikleyerek etik düşünme kapasitesinden ödün vermek anlamına gelmektedir” (Peters, 2017).

Gerçek hayatta öne sürülenin aksine, sosyal medya ortamları, iklim değişikliği gibi sürdürülebilirlik konuları hakkında sivil toplumla iletişim kurmak için uygun bir alan olmayabilir. Yanlış bilgilendirme kampanyaları, sosyal medya platformlarında gerçek ile yanlış arasındaki çizgiyi çarpıtmakta ve sosyal medya kullanıcılarının bilgiyi tüketme ve bilgi ile etkileşim kurma biçiminde derin bir değişim yaratmaktadır. Bu koşullar, insanlar arasında hakikat sonrası dönem olarak etiketlenmesine olanak sağlamıştır (Koro-Ljungberg vd., 2019).

1.3. POST-HAKİKAT ÇAĞIN TEMELLERİ

1.3.1. Postmodernizm

Postmodernizmi tanımlamak için pek çok araştırmacı farklı yaklaşımlardan bahsetmekte ve onlara göre birçok postmodernizm anlayışının var olduğu görülmektedir:

Örneğin Derrida'nın postmodernizm anlayışı, “yapı söküm yöntemini kullanarak farklılıklar ve belirsizlik arayışıdır”; Lyotard'ın postmodern anlayışı ise, “yerel anlatılar, istikrarsızlıklar ve anlaşmazlıklar için bir arayıştır; Baudrillard'ın postmodern anlayışı, “simülasyonlar ve hipergerçeklik arayışıdır”; Nietzsche'ninki, “bilme arzusudur, çünkü insanlar bilmemeye tahammül edemezler” ve Foucault'un postmodernizm anlayışı ise, “soy kütüğü, söylemsel güç ve tahakkümün ifadeleri olarak temel hakikatlere karşı çıkmak için kullanması” olarak ifade edilebilir (Boje vd., 1996: 91).

Postmodernizm; komplo teorisyenleri tarafından postmodern siyasi dünyaya uyum sağlamak için geliştirilen fikirlerdir. Postmodernizm, evrensel hakikat ve bilgiye yönelik yetersiz iddianın geride bıraktığı boşluklar, her şeyin yolunda olduğunu ifade edebilmek için epistemolojik bir eğilim tarafından doldurulmaktadır. Bilimsel "gerçek bilgi" iddialarının sorgulandığı ve yalnızca “sosyal inşacılık” olarak etiketlendiği Postmodern bir dünyada bilimi “gerçek” olarak sürdüren şeyin üniversiteler ve bilim adamları gibi kurumların sosyal süreçleri ve uygulamaları olduğudur. Postmodernist yapıda komplo teorisi kendi iddiasının ve kendi yarattığı söylemin aracılığıyla “gerçeği” satın almanın kurbanı olmaktadır. Yerleşik kurumlar tarafından sunulan "gerçeği" reddeden komplo teorisyenleri, kendi “gerçeklerini” yorumlamaktadırlar (Sobrado, 2011).

Post-gerçeği postmodern bir bakışla incelemek, yanlış bilgi ve komplo teorilerinin insanların gerçeği farklı görmelerine ve gerçeklerin altında yatan unsurları anlamaya yardımcı olmaktadır. Komplo teorileri, gerçekliğe ve hakikate dair alternatif inançları anlamada ayrılmaz bir unsurdur; bu ilişkilendirme nedeniyle, komplo teorisi inançları hakikat sonrası ile bağlantılı olmalıdır (Davis, 2020). Bu konu da Nietzsche, değişime öncülük etme hırsına sahip olanlara, sıradanlığın tekdüzeliğini aşmaya ve yeni mükemmellik standartları yaratmaya yazgılı olanlara hitap etmektedir. Nietzsche ayrıca, batı felsefesini Sokrates döneminden bu yana akıl tarafından kısıtlandığı için eleştirmektedir. Onun düşüncesinde eşitlikçiliğe yer yok ve Nietzsche'ye göre felsefe

sadece yorum üzerine yorumdur. Felsefesinin liderler için bir değeri olsa da akıl eleştirisi postmodernistler tarafından kapitalizmden ve onu destekleyen kurumlardan özgürleşmenin bir silahı olarak benimsenmiştir. Nietzsche'nin sosyalizmi şeytanlaştırmasına rağmen, kelimelerin ve dilin gücü aracılığıyla kültürü yapı bozumuna yönelik postmodern arayış, batı kültürünü “eleştirel teori” aracılığıyla yeniden yönlendirmeye yönelik mevcut Marksist arayışa yön vermektedir (Dawson, 2023).

1.3.2. Popülizm

Popülizm “gerçekliklerle doğrudan bağdaşıp bağdaşmamasından bağımsız şekilde, halkı etkilemek için kullanılan, hitap ettiği kitleyi yücelten ve ona üstünlük atfeden; buna karşılık, toplumun bir kesimi veya yabancılar için aşağılayıcı ve dışlayıcı olabilen, provakatif, abartılı, ajitatif ve bir siyasal söyleme karşılık geldiği” ifade edilebilir (Beriş, 2019).

Komplo teorileri ile popülizmin dünya görüşleri birbirine benzemektedir. Her ikisi de ahlaki temellerde ayrılmış, iyi tanımlanmış iki tarafı olan basit anlatılar talep etmektedir. Daha fazla kaynak ve iradeyle toplumu kontrol eden komplocuları ve kurbanları olarak sıradan insanları görmektedirler. Dahası, her ikisinin de kökleri, resmi herhangi bir şeye karşı genel düşmanlıktan kaynaklanmaktadır (Castanho vd., 2017).

Post-hakikat çağ, popülist hareketlere etki ederken, “post-hakikat siyasetinin” ve “post-hakikat iletişimin” de doğmasına katkıda bulunmuştur. Dünyada ki pek çok popülist, bu hakikat ötesi bu ortamı görerek, sosyal medya yönelimiyle hakikat ötesi politika ve iletişim taktiklerini uygulamaya koymak istemiştir. Bu taktikler; “manipülasyon ve dezenformasyon taktiklerine başvurmayı, gerçeklerin çarpıtılması; dijital alanda bir topluluk duygusu yaratmak, karizmatik bir liderin tasviri; izleyicilerin duygularının sömürülmesi, komplo teorileri yaymak” olarak ifade edilebilir (Yazır, 2023).

Postill'e (2018) göre, sosyal medya ve popülizmin küresel teorisinden bahsederken dikkat edilmesi gereken beş alan bulunmaktadır. Bunlar; popülizmin kökenleri, ideoloji ve popülizm, teokratik popülizm akımının yükselişi, sosyal medya platformları ve popülist tavrı olmayan politikacılar ve sosyal medyanın geniş iletişim sistemlerine yerleştirilmesi olarak ifade etmektedir.

1.3.3. Yeni Medya

Teknolojik gelişmeler devam ettikçe yeni medya kavramında da birtakım değişiklikler yaşanmaktadır. Her karışıklık yeni olgunun ortaya çıkışını tanımlamaktadır. Bu doğrultuda yeni medyanın tanımı yapılırsa; eski medyanın yerini alan dijital medya bilgi sistemlerine verilen addır, denilebilir.

1800'lü yıllarda yeni medya, buhar makinesi ile çalışan basım teknolojisiyken; süreç içerisinde bu durum telgraf, gazete, dergi, radyo, televizyon ve internet yeni medya olarak anılmaya başlandı. İnternette ki son gelişmelerle birlikte yeni medyanın pek çok örneklerini ve yaygın kullanımlarına tanıklık eden insanlar yeni medyanın sunduğu imkanlardan da yararlanmışlardır.

Yeni Medya Örnekleri

1. Sosyal Medya Platformları
2. Video Paylaşım Platformları
3. Çevrimiçi Forumlar
4. Vikiler
5. Sanal Gerçeklik
6. Artırılmış Gerçeklik
7. Podcast'ler (Fikirhane, 2021).

Yeni medya, internet, sosyal medya, mobil cihazlar ve dijital medya platformları gibi dijital iletişim ve bilgi yayma biçimlerini ifade etmektedir. İnsanlar haber aramak ve almak için dijital medya, akıllı telefonlar ve sosyal medya gibi diğer araçlar aracılığıyla haberlere giderek daha fazla erişmektedir. Yeni medya, basılı, radyo ve televizyon gibi geleneksel medyadan farklı olarak insanlara gerçek zamanlı, etkileşimli ve multimedya içeriğine olanak tanımaktadır. Yeni medyanın toplum üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır; insanların haber ve eğlenceyi tüketme biçiminden, ilişkileri oluşturma ve sürdürme biçimine kadar her şeyi etkilemektedir. Ayrıca işletmelerin ve kuruluşların hedef kitleye daha önce mümkün olmayan yollarla ulaşması ve onlarla etkileşim kurması için yeni fırsatlar da açmaktadır. Yeni medya, iletişim ve iş birliği üzerindeki etkisinin yanı sıra eğlence, gazetecilik ve eğitim gibi diğer birçok alanı da dönüştürmüştür. Çevrimiçi haber portallarının ve yurttaş gazeteciliğinin yükselişiyle birlikte, geleneksel

bilgi bekçiliği biçimine meydan okumadan yeni haber üretim ve dağıtım modellerine kadar pek çok etkisi görülmektedir (Dhiman, 2023).

Postmodern bir toplumda, bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin medyanın, hatta dijital medyanın gelişimi üzerinde önemli bir katkısı olmuştur. Dijital ortamın benzersiz özellikleri ve etkileşimli yetenekleri, iletişim dinamiklerini değiştirmiş ve daha önce mümkün olmayan yeni uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Goneos vd., 2013).

Sonuç olarak; teknolojik devrimler sayesinde birçok yenilik insan hayatına kazandırılmış olup, insan hayatının değişim ve dönüşüm içerisine girmesi ise bu yenilikler sayesinde olmuştur. Yeni medya kavramı da yeni teknolojilerin birer sonucu olarak ortaya çıkmış ve geleneksel medya araçları değişerek iletişim tek yönlüden çift yönlü bir sürece geçmiştir. Bu sayede insanlar izleyici veya dinleyici pozisyonlarından sıyrılarak, iletişimin daha etkin ve çeşitli olduğu katılımcı ve yorumlayıcı bir pozisyona geçmişlerdir (Özdemir, 2021: 165).

1.4. POST-HAKİKAT ÇAĞIN UNSURLARI

Sosyal bilimler, sosyal alanın akışkanlığından kaynaklanan fazladan bir belirsizlik boyutuyla uğraşmak zorundadır. Bunun nedeni, gerçeğin herhangi bir kişi veya kurumun olmasını isteyebileceği herhangi bir şey olabilmesi değil, toplumların sabit bir durumda var olmamasıdır. İnsanlar hareket etmekte, değerler beklentiler değişmekte, siyasi ittifaklar dağılmakta ve yeni ittifaklar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla insanlar, sosyal gerçeklerin anlamı ve önemi üzerine düşünme ve davranışlarını buna göre değiştirme yeteneğine sahiptir. “Post-hakikat”, kutuplaşma ve abartılı farklılıktan beslenmektedir: Siyaha karşı beyaz, biz onlara karşı ben, doğruya karşı yanlış. Bu dünyada şüphenin olduğu yerde mutlaka yalan vardır. Ancak bilimin hiçbir dalı, organize iklim inkarının mutant pozitivizminden korktuğu için belirsizliği gizleyerek başarılı olamaz (Lockie, 2017). Bu açıdan mantığa, sosyal uyuma ve gerçeklere dayalı bilgi iddialarına bir tehdit olarak görülen “post-hakikat”, ya bilişsel aygıtın başarısızlığının bir sonucu olarak ya da dramatik duyguları kışkırtan hikayelere olan kontrolsüzlüğün bir sonucu olarak görülmektedir (Harris, 2023: 192).

Hakikat sonrası çağın doğuşuyla birlikte, yeni bir “epistemolojik nihilizm dünyası” ortaya çıktığı görülmektedir (Love & Ahiaga-Dagbui, 2018). Epistemolojik düzeni

yeniden kurma çabalarına rağmen, “bir dizi sahte web sitesi, medyanın yanlış beyanı, söylenti bombaları, aldatmacalar, sahte haberler, intihaller ve uydurma konular”, hakikat sonrası bir çağın ortaya çıkışını belgelemektedir. Medya ortamlarında çok sayıda bilim paylaşmakta ve dağıtılmaktadır. Bu nedenle nitel araştırmanın doğruluk değeri, bu çağdaş hakikat-sonrası çağda işleyen genel söylemlere ve uygulamalara da bağlı olabilmektedir (Koro-Ljungberg vd., 2019). “Post-hakikat”, insanların akıl yürütme ve mantıklı olma yeteneklerini aşındırmaktadır. Yanıltıcı bir gerçeklik, yeterli olmayacağı kaygısı üzerine inşa edilmiştir. “Bölünme belirgindir ve köprü kurmak imkânsız bir hal” olabilir. Bazı zamanlar başka türden bir gerçekliğin olduğunu görmek, mağarada sıkışıp kalmış gibi duyguların yaşanmasını hissettirebilir. Gerçeklik ile hakikat arasında çoğalan bir ayrışmanın olduğu bir dünyada her şeyin devam edebilmesi için “post-hakikat” bir yol olarak görülebilmektedir. Bu statüko hali şu anki gerçekliği ne kadar yansıtıyor bu durumu sorgulamak gerekmektedir (Willemsen, 2019).

Hakikat sonrasında hem akademi içinde hem de dışında son tartışmalarda kesinlikle öne çıkanlar: doğrulama yanlışlığı, bilim inkarcılığı, yankı odaları, yanlış bilginin yayılması, komplo teorileri ve özellikle sosyal medya genelinde sahte haberler ve medyadır. Bu fenomenlerin kamuoyunda en gözle görülür sonuçlarından biri, artan kutuplaşmaya, bilimsel kurumlara, kurumların uzmanlarına olan güven eksikliğine, kanıtları değerlendiren ve kullanan farklı grupların üyeleri arasında bir güç mücadelesine yol açan bir bölünmenin yaratılmasıdır. Her biri kendi tarzında “epistemik kabileler” diyebileceğimiz şeyi oluşturmaktadır. Bu durum da demokrasilerimizin dokusunu önemli ölçüde zayıflatmakla tehdit ederek, aşırı uçta, bilimsel kurumların kamuoyu tartışmalarını bilgilendirme ve karar vericilerin ilerlemesine yardımcı olma rolü gibi, demokrasinin bazı temel direklerinin çökmesine yol açmaktadır (Ferrari vd., 2023: 141).

Amerikan ve Avrupa biliminde, “hakikat-sonrası” kavramı akademik tartışmalarda geniş ilgi görmektedir. Bu bağlamda araştırmaya dayalı olarak, hakikat sonrası çalışmalar birkaç gruba ayrılabilir:

- a) Bu fenomenin temel özelliklerinin ve bu kavramı karakterize eden ana yorumların incelenmesi,
- b) “Post-hakikat”, fenomeninin toplum için gelişiminin sosyo-kültürel sonuçlarının analizi,

- c) Hakikat sonrası olumsuz sonuçların üstesinden gelmek için taktikler ve stratejiler de dahil olmak üzere, bu fenomenin toplumsal dönüşümler üzerindeki etkisine ilişkin perspektiflerin belirlenmesi (Akt. Iufereva, 2022: 452).

Hakikat sonrası söylemlerde, bir dizi aktör ve gelişme, demokrasinin rasyonel dokusundaki ani kırılmanın başlıca nedenleri olarak görülmektedir. Özellikle, çağdaş değişimlerin ana itici güçleri olarak üç aktörün hedef alındığı görülmektedir: Sosyal medya, gazetecilik ve demokratik kitleler olarak sıralamak mümkündür (Farkas & Schou, 2020).

Artan medya farklılaşması, siyasi kutuplaşma ve doğrulanmamış içeriğin dağıtımı bağlamında, kamusal söylemde kimin meşru bir şekilde bilgi ve hakikat iddiasında bulunabileceği ve hangi uygulamalara dayalı olduğu sorusu, şimdi her zamankinden daha fazla hararetli tartışmaların bir nesnesi haline gelmektedir (Neuberger vd., 2023).

Her dönem post- hakikat arayışı sorgulanmaktadır. Bu nedenle komplo teorileri, dezenformasyon, sahte haberler gibi olguların kamusal tartışmalarda ima, şüphe ve yanıltıcı iddialardan oluşan bir post-hakikat gerçeğinin ortaya çıkmasına ve gerçeklikle bağlantı kurma konusunda giderek artan yetersizlik duygusu hissedilmesine neden olabilir (Tie, 2022: 402).

1.5. POST-HAKİKAT ÇAĞDA HAKİKAT/GERÇEKLİK KAVRAMLARININ DÖNÜŞÜMÜ

“Hakikat sonrası” kavramı, doğrular hakkında şüphe yaratmaktadır. Dolayısıyla “yalanların, yarı gerçeklerin ve benzerlerinin artık her yerde olduğu ve insanların hem söylediklerine inandıkları hem de söyledikleri şeyler konusunda giderek daha fazla dikkatsiz oldukları duygusu hissedilmektedir”. Bu nedenle hakikat endişesinin inişte olduğu ve belki de düşüşte olduğundan, sanki kavramın kendisi daha önceki bir çağın köhne bir kalıntısından başka bir şey olarak açığa çıkarılmamış gibi, hakikat fikrinin kendisine ilişkin de bir umutsuzluk yaratmaktadır. “Post-hakikat”, gerçeğe karşı umursamazlık anlayışının hakikat kavramının sorumlu tutulduğu ya da nesnel diye bir kavramın olmadığını ifade etmektedir. Post-hakikatte doğruluk, yalanların yarı gerçeklerin çoğu yerde bulunduğunu, çoğu kez de doğru olmayan, sadece kısmi doğruları

içeren ve gerçeğin sadece bir kısmıdır. Gerçek diye bir olgu ve meşru bir hakikat kavramı olmadıkça, iddialar ne anlama geldiklerine dair yanlış bir izlenim uyandıracak şekilde doğrulanmaktadır (Haack, 2019: 261-262).

“Post-hakikat” yanıltıcı bir etikettir. Ne yeni bir hakikat kavramı ne de doğru olanda bir değişiklik vardır. Epistemik manzarada ki değişiklikler, insan kültürünün köklü özelliklerinden, bilgi üretmeye yönelik işbirlikçi çabalarda somutlaşan epistemik değerler arasındaki çatışmadan ve inançların kimlik işlevini çok belirgin kılan koordinasyon değerlerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, internetin yapılandırılmamış bilgi ortamında, güvenilir kaynaklar için ipuçlarını okumak çok zordur. Önemli rol oynayan bir başka yapısal faktör daha vardır, artan eşitsizlikler, statü ve kimlik kaygılarının da arttığı bir ortam yaratmak, kimlik iddialarını çok güçlü kılmak bunlardan birkaçıdır (Perini-Santos, 2020).

Bilişsel çarpıtmaların sömürülmesine yol açan bir fenomen olarak hakikat-sonrasının varlığı neredeyse evrensel olarak kabul edilse de ilan edilen konunun yansımadaki en önemli bilimsel yönleri belirtmek için akademik söylemdeki mevcut gelişmeleri analiz etmek çok önemlidir (Iufereva, 2022).

Bu açıdan eleştirel düşünce, anlayışları ilerletmek için bir araç olarak değer görse de bilimsel literatür, post-gerçekliklerin doğasını eleştirel bir şekilde yapı söküme uğratmak veya hakikat-sonrası varsayımları sorgulamak, alternatif sonuçlara ve hakikat-sonrası çağımızın üretken olasılıklarına ulaşmak için çok az şey yapmaktadır. Birçok post yapısalcı düşünürün ardından, örtülü varsayımların, gerçek olmayan ve hakikat sonrası hakkındaki baskın düşünme biçimlerin önce ortaya çıkaran ve sonra alt üst eden “yapı-sökümcü” bir yaklaşımla hareket edildiği görülmektedir. Özellikle post-hakikat’i şekillendiren geniş koşulları ele alırken, ‘hakikat’ kavramına yönelik saplantıların bir aracı ve bir sonu olarak sosyal medyaya odaklanıldığı görülmektedir. Hakikat sonrası varsayımları istikrarsızlaştırmak için daha sonra zihinsel rahatlık hikayeleri başlamakta ve hakikat öncesi bir dünyanın var olup olmadığını eleştirel bir şekilde sorgulanmaktadır (Koro-Ljungberg vd., 2019).

Yanlış bilgiler söylentilerden oluşabileceği gibi, kazanılmış çıkarlardan, kurgu eserlerden, politikacılardan aynı zamanda hükümetlerden de oluşabilir. Bir de internet

eklenince medya platformlarındaki değişiklikler, bilginin iletilme şeklini ve yalan bilginin yayılma biçimlerini de etkilemiştir (Lewandowsky, vd., 2012: 106).

Hakikat sonrası dünya, bilime olan güvenin azalması, çoğalan ekonomik eşitsizlik, çoğalan kutuplaşma ve zamanla dağılan medya ortamı sosyal sermayedeki düşüş gibi toplumsal trendlerin neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumlarda, ‘tekno biliş’ olarak ifade edilen psikolojik ilkeler doğrultusunda teknolojik çözümleri kapsamı gerekmektedir. Bu doğrultuda hakikat sonrası bir dünyada yalan-yanlış bilgilendirmeye dayanmak için araştırmalar yapılmalıdır (Lewandowsky vd., 2017).

‘Hakikat’ veya ‘hakikat-sonrası’ arasında önerilen yaklaşımlar, zıtlık hali oluşturmaktadır. Hatta kültür ve siyasete de bilinçli değer yargılarına olan ihtiyacı öneminin yitirilmesine neden olabilmektedir (Heit, 2018).

Aldatma olarak nitelendirilecek bu durum modern yaşam tarzı haline gelmiştir. Gerçek ve yalanlar arasındaki çizginin önceleri açık ve belirgin olduğu ortamlarda, durum artık öyle değildir. Dolayısıyla post-hakikat, çağda başkalarını yanıltmak bir alışkanlık, bir meydan okuma, bir oyun, haline gelmektedir (Keyes, 2004).

Aldatmayı ve aldanmayı öne sürenler hazırladıkları hatalı bilgileri tekrarlayarak ve bilinçli olarak teşvik etmek için kullanılan retoriklerle sosyal medyada, akademik alanlarda, halka açık ortamlarda sahte haber olmaya sebep olabilmektedir. Zira bu durum, önceleri bilimsel bir zeminde köklü çalışmaların meşruiyetinin kaldırılmasına sebebiyet vermektedir (Love & Ahiaga-Dagbui, 2018).

1.6. POST-HAKİKAT ÇAĞDA GERÇEKLERİN DEĞERSİZLEŞMESİ

Post-hakikat kavramı, modernizmin birtakım merkezi kategorilerinin yetersiz görüldüğü bir kavramdır. Bu açıdan hakikat kavramı; “uygunluk olarak hakikat, doğrulama olarak hakikat ve samimiyet olarak hakikat olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma yansıma, doğruluk, nesnellik, yeterlilik kategorilerini yeniden düşünmek için hakikat kategorisinden meşruiyet kategorisine geçişi önermeyi amaçlamaktadır” (Jaques vd., 2019).

Meşruiyet sınıflamasını yavaşlatan hakikat sonrası çağda gerçek, hegemonik gücü olanlar için değil, kendi tahakküm koşullarını gerçekleştirmek isteyenler için önem arz

etmektedir Yanlış bilgilendirme kampanyaları, sosyal medya kanallarıyla gerçek ile yanlış arasındaki ince sınırı çarpıtmakta ve sosyal medya kullanıcılarının bilgiyi kullanım ve bilgi ile iletişime geçiş şeklinde köklü bir değişim yaratmaktadır. Bu aşamalar, insanlar arasında ‘hakikat ötesi dönem’ olarak etiketlenmiştir (Jaques vd., 2019).

‘Post-hakikat’, bu nedenle yalnızca yanlış inançlar ve yalanlar üzerinde değil, aynı zamanda, etkili çağrışımlar arasındaki kafa karışıklığı ve bilgi fazlalığı, nedeniyle birini bir diğerinden ayırt etmedeki zorluk, çağrılar ve bilgilerin sıklıkla sergilenmesi ve kullanımı ile ilişkilidir (Harsin, 2018).

“Bilimsel bilgi, dünya çapında kendisini kabul ettirmiş bilimsel-teknik uygarlığın bir parçasıdır. Amacı sadece gerçeğin bilgisi değil, aynı zamanda insanın doğa üzerindeki gücüdür” (Moltmann, 2020). Bu bağlamda hakikat-sonrası kavramı, komplo teorileri gibi epistemik açıdan şüpheli görülen bilgilerin hiçbir engelle karşılaşmadan yayılabileceğini, farkındalığı düşük bir toplumun davranışları ve inançları üzerinde etkili olabileceğini farz etme eğilimindedir (Uscinski & Enders, 2022: 14).

Hakikat sonrası, doğru bilgi edinme olasılıklarını yok eden birbiriyle bağıntılı birkaç eğilimlerden bazıları şunlardır:

- a) Yanlış bilgilendirmenin artması ve dezenformasyonun etkisinin artması ve yaygınlaşması
- b) Kabul edilmiş iddialar karşısında yükselişe geçen bilgilerin reddedilmesi,
- c) Kişisel deneyimlerin ve inançların kanıtların ve gerçeklerin üzerine yerleştirmek,
- d) Bilim gibi kurumsal bilgi sağlayıcılarına aynı zamanda gazetecilik sektörüne olan güvenin azalması,
- e) Bilgi tüketimiyle bağıntılı olarak artan kutuplaşma ve parçalanmaların etkisi,

Sonuçta neyin doğru olduğunu bilmek zor olabilir. Barzilai ve Chinn’e göre (2020), “insanlar duyularıyla yanıltılabilir, yargıları taraflı olabilir ve sosyo-kültürel bağlamları doğru olarak algıladıklarını şekillendirebilir. Bilginin artması, önceden doğru olduğu düşünülen iddiaların gerçekte yanlış olduğunu ortaya çıkarmaktadır”.

Bu açıdan ‘post-hakikat’, bariz görünen yalanların toplum tarafından sıradan olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, politika yapıcılarında kınanmadan yalana rağbet edecekleri anlamına gelmektedir. Bu durum politika ile uğraşanların çoğunun verdikleri sözleri tutmayacakları ve yalan söyledikleri kemikleşen algıdan farklıdır. Siyasetteki

görüş daha çok dürüstlüğün farz edilen konumda olmasını beklemektedir. Hakikat sonrası bir dünyada, bu beklenti artık geçerli değildir (Higgins, 2016).

“Her gün tanık olunan siyasi yalanlardan, yarı gerçeklerden, çeyrek gerçeklerden, kaçamaklardan, uydurmalarından, kasıtlı belirsizlikler günlük yaşamda içerebilecekleri küçük gerçek zerrelerinden ayırmak çok zordur. Dolayısıyla gerçeğe karşı kayıtsızlık her geçen gün bir öncekinden rahatsız edici bir şekilde daha yaygın hale gelmektedir” (Haack, 2019).

Gerçeklere ilişkin kanıtların ve gerçeklerin kişilerin duygularının ve inançlarının yer değiştirdiği güvenin ötesinde bir dönemde, haberlerin içeriği ve insanların haber olarak algıladıkları şeyler de duygu ve inanç doğrultusunda pazara doğru kaymaktadır. ‘Post-hakikat’, çağın gerçeğinde ‘gerçek hikâye’ artık önemini kaybetmektedir. Önemli olan kişinin duymak istediği ile hikâyenin örtüşmesidir. ‘Yalan haber’ adı altında nitelendirilen haberler artık iftira ya da asılsız olarak değerlendirilen haberler değil, kişinin önceden var olan inançlarına müdahale olduğu sanılan haberler anlamına gelmektedir (Rochlin, 2017).

Handley ve arkadaşları (2023: 2-7), yapmış oldukları çalışmada katılımcılara (N = 1181) (16.248 gözlem) iddiaların yanı sıra bu iddialarla ilgili temel gerçeği anlatmışlar ve katılımcılardan her bir iddiayı doğru veya yanlış olarak sınıflandırmalarını istemişlerdir. Araştırmacılar, katılımcıların iddiaların doğru olduğunu bildikleri halde, bilgi kaynağının hedef kitlelerini aldatmaya yönelik olduğuna karar verdiklerinde iddiaları daha çok yanlış olarak sınıflandırdıklarını ve bilgi kaynağının yaklaşık bir açıklama sağlama düşüncesinde olduğuna karar verdiklerinde ise, aynı iddiaları daha çok doğru olarak sınıflandırdıklarını gözlemlemişlerdir. Neticede, çalışmaları insanların aynı gerçeklere erişimi olsa bile, bilgi kaynaklarına tutarsız niyetler atfederlerse iddiaların doğruluğu konusunda fikir ayrılığına düşebileceklerini göstermektedir. Bu tür bulgular sayesinde, ‘gerçek sonrası çağda’ yaşanan gerçek iddiaları üzerindeki güçlü ve ısrarlı anlaşmazlıklara ışık tutulabilir. Bu sonuçlar, insanların bir iddianın doğru veya yanlış olarak görüp görmeyeceğine karar verirken yalnızca bir iddianın nesnel doğruluğunu önemsemediklerini; insanlar aynı zamanda, bilgi kaynağının niyetlerini de göz önünde bulundurdıklarını göstermektedir. Bu araştırma, katılımcıların bir bilgi kaynağına daha

fazla aldatma niyeti atfettiklerinde, bilgi kaynağından gelen iddiaları yanlış olarak sınıflandırma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma doğrultusunda ön yargılardan kaçınarak doğruyu bulmak her zaman mümkün olmayabilir. Harsin'e (2018) göre, hakikate ulaşmak için bazı analiz yapılması gerektiğini öne sürmektedir. Ona göre bu doğrultuda akademisyenler ve gazeteciler tarafından hazırlanan Avrupa Birliği tarafından desteklenen bir rapor da 'post-hakikat'e yönelik analizler şu şekilde ifade edilmiştir:

- Çevrimiçi dolaşımlarını sağlayan sistemler hakkında özel haklara saygılı ve yeterli düzeyde veri paylaşımını içeren, çevrimiçi haberlerin şeffaflığını artırmak;
- Dezenformasyona karşı koymak ve kullanıcıların dijital medya ortamında gezinmesine yardımcı olmak için medya ve bilgi okuryazarlığını teşvik etmek;
- Kullanıcıları ve gazetecileri dezenformasyonla mücadelede destekleme ve hızla gelişen bilgi teknolojileriyle olumlu bir etkileşimi teşvik etme konusunda güçlendirecek araçlar geliştirmek;
- Avrupa haber medyası ekosisteminin çeşitliliğini ve sürdürülebilirliğini korumak

Şekil 1. Post-Hakikat Çözümlemeleri (Avrupa Komisyonu Raporundan Akt. Harsin, 2018)

1.7. POST-HAKİKAT ÇAĞDA GERÇEK DEĞERLER ALGISI

Birinin gerçek olarak kabul ettiği şey, yalnızca epistemolojik veya rasyonel yönlerle değil, aynı zamanda ilgili bağlam, projeler veya ilgilerle, ilintilidir. Zira belirli insan topluluklarıyla ve onların ihtiyaçları ile ilgili olanlarla da ilgilidir. Alışılmış, yalanlar normleştirilmişse, bir gerçek bağlamla alakalı bir gerçek gibi görünmeyebilir. Bu nedenle bu türden 'eski haberler', insanların dikkatini çekmeyebilir. Gerçeklerin etkili olması, dünyanın ve realitenin bir parçası olarak kabul edilmesi için dikkate ihtiyacı vardır (Wehrle, 2023: 160).

Bu açıdan bilimsel hakikatler, nesnel olarak ifade edilebilir; deneysel olarak tekerrür edebilir ve bu sayede de istidlal edilebilir. Bilimsel bir teori buluşsal biçimde bir diğer adımda, daha iyi teoriyi amaçlamaktadır. Burada nesnel hakikatin önceki tanımı geçerlidir: her çelişki bir yanlış olarak algılanmaktadır (Moltmann, 2020).

‘Post-hakikat’, kavramı gerçeğe artık saygı duyulmadığı, gerçeklerin artık kabul edilmediği ve insanların giderek artan bir şekilde duygu ve grup üyeliğine göre yargıladığı bir durumu ifade etmektedir. Post-hakikat, kavramının sahte haberler, komplo teorileri, bilim inkârı, sözde bilim gibi farklı tezahürleri ve bunların sonuçları incelendiğinde; olgusal sonrası düşünme, filtre baloncuklarının ve yankı odalarının olduğu, grup kutuplaşmasını teşvik ettiği ve demokrasi için bir tehdit oluşturduğu gözlemlenmiştir (Zoglauer, 2023).

Bu açıdan hakikat sonrası yaşanıldığı bir dünyada gerçeğe bağlılık, “demokratik materyalizmin manipüle edilmiş bilgisine başvurarak sürdürülemez, çıkar gözetmeyen çıkar tarafından yönlendirilmelidir. Salt gerçek bilgi hakikat ötesinde panzehir olarak kullanılamaz”. Dolayısıyla demokratik materyalizm bilgiyi bazı zamanlar hakikat sonrası mevcut durumunu güçlendirmek için bir vesile olarak, bazı zamanlar da “kontrol mekanizması” olarak kullanmaktadır (Evcıan, 2021). Foucault (1976) bir röportajında, hakikatin “çoklu kısıtlamalar sayesinde üretildiğini ve gücün düzenlenmiş etkilerini tetiklediğini” söylemektedir. Bu, “her toplumun kendi hakikat rejimine sahip olduğuna” işaret etmektedir. Her toplumun kendi hakikat anlayışı şu koşullar altında değişmektedir:

- a) Toplumda gerçek olduğu ve var olduğu ifade edilen söylem türleri;
- b) Bireylerin doğru ifadelerinin yanlış olan ifadelerinden ayırt edildiği örnekler ve mekanizmalar
- c) Herkesin tasdik edilme tarzı;
- d) Gerçeğe ulaşmak için uğraş verilen prosedürler ve teknikler;
- e) Doğrular söylendiğinde suçlanan karşı tarafın durumu (Foucault’tan Akt. Lorusso, 2020).

Bu çerçeveye göre hakikat; “ifadelerin üretimi, düzenlenmesi, dağıtımı, dolaşımı ve işleyişi için sıralı prosedürler sistemidir. Hakikat kendisini üreten ve sürdüren iktidar sistemlerine, neden olduğu ve onu yeniden yönlendiren iktidar etkilerine dairesel bir ilişki ile” bağlıdır (Lorusso, 2020).

Hakikat kavramı, bilimin, gazeteciliğin, hukukun ve modern toplumun diğer pek çok alanın merkezinde yer almaktadır. Aynı zamanda belirsiz dilsel ifadeler göz önüne alındığında, temel gerçeğe erişim olsa bile hangi bilgilerin doğru sayılacağına karar vermek kolay bir iş değildir (Handley vd., 2023: 1)

Bu bağlamda ‘post-hakikat’ kavramı, aynı zamanda kamusal alandaki iletişimsel zorlukları da anlatmaktadır. Bu kavram, kurumları değiştiren, toplumun epistemik yapısında da bir farklılığı da anlatmaktadır. Hakikat ötesi bir dünyada, “uzmanlığa olan güvenin azalması ve dijital medyanın yükselişi nedeniyle liberal demokrasinin temellerinin sarsıldığı iddia edilmektedir” (Harjuniemi, 2022).

Hakikat ve ötesi siyasette, yanlış bilgilendirme karşısında gerçeklerde anlatılmalıdır. Zira ya yanlış bilgilendirmeye itiraz edilmeli veya yanlış bilgilendirme karşısında teslim olunmalıdır. Yanlış olan iddiaların ve yeniden yapılandırılmış gerçeklerin karar alma sürecini ve kamu politikasını etkilemesi kabul edilmektedir. Hatta, yanlış bilgilendirmeye karşı koyulabilecek yol belirgin değildir. Olgusal iddialar duygusal ve ideolojik tutarlılıklarına göre değerlendirildiğinde, daha fazla olgusal iddiayı kamuya duyurmanın bir başkasının inançlarına mecburen meydan okumasını beklemek hata olabilir (Lockie, 2017).

1.8. POST-HAKİKAT ÇAĞDA GERÇEK DEĞERLERE KARŞIT KAVRAMLAR

Harsin’e göre (2018), ‘post-hakikat’ın ortaya çıkmasında dört unsurun iş birliği önemlidir. Bu unsurlar, belirli ulusal konjonktürel özgüllüklere sahip olup, kimi değişikliklere sebebiyet verip, post-hakikat iletişim biçimlerini ve uygulamalarını sinerji içinde yapılandırmaktadırlar. Bu dört unsur şunlardır;

- a) **Teknoloji ve Dikkat Ekonomisi (Hız ve Biliş):** Dijital ortamlarda, iletişim teknolojisiyle bağlantılı ve iletişimin, kullanılması, üretilmesi, dolaşıma girmesi ve alımlamasıyla tekrardan yapılanan bir ekonominin ana unsurudur.
- b) **Gazetecilik:** Gazetecilik mesleği ayırt etme gücünü ve doğruyu söyleme özelliklerini kaybederken, rekabet halindeki haberlerin ve çoğalan haberler doğruları söylediğinde, gazeteciliğe, günlük sosyal ilişkilerde ve siyasetten kültürel baskı uygulanabilir.
- c) **Tanıtım Kültürü:** Bu kavramın araştırmaları, kapitalizminin yeni modellerinde iletişimin yönlendirmesiyle sosyal ilişkilerin ve kültürün dönüştürüldüğünü iddia etmektedir.
- d) **Profesyonel Siyasal İletişim:** Bir takım ‘post-hakikat’ yorumcuları, Bush rejiminin yanlış bilgilendirmesinin 11 Eylül sonrası modern devlet iletişiminde

bir kilometre taşı olduğu söylenmektedir. İletişimin koşullarının, İnternetsiz zamanlardan oldukça değişik olduğunu ve halen de değişik olduğunu vurgulamak önemlidir.

Tüketim adına alternatif gerçeklikler üreten ve sosyal medya yönelimiyle herkesin seçtiğine isteyerek inandığı bir ‘hakikat sonrası’ çağa girildiğine dair ifadelere rastlanılmaktadır. Alternatif gerçekliklere olan inancın en iyi örneğinin, "komplo teorilerinin" kabulü olduğu söylendiği durumlarda komplo iddiaları suçlamak ve aşağılamak için kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bu tür suçlamalarda genellikle yer alan epistemolojik standart- açık yanlışlık standardı- uygulaması öznelliğe vurgu yapılmaktadır. Zira bir kişi için açıkça yanlış olan bir şey, bir başkası için doğru olabilir (Uscinski & Enders, 2022: 1).

‘Post-hakikat’, bir tür fazlalığı da ifade etmektedir. Post-hakikat, sivil toplum kurallarına yönelik öğretilere karşın şiddet tutkusunu harekete geçirebilir. Post-hakikat, bir takım yalandan daha çok ‘kabile savaşı’ için bir ön şarttır. Hakikat, ‘post-hakikat’ kavramını uzmanlığın sömürgeleştirilmesi tarafından yönlendirilen, egemenlik fikirlerini ürküten ve yönünü şaşırtan bir açıklama olarak ortaya koymaktadır (Watts, 2018: 441).

Bu nedenle ‘post-hakikat’, retoriği sadece epistemik olarak şüpheli değil, aynı zamanda ahlaki ve politik olarak da sorgulanabilir. Hakikat sonrası retoriğin tehlikelerinden biri vatandaşlarının itibarını zedelemesidir. Başkalarının ‘hakikat-sonrası’ olduğunu söylemek, onların bakış açılarının meşruiyetini ortadan kaldırmak ve böylece onlara eşit şartlarda saygı göstermeyi başaramamaktır. Elbette bazı görüşler gerçekten küçümseyici ve haklı olarak reddedilmektedir. Sorun, başkalarının sadece bizimle aynı fikirde olmadıkları için ahlaki açıdan aşağılayıcı oldukları sonucuna varmaya aşırı derecede hazır olmaktır (Hannon, 2023: 15).

Sonuç olarak ‘post-hakikat’, paylaşılan siyasi pratikleri ve kurumları mümkün kılan normları ve koşulları zedelediği için, post-hakikat, siyaset temelde anti-demokratik bir kimlik kazanmaktadır. Bununla birlikte, hakikat-sonrasına en yaygın tepki, gerçeklere geri dönmeye ve gerçekleri kontrol etmeye özel vurgu yaparak, gerçeği ve rasyonaliteyi yeniden onarmaya çağrı yapanlardan gelmektedir (Koekoek & Zakin, 2023).

Gerçekliğe karşı direnç sonuç olarak sürdürülebilir değildir. Dış dünya veya gerçeklik zorunlu olarak her bireyin veya grubun ona bakış açısını aşmaktadır.

Dolayısıyla dünya veya gerçeklik, apriori olarak tanımlanabilecek sabit bir şey değil, açık bir deneyimsel ufuktur. Bu anlamda gerçeği korumak için çok sayıda bakış açısı gereklidir. Görünüşümüzü kanıtlamak için sürekli doğrulama süreçlerine ihtiyacımız bulunmaktadır. Deneyimlerimize ancak başkalarının yardımıyla ‘güvenebiliriz’. Bu nedenle, ‘gerçek dünyanın’ ayağa kalkması için, dünyaya dair öznel algımızı onaylayan, tamamlayan ve sorgulayan bakış açılarına ihtiyacımız bulunmaktadır Post-hakikat veya alternatif gerçekler fenomeni ile ilgili olarak, sadece ‘tuhaf’ veya ‘yanlış’ inançlardan daha fazlası el altında görünmektedir. Gerçeklerin inkâr edilmesi, olmayan bir düzen ve kontrolü yeniden kazanmak için değişen bir dünyaya karşı direnişe yol açan bir yönelim ve güven eksikliğinin bir işareti olarak görünebilir. Bu açıdan, sadece bu normallik arzusuna uygun gerçekler veya deneyimler ciddiye alınmakta, kişinin normalliğini korumaya yardımcı olmayanlar ‘sahte’ veya ‘gerçek dışı’ olarak nitelendirilmektedir. Bu durumda da sadece gerçeklerin ve fikirlerin bulanıklaşmasına değil, aynı zamanda gerçekliğe çıkar çatışmaları olarak yaklaşıldığını gösterir (Wehrle, 2023: 160).

1.9. POST-HAKİKAT ÇAĞIN BİLİME VE UZMAN GÖRÜŞLERİNE YAKLAŞIMI

Hakikat sonrası çağ, uzman söylemine ve değerlendirmelerinde yer değiştirmiş gerçeklere düşman olan kavramdır. Bu kavramla konuşmacıların rasyonel vatandaş modelinin, hukukun teorik temeli ile temasını kaybettiği ve siyasi aktörlerin iletişimin propaganda stratejilerini geliştirdikleri bir iletişimsel anlamı ortaya çıkmaktadır (Lazaro, 2023).

Son zamanlarda, tüm konularla ilgili olarak uzman bilgisi için genelleştirilmiş bir şüpheciliği benimseyen ve uzman bilgisini reddeden siyasi örgütlenmelerde önemli bir artış göstermiştir. Bu konuda verilecek örnekler arasında: biliminin reddi, politik doğruluk eleştirisi aşılama karşıtı hareketleri, iklim değişikliği, düz dünyacılar ve derin devlete inanç gibi konularda örgütlenme biçimleri yer almaktadır (Farrow & Moe, 2019)

Hakikat sonrası bu eğilimler, otoriter liderlerin etkisini artırarak liberal demokrasinin altını oymaktadır. Uzmanlığa yönelik büyük bir güvensizlik yayarak, kamusal alanda karar almayı engellemektedirler. Böylece gücü gerçeklikten ayırarak, sosyal çatışma ihtimalini artırabilirler. Birlikte ele alındıklarında, hakikat sonrası duruma

yol açan sorunları daha da kötüleştirmektedirler. Bu nedenle, bilgiye dayalı mesleklerin düşüncelerine, becerilerine ve yeterliliğine halkın güvenini sağlamak zordur. Verilen tavsiyelerin hatalı, kendi kendine hizmet ettiği, seçmenlerin çıkarları veya önyargılarıyla çeliştiği anlaşıldığında uzman bilgisine duyulan saygı ortadan kalkmaktadır. Zira iyi işleyen bir demokrasi uzmanların yeterliliğine ve iyi niyetine olan güvenle sağlanmaktadır (Picciotto, 2019: 95). Bu nedenle ‘post-hakikat’ dünyası, bir dezenformasyon, sahte bilim saldırısı ve uzman bilgisi hakkında yaygın şüphecilik dünyasıdır. Bu, bilimsel kurumların otoritesini sarsan ‘liberal demokratlar’ tarafından siyasi oyunların diriltildiği bir dünyadır denilebilir (Grygienc, 2023).

Sadece siyasette değil, aynı zamanda kamusal alanın her alanında yarı gerçekler, yalanlar, mesajlı veriler, gerçeklere basit dikkatsizlik, gibi olgular bugün üniversitelerde, siyasi söylemde, reklamcılıkta, halkla ilişkilerde, bir şekilde yaygınlık kazanmıştır (Haack, 2019: 262).

Bilimi reddetmek, bilim uzmanlarına ve bilim üzerine çalışan kurumlara karşı çoğalan bir güvensizliğin belki de en radikal ifadesidir. Geleneksel epistemik filtreler, medyanın yüceltilmesi, komplo teorileri, giderek artan yanlış bilgilerin ve sahte haberlerin hızla yayılması farklı yetkinlik seviyelerine sahip aktörlerin artması ve benzerleri sebepleri arasında sayılabilir. Hakikat sonrası kavramının bu özelliği yani farklı kaynakları aynı düzeye yerleştirilmesini, onlara aynı şekilde davranılmasını ve bilimsel gerçeğin duygusal olarak en ilgili konumlarla aynı düzeye yerleştirilmesini mümkün hale getirmektedir. Panik ve öfke gibi duygulara olan ilgi her zaman çok güçlüdür. Şüpheciliği veya farklı teorilerin değerlendirilmesini meşrulaştıran bu tür duygulardır. Sonuç olarak başlangıç noktası bilimsel değil duygusaldır (Ferrari vd., 2023: 147).

‘Post-hakikat’te duygulara hitap etme ilk sırada yer alırken gerçekler ve uzman görüşler ikinci plandadır. Böylece bu durum gerçeklerin geleneksel olarak tartışılmasından ve tahrif edilmesinden farklıdır. Bu durum sorun olarak algılansa dahi bazı gözlemciler bunu; internetin ortaya çıkışından ve siyasi yaşamın uzun süredir devam eden bir parçası olmasından dolayı bu şekilde tanımlamaktadırlar (ECPS, 2023).

Post-hakikat çağla beraber yeni işlevsiz bir siyasi söylem çağına geçilmiştir Kamusal alan, yanlış bilgi ve propagandayla sarsılmakta; politikacılar yalanları

gerçekmiş gibi pazarlamakta ve gerçekleri yalan diye inkâr etmektedirler. Sosyal medya, sahte haberleri hızlı ve uzağa yayarken; gazetecilerin, kanıtlar aksini gösterdiği halde, yanlış bir şekilde karşıt bakış açılarını sergilemektedirler. ‘Post-hakikat’, bir dünyada bilgi kirliliği yaşanırken vatandaşların yankı odalarına hapsedilmesi, komplo teorisyenleri aşılama çabalarına duyulan güveni sarsmaktadır. Neticede popülist liderler, kilit noktada olan demokratik kurumlara şüphe duygusunu aşılamaktadırlar (Hannon, 2023: 2).

İlerleyen zamanlarda filozoflar ve bilim adamları ‘post-hakikat’ düşüncesi karşısında bilimsel bulgular devlet yönetiminde olanlar tarafından göz ardı edildiğinde seslerini yükseltmeliler ve bu durum karşısında şaşırma halindedirler. Bilim adamları, bilimin kamusal sosyal görevinin önemini topluma anlatmalıdırlar. Dolayısıyla “çok etkili bir şekilde modelledikleri entelektüel erdemleri alenen onaylamalıdır. Bu nedenle eleştirel düşünme, sürekli sorgulama ve kanıtlar temelinde inançların gözden geçirilmesi gerekmektedir” (Higgins, 2016).

İKİNCİ BÖLÜM

KOMPLO TEORİLERİNİN DOĞASI VE KAPSAMI

2.1. KOMPLO TEORİSİ VE TEORİSYENİ KAVRAMLARI

2.1.1. Komplo Teorisi Kavramı

Komplo teorisi kavramına pek çok araştırmacı farklı şekilde fikir öne sürdüğü için kesin ortak bir tanıma rastlamak mümkün değildir. Bazı araştırmacılar irrasyonel kabul ederken bazı araştırmacılar paranoyaklık olarak tanımlamışlardır. Bazı araştırmacılar tikelci bakış açısına sahipken bir diğer araştırmacılar genellemelerle bu kavramı tanımlamaya çalışmıştır. Komplo teorisine tamamen karşı çıkanlar ile komplo teorisinin gerekliliğine inananlara (Basham & Dentith, 2016: 7-8), önyargısız ve ne olduğuna ilişkin araştırmalara rastlamak da mümkündür.

Genel olarak komplo teorisine ilişkin literatürde karşılaşılan bazı tanımlamalar şu şekildedir:

Britannica sözlüğüne (2023) göre komplo teorisi, “küçük, güçlü bir grubun eylemlerinin sonucu olarak zararlı veya trajik olayları açıklama girişimidir.” Dictionary sözlüğü (2023), komplo teorisine dair üç farklı tanım yapmaktadır. Bunlar:

- “Bir olay için standart açıklamayı reddeden ve bunun yerine gizli bir grup veya örgütün gizli bir plan gerçekleştirmesine itibar eden bir teori,
- Açıklanamayan belirli bir olayın gizli bir grup tarafından meydana geldiğine dair bir inanç,
- Birçok önemli siyasi olayın veya ekonomik ve sosyal eğilimin, genel halk tarafından büyük ölçüde bilinmeyen aldatıcı entrikaların ürünleri olduğu fikridir.”

Avrupa Birliği'nin resmî web sitesine (2023) göre komplo teorisi; “belirli olayların veya durumların perde arkasında olumsuz niyetle güçlü güçler tarafından gizlice manipüle edildiği inancıdır.”

Komplo teorilerinde şu altı ortak noktaya vurgu yapılmaktadır:

- a) Komplo teorisinde “iddia edilen, gizli bir planın olması”,
- b) Komplo teorisinde “bir grup komplocunun olması”,
- c) Komplo teorisini “destekliyor gibi görünen bir kanıt olması”,
- d) Komplo teorisinde “hiçbir şeyin tesadüf olmadığının öne sürülmesi; hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmaması ve her şey birbiriyle bağlantılı olması”,
- e) Komplo teorisinde “dünyanın iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılması”,
- f) Komplo teorisinin “kişileri ve grupları günah keçisi yapması”.

‘Komplo teorisi’ teriminin en basit tanımı, herkesin komplo teorisyei olmasıdır (Tsapos, 2023: 7). Komplo teorileri anlatılardır, çoğunlukla kurmaca hikayeler anlatırlar. Bu anlamda komplo teorileri, şiir, film ya da hikâye gibi anlatı içeren diğer yapımlara benzer yaratıcı yapımlardır (Bonetto& Arciszewski, 2021).

Komplo teorileri, “bir olayın nihai nedeninin, genellikle yasa dışı ve gizli bir şekilde, akılda net bir hedefle birlikte çalışan birden fazla aktörün komplosundan kaynaklandığına inanılan yanlış inançların bir alt kümesi” olarak tanımlanabilir (Swami & Furnham, 2014’den Akt. Swami vd., 2014). Bir ‘komplo’, iki veya daha fazla güçlü aktörün gizli planı olarak ifadelendirilebilir (Keeley, 1999’dan Akt. Douglas vd., 2019). Komplo teorisinin asgari olarak “bir komployu bir olayın belirgin nedeni olarak öne süren bir teori” gibi bir anlama geldiğini varsaymaktadır (Peels vd., 2023: 3). Başkan John F. Kennedy suikastına mafyanın karıştığı önerisine komplo teorisi denir (Martin, 2020: 411).

Komplo teorileri, bir olayın kamu bilgisinden gizlenmesini ya da bir olayın nihai nedenini birlikte çalışan birden fazla aktörün yasa dışı, gizli ve kötü niyetli bir planına bağlayan inançlardır (Furnham & Tsivrikos, 2016: 86).

Komplo teorileri, siyasi katılım, siyasi davranış, bilime güven, aş kullanımı, sivil davranış, işle ilgili davranış, gruplar arası ilişkiler ve yakın zamanda görülen COVID-19 varyantı için bir dizi olumsuz olaylarla ilişkilidir (Douglas, 2021).

2.1.2. Komplo Teorisyei Kavramı

Komplo teorisyei terimi hem literatürde hem de popüler kullanımda çeşitli kavramları ifade etmektedir. Bazıları için bu kavram, belirli bir komplo teorisine inanan veya komplo düşüncesine karşı güçlü bir eğilimi olan bir kişiyi ifade etmektedir. Bazen

profesyonel olarak komplo teorileri yayan bir kişiyi veya bir komplo teorisini güçlü bir şekilde savunan kişileri belirtmek için daha spesifik olarak kullanılmaktadır (Douglas vd., 2019). Kavram yalnızca belirli bir önerme tipini ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda önermeyi yapan veya ileri süren kişinin, yani komplo teorisyeninin akıl sağlığını ve güvenilirliğini de her zaman sorgulayabilmektir (Bjerg & Presskorn-Thygesen, 2017: 2).

Komplo teorileri genellikle saçma sapan ve sanrısız fikirlerle ilişkilendirildiğinden, komplo teorisyenisi olarak adlandırılmak potansiyel olarak itibarını sarsıp, komplo teorisyeninin akıl sağlığını ve güvenilirliğini de her zaman sorgulamaktadır. Sonuç olarak, birilerine komplo teorisyenisi demek, onları patolojik olarak sınıflandırabilir (Martin, 2020: 410).

Charles Pigden'in öne sürdüğü gibi, tarihsel kaynakların iddiaları medya haberleri gibi kabul edildiğinde, komploların meydana geldiği bilindiği için komplo teorisyenisi olarak anılmak mümkün olabilir (Dentith, 2019: 3).

Uscinki'ye göre (2018: 235-238) bir komplo teorisyenisi, "komplo teorilerine inanan herkestir. Yapılan anketler, tüm Amerikalıların bu anlamda komplo teorisyenisi olduğunu öne sürmektedir. Komplo gerçek, fiili bir olaya atıfta bulunurken, komplo teorisi doğru olabilecek veya olmayabilecek suçlayıcı bir algıya atıfta bulunmaktadır".

Dolayısıyla komplo teorileri her zaman politik olmasa da komplo teorilerinin epistemik otoriteleri sarsmak için kullanılabildikleri, böylece inananları politik hareketlere çekebildikleri ve bu hareketleri eleştiriden yalıtabildikleri sürece politik faydaları olabilmektedir (Harris, 2023).

Astrologlar ve yaratılış bilimcileri ve gibi komplo teorisyenisi de çoğunlukla popüler olan fikirlerin savunucularıdır (Clarke, 2002: 131). Nitekim komplo teorilerine ilişkin fikirlerini öne sürdüklerinde ağır ithamlarla karşılaşsalar da komplo teorilerine yönelik bakış açıları ve farklı açıklamaları geliştirmişlerdir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Birçok tecrübeye sahip komplo teorisyenisi şunu iddia etmektedirler:

- a) "Olayların resmi versiyonuna inanmak saflıktır."
- b) "Hükümetler, medyanın 'Makyavelist' manipülatörleridir."
- c) "Hükümet anlatısı, insanları cahil ve korku içinde tutmayı amaçlamaktadır."

- d) “Komplo karşıtı teoriler onları şeytanlaştırır ve kabul etmezler”
- e) “Komplo teorisini yaygınlaştıranlar, iktidardakilerden hesap sorup tarihi geri almalarını sağlamayı amaçlamaktadırlar.”
- f) “Aptal olanlar, alay edenler ve alaycılardır” (Furnham & Tsivrikos, 2016: 90).

Komplo teorileri hakkında insanlar, kişisel bilgilerine dayanarak, bir uçağın neden düştüğünü veya bir liderin neden öldürüldüğünü veya bir terör saldırısının neden başarılı olduğunu veya her şeye rağmen neden birçok insanın bir bölgede kaldığını bilememektedir. Böyle bir olayın ardından çok sayıda spekülasyon yapılmakta ve ardında bir tür komplo olduğuna dair bilgiler sunulmaktadır. Bazı insanlar bu spekülasyonlar karşısında, öfkelenerek suçlayarak hatta, spekülasyonların sahip oldukları diğer köklü inançlara çok iyi uyduğu için, makul görebilecektir. Çünkü, “korkutucu olaylar öfke yaratır ve insanlar öfkelenindiklerinde, duygusal durumlarını haklı çıkaracak nedenler arama ve bu olayları kasıtlı eyleme bağlama olasılıkları daha yüksektir” (Akt. Vermeul & Sunstein, 2009: 213).

Komplo teorisini, gerekçe sunmadan teoriler geliştirirler ve bunlarında çok azı zararlıdır. Bir komplo teorisini biraz dikkate almak gerekmektedir. Çünkü komplo teorisini ara sıra gerçek bir komplo tespit edebilir. Komplo teorilerinin yaygınlığı, o da toplumda açıklığın sürdürülmesine yardımcı olması gibi bize başka bir fayda sağlamaktadır. Devlet kurumları, kendileri için utanç verici olabilecek, ancak halkın erişilebilir olmasını tercih edeceği bilgilerle açık sözlü olmaktan daha az eğilimlidir. Komplo teorisyenlerinin bilgi toplama faaliyetleri bu tür gizliliğin önlenmesine yardımcı olabilir. Komplo teorisyenini bilişsel bir hatanın kurbanı olabilir, ancak hatada kalmaları belki de bizim lehimize. Dışarıdan gelebilecekler için bizim adımıza uyanık kaldığı için komplo teorisyenine minnettar olunmalıdır (Clarke, 2002: 148).

2.1.3. Komplo Teorisi Bağlamında Komplo ve Komplocu Kavramları

Komplo teorisi ve komplo açıklamalarının birbirlerinden ayrıştığı noktaları ifade edebilmek için komplonun tanımının ve komplo türlerinin açılımına bakmak gerekmektedir:

Merriam-Webster sözlüğüne (2023) göre komplo, “birkaç kişi arasında genellikle vatana ihanet veya büyük ihanet içeren gizli bir anlaşma” anlamına gelmektedir.

Komploculuk, “kişinin sapkın statüsünün ve dünyayı gizli gerçeğe ikna edememesinin bir açıklaması olarak hizmet etmektedir. Komplo algılanan muhalefeti meşrulaştırarak davalara hizmet eden siyasi bir seferberlik aracı da olabilir. Kimliği yorumlamak ve toplumu değiştirmek için de kullanılabilir. Bu nedenle bugünün marjinal azınlığı yarının en ileri kadrosudur” (Asprem & Dyrendal, 2018: 21-22).

Komplo teorileri, komplonun bazı olaylarda belirleyici bir sebebi olduğunda bir komplonun varlığını düşündürür. O halde neyin komplo sayıldığına dair minimum anlayış tarzı aşağıdaki üç koşulu karşılamalıdır (Dentith, 2016: 13-15):

- a) **Komplocular Durumu:** “Komplo bir tür grup faaliyeti olduğundan bazı ajanların varlığı veya mevcut bir planın olması gerekir”.
- b) **Gizlilik Koşulu:** “Temsilciler tarafından, neyin peşinde olduklarına dair halkın farkındalığını en aza indirmek için adımlar atılabilir”.
- c) **Hedef Koşulu:** “Aracılar tarafından bir son istenmiştir: Komplocuların istedikleri ile yaptıkları arasında bir uyumsuzluk olabilir”.

Komplo teorisyenleri, “komplocu grubu hem yekpare hem de hedeflerinin peşinde koşan hatasız olarak algılarlar.” Zira komplo teorisyenleri; faaliyetlerini planlayan, koordine eden, iç dayanışmaya, kararlılığa ve tutarlılığa sahip tek bir komplo alanı olduğuna inanmaktadırlar (Furnham & Tsivrikos, 2016: 91).

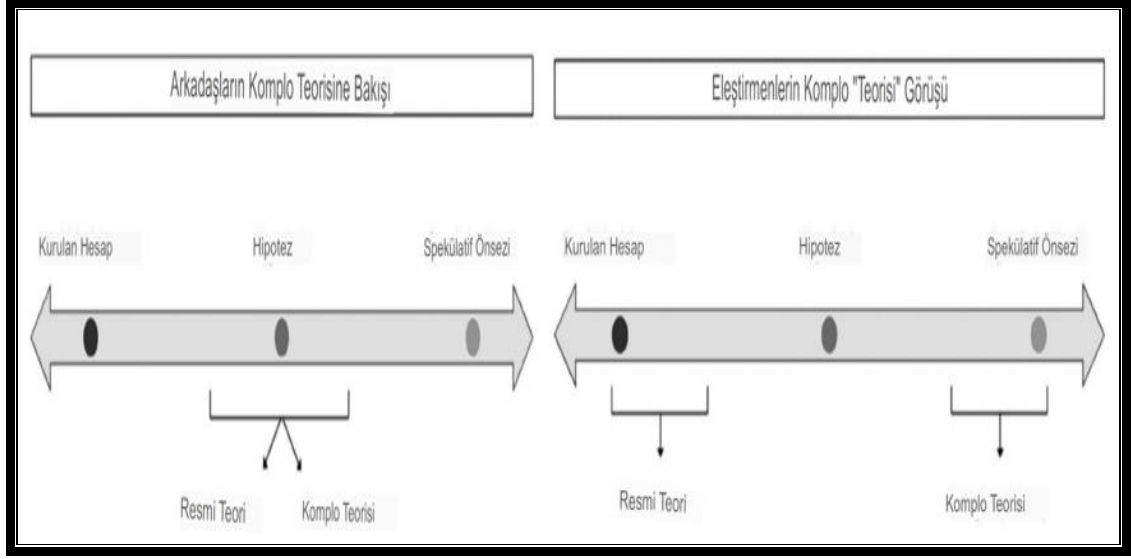
Komplo teorisyenleri tarafından desteklenen komplo imajının, gerçek komplocudan ayrıldığı noktaları Bale (2007: 51-52) şu şekilde açıklamaktadır:

- a) Komplo teorisyenleri ve komplocular farklı değerlere sahip, sıradan siyasi muhalifler değil, aynı zamanda insan karşıtı varlıklar olduklarından insanlık dışı hareketlerde bulunurlar. Fırsat vermeden sürekli eylemlerde bulunurlar, korunmaya değer ve düzgün olan her şeyi yok etmeye çalışmaktadırlar.
- b) Bir komplocu, tüm faaliyetlerini en ince ayrıntısına varana kadar planlayan ve koordine eden bir tür genelkurmay gibi merkezden yönetilerek hareket etmektedir. Komplocuların motivasyonu yüksek ve iç dayanışmaya sahiptirler.
- c) Mevcuttaki kurumları imha etme, iktidarı ele geçirme ve tüm muhalefeti ortadan kaldırma planlarını etkili bir şekilde uygulamalarını sağlayan, işte bu motivasyon unsurları uyum ve amaç birliğidir. Bu nedenle, komplocu gruplar için nerede faaliyet gösterdikleri önem arz etmez. Sonuç olarak amaç birliği

motivasyonu ile hareket eden komplocu guruplar, olumsuz bir etkiye sahip olan veya amaçları doğrultusunda görünen herhangi bir Şey onlara akla yatkın gelebilir.

- d) Komplocuların yüksek i dayanışmaya ve motivasyonu olması ve toplumunda aynı motivasyonla komploculara karşılık vermesi büyük bir dayanışmaya zemin hazırlamaktadır.
- e) Komplo teorisyenleri, komplocu grubun çoğu olayda etkisi olduğunu düşünmektedirler. Tarihte komplocu gurupların başarılı bir Şekilde imparatorlukları ve ulusları devirdikleri, tüm toplumları yozlaştırdıkları, tüm medeniyetleri ve kültürleri yok ettikleri ve günümüzde de aynı Şeyi başarma sürecinde oldukları söylenmektedir. Aynı zamanda komplocuların, toplumun her yerinde gizlice çalıştıkları ve hain amaçlarına ulaşmak için insanlığın bildiği her yıkıcı tekniği kullandıkları tahmin edilmektedir.
- f) Komplo teorisyenlerine göre komploların önemi; tarihsel süreçlerde değişen siyasetin bir özelliğinden daha çok, tüm tarihin değişimi ve gelişiminin itici gücünden kaynaklanmaktadır. Komplocular, direkt müdahale kanalıyla, planlama disiplinleriyle çoğu zaman olumsuz faaliyetlerde bulunabilirler ve yıkıcı yöntemler kullanarak tarihin akışını değiştirebilirler.

Bu bakış açısıyla komplo teorileri değerlendirildiğinde komplolara olan inancın doğru olma olasılığı mümkündür. Komplo teorileri, güçlü kişiler tarafından üretilen büyük ve kötü komplolar hakkındaki teorilerse, resmi teorilere karşı çıkan önemli olayları meydana getirmeyi başaran komplocular, bu tür teorilere inanmanın ne kadar temelsiz olduğunu kolayca görebilir (Duetz, 2023: 2).

Şekil 2. Komplo Teorilerine Farklı Bakış Açıları (Duetz, 2023: 8-9)

Duetz'e (2023: 8-9) göre, arkadaşların ve eleştirmenlerin komplo teorilerine bakış açıları değişiklik göstermektedir. Arkadaşların görüşü, resmî açıklamalara inanmayan ve genellikle komplo teorilerine inananların bakış açısını göstermektedir. Bu görüşe göre, resmi teori daha ziyade resmi teori, gerçeği örtecek kadar güçlü olduğundan artık yerleşik bir açıklamaya benzememektedir. Tarafsız kanıtlarla desteklenmediği, taraflı araştırmaların sonucu olduğu ve sistematik olarak hareket edilse dahi ajanlar için bir hipotez olarak görülmektedir. Eleştirmenlerin görüşü ise, komplo teorilerine inanmayanların ve genellikle baskın resmi teorilere inananların bakış açısını göstermektedir. Bilirkişilerin hazırladığı kanıtlara inanılmaktadır. Komplo teorilerine inananlar, eleştirmenlerin görüşüne değer vermezler. Bu nedenle, bireyler çelişen teoriler arasında kendileri karar vermeye ve kendi araştırmalarını yapmaya teşvik edilmektedirler.

Komplo teorileri, çoğu zaman komplocu kabul edilmeyen ve mevcutta kabul gören görüşten daha fazla kanıtı olan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bir komplo teorisini bir olayı bir komplo teorisi olarak algıladığında, komploya ilişkin her türlü kanıtı açıklayabilir. Bu nedenle "kanıtlar ya komplocuların denediği örtbasın delilidir ya da alınan açıklamalardaki tutarsızlıkların delilleridir" (Clarke, 2002: 135). Aynı zamanda komplo teorileri ile komplo açıklamaları olarak nitelendirilen konuları birbirinden ayırmak mümkündür. Komploya ilişkin açıklamalar, ilgili epistemik otoritelerin gerçek veya iddia edilen görüşleriyle çelişmezler. Komplolara veya entrikalara atıfta bulunsalar

da genellikle komplo teorileri olarak adlandırılmazlar. Komplo teorisi kavramı biraz ‘radikal iddia’ kavramına benzemektedir (Räikkä, 2018: 7).

Komplo teorilerinin komplo açıklamalarından ayrıştığı yönleri ifade edebilmek için Barkun (2013: 6) çalışmasında üç farklı komplodan bahsetmektedir:

“Olay Komploları: Burada komplo, sınırlı, ayrık bir olay veya olaylar dizisinden sorumlu tutulmaktadır. Bütün bu durumlarda, komplocu güçlerin enerjilerini sınırlı, iyi tanımlanmış bir hedefe odakladıkları iddia edilmektedir

Sistemik Komplo: Bu seviyede komplonun, genellikle bir ülke, bir bölge, hatta tüm dünya üzerinde kontrol sağlamak olarak algılanan geniş hedeflere yönelik olduğuna inanılmaktadır.

Süper Komplolar: Bu terim, çoklu komploların hiyerarşik olarak birbirine bağlı olduğuna inanılan komplo yapılarına atıfta bulunur. Olay ve sistemik komplolar karmaşık yollarla birleştirilir, böylece komplolar iç içe girer. Komplocu hiyerarşinin zirvesinde, daha az komplocu aktörleri manipüle eden uzak ama tümüyle güçlü bir şeytani güç vardır (Akt. Tangün& Parlak, 2020: 299).”

2.2. KOMPLO TEORİLERİNİN KISA BİR TARİHİ

Günümüzde komplo teorileri tüm kültürlerde ve toplumlarda mevcuttur. Komplo teorilerine ilişkin tarihsel bilgiler Antik çağa kadar uzanmaktadır. “Antik çağda öncüller olsa da modern biçimlerinin ‘Erken Modern’ dönemden Aydınlanma ‘ya geçiş sırasında ortaya çıktığına dair kanıtlar bulunmaktadır” (Butter & Knight, 2019: 33). “1870’ten 1970’ e uzanan bir dönemde, komplo teorisi toplumun kavramsal sözlüğüne girmiştir” (McKenzie & McHarg, 2020). Filozoflar doksanlı yılların ortalarından itibaren ise komplo teorilerinin epistemik erdemlerini tartışmaktadırlar (Dentith, 2023: 3).

Butter ve Knight (2019: 34-41) çalışmalarında, komplo teorilerinin tarihini 4 dönem olarak incelemişlerdir:

- a) **“1930-1960 Yılları Arasında Paradigmanın Ortaya Çıkışı:** 1930-1960 yıllarında Lasswell, Adorno, Loewenthal ve Guterman komplo teorilerine ilişkin çalışmalar yapmışlardır. Lasswell ve Adorno, “komplo teorisini irrasyonel bulduklarını” ifade etmektedirler. Bu doğrultuda komplo teorilerini benimseyen kişilik tipleri üzerine araştırmalar yapmışlardır. Loewenthal ve Guterman ise, “komplo teorilerine olan inancı, modernleşmenin karmaşıklığı ve kitle toplumlarının ortaya çıkışı” olarak tanımlamaktadırlar.

- b) 1990’lı Yıllardan Günümüze Psikoloji ve Siyaset Biliminde Yapılan Araştırmalar:** Hofstadter ve seleflerinin çoğu, “komplo teorilerini irrasyonel ve bilim dışı” olarak nitelendirmişlerdir. Psikoloji alanında komplo teorileri 1990’lı yıllarda ortaya çıkmaya başlarken, siyaset biliminde bu durum daha uzun sürmüştür.
- c) 1990’lı Yılların Ortasından Günümüze Analitik Felsefede Haklı ve Haksız Komplo İnançları Tartışması Üzerine Yapılan Çalışmalar:** Charles Pigden, Karl Popper’ın komplo teorilerinin “mutlaka yanlış olduğu” şeklindeki varsayımına yönelik farklı yönde fikir geliştirerek analitik felsefede komplo kavramına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Pigden’in ardından Coady ve Basham da komplo teorilerinin “irrasyonel olmadığı konusunda çalışmalar” yapmışlardır. Keeley, Bale, Räikkä gibi diğer filozoflarında komplo teorilerine ilişkin çalışmalarına rastlamak mümkündür.
- d) 1990’lı Yılların Sonlarından Günümüze: Kültür Tarihi ve Kültürel Çalışmalar Alanlarında Yapılan Çalışmalar:** 1990’lı yılların sonlarından itibaren, kültür tarihi ve kültürel çalışmalar alanlarında önemli eserler yayınlanmıştır. Medyada Amerikan filmlerinde ve TV şovlarında, medyada ve internet haber gruplarında var olan komplo söylemlerinden esinlenen bu eserler ya sadece çağdaş döneme odaklanmakta ya da daha geniş bir tarihsel tartışma yaratarak komplo teorilerinin önemine vurgu yapmaktadırlar.”

Günümüzde görülen komplo teorileri ise daha çok; “dedikodularda, özel toplantılarda ve bloglarda, web forumlarında ve internetteki diğer mecralarda gelişmektedir” (Bjerg & Presskorn-Thygesen, 2017: 3).

2.3. KOMPLO TEORİLERİNİN YAPISI VE İÇERİĞİ

Komplo teorileriyle ilgili tanılar, uzun bir süre marjinal veya çok az değeri olan veya hiç değeri olmayan uç fikirler olarak kabul edilmiştir. Komplo teorileriyle ilişkilendirilen türden komploların uç figürler olduğu bilinmesine rağmen (Dentith, 2023: 3) insanlar komplo teorilerine inanabilirler.

Komplo teorileri daha çok; “komplo teorisyenlerinin alt kültürlerinden etkilenen ancak aktif olarak insanların beyinlerini yıkamayan, genel halk arasında popüler olan bir

kavramdır. Komplo teorileri kültürel olarak aktarılsa da çoğu zaman da kültürel olarak güçlü bir şekilde sürdürülmez” (Clarke, 2002: 138).

Birçok araştırmacı komplo teorisine yönelik nitelikleri dile getirmiş ve komplo teorilerini sınıflandırmışlardır. Bale, komplo teorilerini şu şekilde ifade etmektedir: İlk olarak komplo teorileri indirgemeci ve basitleştirici niteliğe sahip olduğundan insani meselelerdeki girift neden ve sonuç kalıplarını daha belirgin bir aşamaya getirilmesini sağlamaktadır. İkinci olarak, dünyadaki adaletsizliğin ve fakirliğin altında yatan nedenleri belirleyerek olaylara açıklık getirmeye çalışmaktadır. Bu yönüyle ayaklanmaları, krizleri ve iyi insanların başına neden kötü şeylerin geldiğini açıklamaya çalışmaktadırlar. Üçüncüsü ise, paradoksal açıdan, insanların geleceğe dönük tarihsel gidişatlarını ve gelişmelerini kontrol etme potansiyellerini hatta onları doğrulamalarına yardımcı olmaktadır (2007: 51).

Bu özelliklerden hareketle komplo teorisinin gerçekleşebilmesi için gerekli şartların olgunlaşması fikri doğmuştur. Bu bağlamda bir anlatının komplo teorisi olması için gerekli koşullar şunlardır (Mandik, 2007: 3-6):

- a) **Açıklana bilirlilik:** Bir etkinliğin olması gerekmektedir.
- b) **Tarihsel Olaylar:** Olayların geçmişte meydana gelmesi gerekmektedir.
- c) **Birden Fazla Ajanın/Komplocuların Kasıtlı Durumları:** Olaya dahil olanların bilinçli tutumlarında inançlar ve arzular üzerinden hareket etmesi gerekmektedir.
- d) **Söz Konusu Tarihi Olayların Meydana Gelmesini Sağlamak:** Tarihsel olaylara komplocular tarafından müdahale edilmesi gerekmektedir.
- e) **Gizli Faaliyetlerde Bulunmak:** Teorisyenler ve teoriler niyetlerini ve eylemlerini gizli tutmaktadırlar.”

Kısacası, bir anlatının komplo teorisi olması için; olayın geçmişte olması olayın gizli tutulması, belirsizlik halinin devam etmesi, bir komplocunun ve bir olayın var olması gerekmektedir.

Bir komponun varlığı, komplocuların görünen kanıtları yok etme özelliklerinden dolayı, yapılmış bir sahtekarlığın bir denetçi aracılığıyla tespit edilme olasılığı daha azdır. Bu açıdan, bir komponun varlığı, komploya katılması için yaklaşılan birinin veya

komplocularardan birinin dolandırıcılığı ihbar etme ihtimali sebebiyle diğer kurumlar veya yönetim tarafından tespit edilmesini sağlamaktadır (Dai & Handley-Schachler, 2015: 1).

Komplo teorilerine inancın; genel olarak basit bir mantıksızlığın veya herhangi bir akıl hastalığının neticesinde değil, “sakat bir epistemolojinin sonucu” olarak inandıkları söylenebilir. Bu açıdan, bu tür teorilerin kabulü; “epistemolojik olarak izole edilmiş gruplar veya ağlar içinde sıkışanlardır”. Medeni özgürlükler ve sivil haklar mevcut olmadığında, çoğu insan birden fazla bilgi kaynağından geri kalırlar ve komplo teorilerini kabul etmeleri için yönlendirilirler (Veleule & Sunsetein, 2009: 204). Dolayısıyla Barkun, insanların varlığını bildikleri, hükümetin kara helikopterleri, yer altı mağaraları, gizli ‘Yeni Dünya Düzeni’ çeteleri, uzaylılar tarafından kaçırılmalar ve çok daha fazlasını içeren pek çok teoriden bahsetmektedirler. Barkun komplo teorisyenini; “tarihin, şeytani güçler tarafından kontrol edildiğini gören biri” olarak tanımlamaktadır (2013: 3).

Bu bağlamda Dentith (2022) araştırmasında şüpheli komplo teorilerini “olgun teoriler kusurlu teoriler, tekrarlanan teoriler ve fantastik teoriler” olarak sınıflandırmıştır.

- a) **Olgun Teoriler:** Keeley (1999), olgun komplo teorilerinde komploların başarısız olma ihtimalini öne sürmemektedir. Olgun komplo teorileri, daha ziyade gündemde olan, dolaşan ve araştırılan teorilerdir. Olgun teoriye göre; komplo teorisine karşı direnenler ulusal medya da kanıtlar sunmuyorsa, o zaman muhtemelen böyle bir kanıt yoktur (Akt. Hagen, 2022: 7).
- b) **Tekrarlanan Teoriler:** Bu teoriler tekrarlanır ve bu nedenle, onlar daha önce görülmemiştir. Önceki örneklerin ise, asılsız olarak sunulduğu için genellikle şüpheli olarak değerlendirilen türden şeylerdir. Tekrarlanan komplo teorileri, etkili bir şekilde, olgun komplo teorilerinin yeni örnekleri olarak ifade edildiğinden, yeniden paketlenen veya yeniden etiketlenen bir yapıdadır. Olgun bir komplo teorisine benzerlikleri nedeniyle bu tür teorilerin şüpheli olduğu söylenebilir (Dentith, 2022: 5).
- c) **Fantastik Teoriler:** Bazı komplo teorileri, “dünyayla ilgili deneyimlere aykırı oldukları için fantastiktir ve akli başında hiç kimse inanmayacaktır” (Dentith, 2022: 5).

- d) Kusurlu Teoriler:** Pigden, “komplo teorileri gerçekten var olsalardı gün ışığına çıkması gerektiğini savunmaktadır. Bu açıdan bir teori, varsaydığı komplo nedeniyle kusurluysa teori de kusurludur” (2018: 209).

Komplo teorileri, gerçeklik ile umutlar, gizli olan ile mevcutta görünen ve sıradan bilgi ile uzman bilgisi arasındaki boşlukları yönetmenin bir yoludur. Genellikle ekolojik bir felaket, kişinin ailesindeki bir sağlık sorunu, dramatik bir ulusal olay gibi talihsizlikleri anlamlandırma çabaları olarak ortaya çıkmaktadır. Komplo teorileri, insanları etkileyen felaketlerle ilgilidir, aynı zamanda bir yaşam tarzına ilişkin zulüm algılarıyla da bağlantılı olabilir; tüm, ırksal veya etnik, cinsiyet gibi sosyal kategorilere karşı hatta dinsel gruplara karşı da olabilirler. Sonuç olarak olayların ekonomik, sosyal veya politik güç sistemlerini anlamlandıran mekanizmalardır (Drażkiewicz & Rabo, 2021: 1).

Räikkä (2018: 5) göre; “komplo teorilerinin taksonomisi” vardır. Bunlar:

- a) Garantili Komplo Teorileri,
- b) Reddedilen Komplo Teorileri,
- c) Sözde Aldatıcı Komplo Teorileri
- d) Açık Komplo Teorileri

Bunların tümü siyasi olayların açıklamaları olarak ortaya çıkmaktadır. Kasıtlı ve gizli eylemlere, hatta entrikalara atıfta bulunurlar ve çoğunlukla da komplo teorileri olarak adlandırılmaktadırlar”. Komplo teorilerinin odak noktası genellikle hükümetler ve yetkililer olduğu için siyasi ideolojilerin, komplo inancıyla ilişkili olabileceğini söylenebilir (Marques vd., 2021: 5).

Marques ve arkadaşlarının araştırma sonuçlarına göre, ek olarak komşularına, polise ve adalet sistemine güven düzeyi düşük olanların daha yüksek düzeyde komplo inancı bildirdiklerini bulmuşlardır (Dieguez vd., 2016). Komplolar tipik olarak siyasi veya ekonomik gücü gasp etmeye, hakları ihlal etmeye, yerleşik anlayışları ihlal etmeye, hayati sırları saklamaya veya temel kurumları değiştirmeye çalışmaktadır (Douglas vd., 2019). Sonuç olarak, komplo teorileri zamanla yayılabilir ve olayların başlangıçta neden olduğu belirsizlik ve korku duyguları ortadan kalktıktan çok sonra, insanların önemli tarihsel olaylara ilişkin zihinsel temsillerinin bir parçası haline gelebilir (Prooijen & Douglas, 2017).

Bir komplo teorisinin apaçık bir şekilde yanlış olması söz konusu olamaz, çünkü apaçık gerçekler herkes için açıkken, komplo teorilerinin inananları vardır (Uscinski & Enders, 2022: 3).

2.4. KOMPLO TEORİLERİNİN HİPERGERÇEKLİK DOĞASI

İnsanlar, inançlarının doğru olduğunu düşündüklerinde, bunun için sebeplerini ve delillerini ileri sürmektedirler. Kanıtın uygun bir gerekçelendirme standardını karşılayıp karşılamadığı bu durumun dışında tutulmaktadır. İnsanlar inançlarının doğru olduğunu kabul ettiklerinde ve gerekçelerini ifade ettiklerinde, nedenlerinin rakip bir inancı destekleyen nedenlerden daha iyi olduğunu kabul etmektedirler. Doğru inançlar kabul gördüğünde, bu inançlar dünyaya yayılabilir. Yayılan inançlardan ötürü doğrunun, eleştiriye ve karşı kanıtlara karşı duracakları bilinmelidir. Bu nedenle inançların haklı çıkması sosyal bir süreci içermektedir. Bir inancı ileri sürmek, yalnızca başkalarını ikna etmek için bir inancı ortaya koymaktan daha ziyade, bir akıl alışverişi sürecine girmektir. Karşı kanıt ve karşıt nedenler ortaya çıkarsa inancı değiştirmeye istekli olmaktır. Bir inancı ileri sürmek, onu sosyal sorgulama yoluyla test etmek anlamına gelmekte ve bu da belirli bir epistemik karakter gerektirmektedir (Mittendorf, 2023).

Komplolara olan inanç, bireylerin rastgele veya kompleks olaylarda önemli hale geldiğinden dolayı olayların belirsizliği azalabilir (Douglas vd., 2017). Komplo teorileri sıklıkla demokrasiye yönelik bir tehdit olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle komplo teorisyenleri epistemik veya ahlaki açıdan mantıksız olarak tasvir edilmektedir (Mittendorf, 2023). Brotherton ve French (2014), komplocu düşüncenin ölçülmesiyle ilgili yaptıkları çalışmalarda; bazı insanların doğaüstü olaylara olan inançları dolayısıyla, daha fazla komplo teorilerine inandıklarını tespit etmişlerdir. Bazen de komplo teorilerine olan inancın, ne kadar süredir var olduklarına ya da artan insan sayısına göre, komplo kanıtlarının basit bir şekilde bulunabildiğine rastlanmaktadır. Bu açıdan bu gibi durumlar ihtimal dahilinde olan çok büyük komploları çağrıştırmaktadır. Bu nedenle, var olan delillerin yok olması “komploların aleyhine delil” olarak kabul edilmektedir. Bunu, 'gerçek olamayacak kadar büyük' gibi bazı iddialar olarak düşünebiliriz (Dentith, 2019: 15).

Komplo teorilerinin duyurulması için doğaüstü olaylar olsa bile söylentilere ihtiyaç duymaktadırlar. Olumsuz söylentiler, düşmanlıkla veya korku ile ilgili gerçekleri dile getirdiklerinde olumsuz olarak adlandırılırken, olumlu söylentiler ise, mutlu olayları ve olumlu duyguları, çağrıştırmaktadır. Gerçek olayların, söylenti olduğunu iddia eden söylentiler olumsuz söylentiler olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle, olumsuz teoriler, bu ayrıntılı söylenti biçimlerini, bilimsel bir model olarak tarihsel eleştiriye yönlendirebilmektedir. Dolayısıyla ortada sahtekarlık veya yalan varsa, sahtekarların ve yalancıların da olması gerekmektedir. “Bir hakikati dünyadan gizleyip başka bir gerçekliğe inandırmak, medya üzerinde gücü olan örgütlü bir grubun varlığını düşündüren, planlı bir girişimdir” (Renard, 2017). Bu düşüncelerin örneklerini Brotherton ve French’in (2014), komplo teorilerine ilişkin yapmış oldukları çalışmada görmekteyiz.

Öge	(%)
8. Prenses Diana'nın ölümü bir kazaydı (%katılmayanlar).	79.1
6. John F. Kennedy'nin suikastına karışan bir komplo yoktu (katılmayanlar).	54.9
1. Dünyanın yıkıcı bir iklim değişikliğine doğru gittiği fikri bir aldatmacadır.	42.5
3. Avrupa Birliği İngiltere'nin kontrolünü ele geçirmeye çalışıyor.	41.8
4. İklim değişikliğinin arkasındaki 'bilim' en azından şüpheli.	37.4
10. Bilim adamları, kendi çıkarlarına olduğu için iklim değişikliği konusunda panik yaratıyorlar.	28.6
2. İngiliz Gizli Servisi'ndeki bir veya daha fazla haydut 'hücre', Prenses Diana'yı öldürmek için bir komplo kurdu ve gerçekleştirdi.	26.7

Şekil 3. Brotherton ve French’in (2014) Komplo Teorilerine İlişkin Yaptıkları Anket Sonuçları

Şekil 3’te komplo teorileri anket sonuçlarında en yüksek değer alan 7 sorunun sonuçları alınmıştır. Brotherton ve French, komplo teorilerine ilişkin yapmış oldukları çalışmada katılımcılardan anketteki komplo teorileri seçeneklerini oylamalarını istemişlerdir. Ankette yer alan komplo teorileri; ‘Prenses Diana ve Başkan Kennedy’nin suikastı, 11 Eylül’deki Ölümler, İklim Değişikliği, Avrupa Birliği, HIV/AIDS, Aya İniş, Jonestown ve uzaylıların varlığı’ gibi konulardan oluşmaktadır. Komplo onaylama anketi puanları, ‘komplo teorilerinin daha güçlü bir şekilde onaylandığını’ gösterecek şekilde kodlandırılmıştır. Katılımcılar, her bir ifadeye ne ölçüde katıldıklarını 7’li likert ölçeği

üzerinden derecelendirmektedirler. Prens Diana ile ilgili ters soru sorulduğunda en yüksek oran ortaya çıkmış ve araştırmanın en yüksek komplo onay derecesini almıştır. Araştırmanın bulguları önceki araştırmalar gibi doğaüstü olaylara çok güçlü inancı olan insanların daha fazla “bağlaç yanılışı hatası” yapma eğiliminde olduklarını göstermiştir (Brotherton & French, 2014: 4).

Bu doğrultuda, komplo teorisi üzerine çalışan araştırmacıların bir kısmı komploya inananlarla ilgili şu soruyu sormaya çalışmışlardır: “Komplo teorilerine inanan insanlar irrasyonel, naif, deli, paranoyak veya bilge şüpheliler midir?” Gerçeklerin örtbas edildiğinin farkında olsalar bile çoğu, hükümetler, psikologlar ve diğer kurumlar tarafından bu tür teoriler şüpheli olarak adlandırılmaktadır. Bu duruma en güzel örnek Büyük Britanya'daki 50 yıl kuralıdır. Büyük Britanya'daki 50 yıl kuralına göre birtakım hükümet gazetelerinin haberleri olaylar meydana geldikten 50 yıl sonra yayımlandığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum gerçekten de çoğu bilginin çarpıtıldığının ve üzerinin örtüldüğünü göstermektedir. Nitekim komplo teorilerine olan inanç birçoğu için belirsiz ve kafa karıştırıcı bir dünyayı anlamlandırma çabasıdır. Bu çaba, karanlık güçlerin kim olduğunu ortaya çıkartmakta ve birçok insana gizli bilgilere sahip oldukları hissini vermektedir. Aynı zamanda insanların hangi gruba ait olduklarını belirlemelerine yardımcı olabilmektedir (Furnham & Tsivrikos, 2016: 91).

2.5. KOMPLO TEORİLERİ VE BELİRSİZLİK

Bir bilgi parçasının doğru olarak kabul edilip edilmeyeceği, aynı zamanda, bireysel unsurlarına tutarlılık ve anlam kazandıran çok geniş bir hikâyeye uyum sağlamasına bağlıdır. Bir bilgi parçasının anlamı diğer ilgili parçalara bağıntılı olması, onun tek başına değerlendirilemediğine ve insanların bu ilkeye yönelik bir değerlendirme stratejisi kullanmasıyla mümkün olabilmektedir (Lewandowsky vd., 2012: 112).

Douglas'a göre, “araştırmalar, insanların kendilerini haklarından mahrum ve güçsüz hissettiklerinde komplo teorilerine yöneldiklerini göstermektedir. Başınıza gelenler üzerinde biraz güç ve kontrol duygusu kazanabilirsiniz, bu olayları açıklayabilirsiniz. İnsanlar, diğer insanların sahip olmadığı bu çok kıt bilgilere sahip olduklarını düşünüyorlar. Bu bilgiyi paylaşmak, kendilerini daha kontrollü ve güçlü hissetmelerini sağlayacaktır”, ifadelerine yer vermektedir (Akt. Weigmann, 2018: 4). Bu

ifadelerden bir komplonun arkasındaki nedenler ne kadar yüksekse, insanların o teoriye inanma ihtimalinin o kadar yüksek olacağını düşündürmektedir. Komplo teorilerinin belirsizlik karşısında, öngörülebilirlik olgusuyla, insanların kesin sonuçlara ulaşma arzusunu karşılamaktadır. Çünkü kesin sonuçlara ulaşma arzusu kendi içinde tutarlı ve basit açıklamalar sunmaktadır (Weigmann, 2018).

Kapalı bir toplumlarda resmi hesaplara güvenmemek çok mantıklı ve sırları saklamak çok daha kolaydır. Kapalı toplumlarda mevcut bilgiler doğrultusunda komplo teorilerinin yanlış olduğunu göstermek zor olduğu için, doğru olma ihtimali daha yüksektir. Ayrıca kontroller, dengeler yürürlükte olduğunda ve basın özgür olduğunda hükümetin hain komploları uzun süre saklaması daha zordur. Özgür toplumlarda bile bu ölçütler, komplo teorilerinin doğru olmasının mantıksal olarak imkânsız olduğu anlamına gelmemektedir. Bu tür toplumlarda, kurumsal kontroller vasıtasıyla, güçlü grupların karanlık sırları, yasa dışı ve hain davranışları uzun süreler boyunca saklanamaz. Her halükârda komplo teorileri, ABD, Birleşik Krallık ve Fransa gibi açık toplumlarda dahi yaygındır; ancak ayrıldıkları tek nokta, komplo teorilerinin doğru veya haklı olma olasılıklarının düşük olmasıdır (Vermeule & Sunstein, 2019: 209).

Vermeule ve Sunstein'a (2019: 210) göre, komplo teorilerinin temel bir özelliği, hükümet yetkililerinin komplo teorilerini yok sayan açıklamaları ve onları düzeltme istekleri hatta onları doğrudan inkâr etmeleridir. Görünüşe göre, karşıt kanıtlar genellikle komplonun kendisinin bir ürünü olarak gösterilebilir.

Tüm bu açıklamalar, belirli epistemik güdüler doğrultusunda bilgiye ulaşamadığında merakı yatıştırmayı, var olan bilgiler çelişkili olduğunda, şaşkınlığı ve belirsizliği azaltmayı, rastgele görülen olaylara anlam bulmayı ve inançları yok saymaya karşı dirence hizmet etmektedir. Komplolara olan inanç, olayların rastgele olduğunda ve bireylerin karmaşık duygularına anlam bulduğunda belirsizliği azaltma ihtiyacını karşılayabilir (Douglas vd., 2017).

Zira belirsizlikler karşısında, insanların istatistiksel hisleri çoğunlukla nesnel olasılık yasalarıyla çelişmektedir. Özellikle insanlar, görünüşte birbirleriyle alakası olmayan olayların birlikte meydana gelmesinin, herhangi bir bileşenin tek başına meydana gelmesinden daha mümkün olabileceğine ilişkin yanlış algılara sahiptirler (Brotherton & French, 2014).

İnsanların, beklenmedik olaylar ve olumsuz durumlarda, olayların neden meydana geldiğini anlamaya ihtiyaçları vardır. Bu nedenle kriz durumları genellikle vatandaşlar arasında tarih temsillerinin bir parçası haline gelen anlamlı anlatılara yol açmaktadır (Prooijen & Douglas, 2017). Nitekim komplo teorileri, insanların değişim ve karışıklık zamanlarında yaşayabilecekleri özgüven belirsizliğini ortadan kaldırır (Kruglanski vd., 2022).

Coninck ve arkadaşları (2021) yaptıkları çalışmada, sekiz ülkede/bölgede -Belçika, Kanada, İngiltere, Filipinler, Hong Kong, Yeni Zelanda, Amerika Birleşik Devletleri, İsviçre-, “kaygı ile depresyonun, komplo ile yanlış bilgilerin inançlarıyla nasıl ilişkili olduğunu ve bilgi kaynaklarına maruz kalma, onlara güvenme ile ilgili konuları araştırmaktadır”. Araştırma sonuçlarına göre insanların yanlış bilgilere ve “COVID-19 komplo teorilerine” inanma boyutlarını, farklı coğrafi bölgelere göre ve sosyo-demografik özelliklere göre yüksek düzeylerde farklılık gösterdiğini bulmuşlardır. Buna göre; ABD, Filipinler ve Hong Kong, yanlış bilgilendirildiklerini düşünmektedirler. Bu nedenlerle de komplo teorilerine olan inançları açısından ilk üç sırada yer alırken; Belçika İsviçre, Yeni Zelanda ve Kanada için bu inançlar daha düşük düzeydedir. “Dünyanın dört bir yanındaki sekiz bölgeye ilişkin karşılaştırmalı analizlerinde ana akım haber medyasının çoğunlukla yanlış bilgileri ve komplo teorilerini çürütmeye çalışmalarına rağmen COVID-19 salgını hakkında artan yanlış ve dezenformasyonun ve politikacılardan gelen çelişkili bilgilerin bir sonucu olabileceğini göstermektedir. Araştırmalarının bir diğer bulgusu ise, insanların stresi ve belirsizliği azaltmak için daha fazla bilgi aradıklarıdır”.

Oliver ve arkadaşlarına (2014: 963) göre ise, Amerikan nüfusunun yarısı, komplo teorilerine inanmaktadır. İnanılan komplo teorilerinin içerikleri daha çok; görünmeyen, kasıtlı güçlerin var olduğu ve tarihin yönlendirildiğine yönelik güçlü bir eğilim sergilediklerine ilişkindir.

Komplo teorileri, bazı toplumdaki insanlar için önemli olan meseleler üzerindeki karşıtlıkların arena meydanı olarak verimli bir şekilde analiz edilebilir. Dolayısıyla komplo teorileri, modern zamanların büyük çerçevelerine karşı: -postmodernite, küreselleşme, neoliberal kapitalizm- bir tepkiden farklı olarak yorumlanabilir. Komplo teorilerindeki gerçeklik iddiaları çoğunlukla tartışılabilir veya doğrulanamayabilir. Keza

antropologlar için komplo teorileri, bazı toplumlar için acil önem taşıyan konuları öğrenmek için önemli olmaktadır (Drażkiewicz & Rabo, 2021: 1-4).

Aynı zamanda komplo teorileri, dünyayı anlaşılır kılmanın ya da dünyayı açıklamanın bir yolu olarak görülebilir. Ayrıca gerçek komplolara seslenebildiğinde onlara meydan da okuyabilir. Sosyal bilimcilerin ya da antropologların sadece komplo teorisini anlamlandırma çabalarına entegre olmak değil, hatta gerçek olarak kabul edilen iddialarını önemsemelerinin sonucunda bunları değerlendirme sahalarının çarpıtıcı etkilerine de dikkat etmeli ve bu şekilde değerlendirmeleri gerekmektedir. Komplo teorilerini özümsemenin gerektiğine dair sebepler olmadığı gibi, komplo teorilerinden kurtulmak için de iyi bir sebepleri bulunmamaktadır. Her teorilerde olduğu gibi komplo teorisi fikri için imtina edilmeli, özellikle de ‘siyasi teoriler’ komplo teorileri olarak göz ardı edildiğinde daha çok dikkatli olunmalıdır (Pelkmans & Machold, 2011: 77).

Resmî açıklamalarla çelişen komplo teorileri daha çok şüphe uyandırmaktadır. Bu nedenle bu durumlarda komplo teorilerine şüpheyle yaklaşılmalıdır. Genellikle komplo teorileri, “güçlünün zayıfa karşı, profesyonellerin amatörlere karşı ve uzmanların acemilere karşı görüşleri hakkındadır” (Uscinki, 2018: 235-238).

Peels ve arkadaşları (2023: 25) yaptıkları çalışmada, komplo teorisini nasıl kavramsallaştırmamız gerektiğine dair meta-dilbilimsel soruyu ve bunun, ‘komplo teorisi’nin anlamı, kullanımı ve kavramsallaştırılmasını çevreleyen normatif sorunları ele alarak, komplo teorilerindeki inançları nasıl değerlendirmemiz gerektiğine dair değerlendirici soruyla ilişkisini incelemektedirler. Çalışmalarının sonucunda komplo teorisi ile uğraşanların bakış açılarında; komplo teorilerinin cazibeli bir yönü olduğu ve onları yanlış anlama riskinin bulunduğunu ifade etmektedirler. Çünkü, “birinin veya bir şeyin güvenilirliğini veya algılanan değerini düşürmek, bir devalüasyon sürecidir” (Martin, 2020: 415).

Burada iki şeye dikkat edilmelidir. İlk olarak, şayet komplo teorileri gerçekten sorunluysa, önyargıyı önlemek için bunu açıklığa kavuşturmanın daha iyi olacağı tartışılabilir. Bunun altında yatan mantık, kişinin normatif yargının doğruluğunu daha iyi yansıtabileceğidir. İkinci olarak ise, yapılacak olan tarafsız bir kavramsallaştırmanın, bu tür yanlışlıkların oluşmasını da engelleyip engellemeyeceği sorgulanabilir (Peels vd., 2023: 24).

2.6. KOMPLO TEORİLERİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Genellikle hükümetlere yönelik olduğu düşünülen komplo teorileri güçlü olarak algılanan ya da kötü niyetli olduğu düşünülen herhangi bir grubu suçlayabilir. 11 Eylül terör saldırılarıyla ilgili komplo teorileri Suudi yönetimini, Yahudileri, Bush hükümetini, finans sektörünü ve ilgili şirketleri suçlamaktadır. İklim değişikliğiyle ilgili komplo teorileri; demokratları BM’yi, komünistleri, bilim adamlarını, hükümeti ve petrol endüstrisini suçlamaktadır. Bir komplo, doğru bir nedensel olaylar zincirine atıfta bulunurken, bir komplo teorisi, hakiki olabilecek veya olmayabilecek bir komplo iddiasına atıfta bulunur (Douglas vd., 2019). Bu kavram, karanlığın ve aydınlığın güçleri arasındaki rekabete göndermede bulunurken bu niteliğini; erken dönem Pers dinine borçludur. Dolayısıyla bir kişi siyasi olayların farklı önceliklerine ve farklı bakış açılarını elinde bulunduran çıkarıcı aktörler arasından ziyade, kötü niyetli ve iyi niyetli insanlar arasındaki bir gerilimin sonucu olduğuna inanç gösterdiğinde Manici bir dünya görüşü benimsemektedir (Oliver & Wood, 2014: 953).

İnsanların komplo teorilerine neden inandıkları anlaşıldığında bu tür inançların olumsuz sosyal, politik ve halk sağlığı sonuçlarını açıklamaya yardımcı olacağı düşünülebilir. Komplo teorilerine olan inancın yalnızca bir komplo olduğunu düşündüren bilgiler iki faktöre de bağlıdır:

1. Çoğu bireyin siyasi görüşleri karşısındaki yatkınlıkları ve bu bilgiyle ilişkili siyasi ipuçlarının olması
2. Çoğu bireyin dünyayı komplocu terimlerle görmeye yönelik yatkınlığı (Uscinski vd., 2016).

Bratich'e (2008) göre, “komplo teorileri aslında onlar hakkındaki paniklerden oluşmaktadır. Komplo teorilerini, panikleri, özellikle de siyasi taahhütleri ve belirli bir tür rasyonaliteye bağlı taahhütleri kınayanların taahhütlerini açığa vuran olarak” görünmektedir (Akt. Fenster& Bratich, 2009).

Komplo teorisinin bu yönlerini ele almak için, aşağıdakiler komplo teorilerine yönelik özellikler incelenmelidir:

- a) **Görmezden Gelmek:** Bu, hiçbir şey yapmamak anlamına geldiğinden en azından kısa vadede en kolay seçenektir. Bu madde komplo teorisini başka

önceliklerin olduğu için ciddiye almadığını veya teoriye haddinden fazla dikkat ve güvenilirlik atfederek karşılık vermenin ters etki yapacağı durumlarda uygundur.

- b) Alay Etmek:** Bu, bir komplo teorisine mizah anlayışı altında dalga geçmeyi içerir. Mizahi yaklaşım mantıksal eksiklikleri vurgularsa, ciddiyetinin farkına varılması gerekebilir. Mizah, rasyonel bir analize girişmeden itibarsızlaştırmanın bir yolu olabilir.
- c) Çürütmek:** Çoğunlukla komplo teorilerini gözden düşürmek veya çürütmek anlamına gelir. Komplo teorisi yanlış olduğunda kamuoyu anlayışına ve politika anlayışına zarar verebilir ve dolayısıyla ilgisizce davranılması gerektiği imasını içermektedir.
- d) Angaje Etmek:** Komplo teorilerinin itibarını sarsmak ve bilgi sahibi olmak yerine, komplo teorisyenleriyle ilişki kurarak teorisyenlerin iddialarını önemsemeyi ve ortak bir gerçeklik arayışında onlarla diyalog kurmayı içermektedir. Bu yaklaşım üstünlük sağlamak amacı gütmendiğinden diğerlerinden farklıdır.
- e) Karşı Atak:** Bu, saldırganları komplo teorisyenleri olmakla suçlamayı içermektedir. Bu maddede itibarsızlaştırılanlar saldırganlar yerine başka bir hedefdir. Sonuç olarak olayın yönünü saldırganların aleyhine çevirmeyi amaçlamaktadır.
- f) Kabul Etmek:** Bu madde ile bir komplo teorisinin desteklendiği ve 'komplo teorisyeni' misyonunun gururla taşındığı kabul edilmektedir. Bu durum, “ezenlerin uyguladığı 'siyah' ve 'queer' gibi etiketleri benimseyen ve bunları olumluya dönüştüren marjinal grupların geleneğinde bulunmaktadır” (Martin, 2020: 416).

Orr ve Dentith (2018), komplo teorilerinin gerekli olduğu konusunda Dieguez ve arkadaşları (2016: 21) gibi aynı fikre sahip olduklarını ifade etmektedirler. Onlara göre açık demokrasiler komplo iddialarının teorilerinin ifadesine teşvik edilmeseler dahi soruşturulmasına göz yumulmalı iddiasında bulunurlarken de komplo teorilerinin her durumda haklı olacağını savunmazlar.

Orr ve Dentith'in (2018: 11), komplo teorileri ile ilgili iddiaları şu şekildedir:

1. Teorileri 'komplo teorileri' olarak ifade edildikleri için asılsız bularak bir kenara atmamak gerekmektedir.
2. Komplo teorilerini küçümsemek gerekmektedir. Komplo teorilerinden bir kısmının ortaya çıkması dahi zararlı olacağı, bir demokraside, komplo teorilerine ilişkin başkaca bir reçete bulunmamalıdır.

Sonuç olarak, komplo teorilerine olan inanç; “insanların kafa karıştırıcı, kabul edilemez bir gerçeklikten anlam çıkarmalarına, mevcut zorluklarını rasyonelleştirmelerine ve kısmen de olsa güçsüzlük duygularını yatıştırmalarına yardımcı olur. Bu anlamda herhangi bir sayıda dini, sosyal veya siyasi inançtan farkı yoktur ve aynı ciddi incelemeyi hak etmektedir” (Bale, 2007: 51). Bu nedenle komplo teorisi bakış açısını ‘komplodan’ ‘teoriye’ kaydırarak önemini ortaya koymak gerekmektedir. Bu doğrultuda ‘komplo teorisine’ yönelik aşağılayıcı kavramları reddetmek için yeni argümanlar ve bir bakış açısı ortaya koyulmalıdır (Deutz, 2023: 13).

2.6.1. Komplo Teorilerine Yönelik Olumlu Yaklaşımlar

Komplo teorileri, insanların güvenliği, sağlığı ve ilişkileri üzerinde hakiki bir etkiye sahip oldukları için sonuçsaldır; teorilere olan inancın sosyal ortamlar, zamanlar ve kültürler içinde yaygın olduğu için evrenseldirler; irrasyonel olan bu yönüyle de olumsuz duyguların komplo inançlarına sebebiyet verdiği düşünüldüğünde duygusaldırlar; aynı zamanda komploya inançlar, gruplar içinde gerilimlere neden olan psikolojik motivasyonlarla yakından bağlantılı olduğu için sosyaldirler. Bu dört unsurdan yola çıkılarak şu iki maddeyi ortaya koyulabilir: ilki komplo teorileri farklı da olsa onlara olan inanç, aynı psikolojik süreçler tarafından yönetilir ve ikincisi de komplo inançları; sosyal bağlama oldukça duyarlıdır (Prooijen & Douglas, 2018: 897).

Komplo teorilerine tepki vermenin en iyi yolu, yalnızca sözde bir komployla ilişkilendirildiğinde onları reddetmek veya onlara karşı direnmek yerine her teorinin vaka olarak değerlendirilerek açık demokratik bir tartışma yürütülmesi olabilir (Dentith, 2016).

Şayet komplo teorisinin var olduğu konusunda hem fikir olduğunda; modern kamusal söylemde çok sayıda komplo teorisi var ve hepimizin bu teorilerin her birini kanıtlarla değerlendirecek zamanımız olmayabilir (Dentith, 2018: 20).

Nitekim, şüpheli özelliklere sahip pek çok komplo teorisi bulunmaktadır. Bu şekilde şüpheli komplo teorilerinin var olması, onları o kadar da ciddiye alınmasına gerek olmadığını ifade etmek için kullanılabilir. Ancak, bu özellikleri dolayısıyla tüm komplo teorilerine iftira atmamak gerekmektedir (Dentith, 2022: 4).

Komplo teorisi kavramının günlük hayata hatta günlük dilde anlamlı bulunduğu, o zaman hükümetin bu teorilere yönelik mücadele etmesinin fikri dahi yanlıştır. Komplo teorileri bazı zamanlar doğru olabilir. Bu düşünce bile komplo teorileri hakkında kamuoyuna açık tartışmalara izin verilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Tarihte, çokça bilinmeyen birtakım komplo teorilerinin de doğru çıktığı kanıtlanmaktadır. Her teorinin doğru olup olmadığı düşüncesi, genel kanıtların teoriyi destekleyip desteklemediğine karar verilerek belirlenmelidir. Bu nedenle teorilerin doğruluğu hakkında bilim dünyası, halkın bilime olan güveni hakkında çoğunlukla endişe duymaktadır. Bu endişelerin altında yatan neden; komplo teorilerinin özünde kurumlara, endüstriye, yetkililere, devlete, meslek kuruluşlarına, medyaya ve akademi dünyasına duyulan güvensizlik vardır (Räikkä, 2018: 11).

Dai ve arkadaşlarına (2015) göre komplo, “en az bir kişinin doğrulayıcı kanıt üretimine gerçekte dahil olduğu yerdir. Ancak komplocular, bunun sahte bir delil olduğuna inanarak delil üretmek için birlikte hareket etmektedirler”. Doğruluğu kanıtlanan bir komplo teorisinin artık bir komplo teorisi fikri olmadığını idretmek gereksizdir. Yine de komplo teorisinin “sorgulayan kişileri itibarsızlaştırmak için iktidardakiler tarafından icat edilen aşağılayıcı bir terim” olduğu ileri sürülebilir (Basham vd., 2016). Hatta komplocu bir zihniyet, aynı zamanda farklı şekillerde politik paranoyak tarz (Hofstadter, 1966), komplocu fikir (Brotherton vd., 2013; Brotherton & French 2015) veya komplocu zihniyet (Moscovici, 1987) olarak tanımlanabilir.

Komplo teorilerine olan ilginin ve bu ilginin sonuçlarını anlamaya yönelik bilimsel çalışmalar ve çok sayıda disiplinler arası bir literatür bulmak mümkündür. Komplo çeşitli nedenlerden dolayı ciddiye alınması gerekmektedir: İlk olarak, bir kişinin komplo teorilerini benimsemesinin kişilik özelliklerinden kaynaklanabileceği gibi kompleks içerikli sosyal ihtiyaçları karşılama ihtiyacı gibi nedenleri de vardır. İnsanlar komplo teorilerini, siyasi nedenler, sosyal sebepler ve psikolojik açıdan tatmin eden birçok farklı yöntemle iletebilirler. Son olarak, komplo teorilerinin toplumsal kurumlar üzerinde

etkileri olabileceği gibi bireyler üzerinde de önemi vardır. Yaratmış olduğu kar ve zararı geniş kapsamlıdır. Bu nedenle sosyolojik, psikolojik ve politik fenomenin önemini tam olarak anlamak için çok daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir (Douglas vd., 2019).

2.6.2. Komplo Teorilerine Yönelik Negatif-Genellemeci Yaklaşımlar

Komplo teorisine olumsuz bakış açısı, bilimsel bilginin yanlış algılanması, bilimsel girişime duyulan güvensizlik ve iletişim sorunlarının yaşanması nedeni ile yanıtlan ve önyargı uyandıran bilgilerin yaygın şekilde yayılmasından kaynaklanmaktadır. Son zamanlarda medya ortamında derin yapısal değişiklikler olmuştur. Bu yapısal değişiklikler; teknolojik değişikliklerle ve kamu politikası kararlarıyla da bağlantılıdır. Değişikliklerin yarattığı anlam kaymaları; botlar, troller ve algoritmalar yardımıyla sahte haberleri, yanlış bilgileri ve dezenformasyonları giderek artan bir şekilde yaymak için kötü niyetli aktörlere imkân sağlamıştır. Günümüzde kamusal alanda gözlemlenen partizanlık, siyasi kutuplaşma, ideolojik önyargı ve siyasi yönelimli akıl yürütmeyi önemsemek gerekmektedir. Zira bilimsel sonuçların medya ortamlarında internet tabanlı bir medya vasıtasıyla düzenli olarak nasıl saptırılacağına tanık olunmaktadır. İletişimlerin özelliğine ek olarak yanlış bilgilendirmelere ve dezenformasyon kampanyalarına dikkat etmek gerekmektedir (Iyengar & Massey, 2019).

Komplo teorilerinin tüm işlevlerine yönelik tartışmalar teorik düzeyde eşitlenmiş olsa da komplo teorilerinin işlevlerini inceleyen çabalar çoğunlukla olumsuz etkilerine odaklanmaktadır. “Belirli insan gruplarının çeşitli eylemleri planlamak için gizlice veya özel olarak bir araya geldiği ve bu planlardan bazılarının belirli tarihsel gelişmeler üzerinde gerçekten önemli bir etkiye sahip olduğu fikri”, ne itiraz edilmekte ne de bir sanrı olduğu varsayılmaktadır. Nitekim popüler komplo imajı; “hem en eğitimli hem de sofistike anlayışa temelde meydan okumaktadır”. Akademisyenler arasındaki bu önyargı o kadar güçlü ki; “kendi araştırmaları sırasında komploya ilişkin açık kanıtlar keşfetseler dahi ya utanç duygusuyla ya da beklenen eleştiriye etkisiz hale getirme duygusuyla ortaya çıkardıkları komplonun önemini sık sık küçümsemeye yönelmektedirler” (Bale, 2007: 48).

Komplo teorileri uzmanlara ve kurumlara güvensizlik, siyasi propaganda ve yanlış bilgilendirme ile bağlantılı olumsuz bir fenomen olarak tanımlanmaktadır (Napolitano & Reuter, 2021: 1). Siyaset bilimi çalışmaları da komplo teorilerindeki inançların siyasi davranış ve tutumlar üzerindeki olumsuz etkilerini tespit etmek olarak nitelendirilebilir (Wang & Kim, 2021).

Medyada, bazı sosyal bilimciler ve siyasi liderler ‘komplo teorisinin’ otomatik olarak yanlış veya mantıksız bir şey olduğu fikrinde ısrar etmektedirler. Komplo teorisinin aşağılayıcı olarak kullanımı, sadece kolaylık sağlamaktan başka bir şey değildir (Napolitano & Reuter, 2021: 6).

Komplo teorileri kozmolojide, gizli bir gücün art niyetli veya kötü eylemlerine vurgu yaparak acı çekmeyi açıklar ve onu anlamlandırır. Genel olarak bireyleri ve grupları şeytanlaştırıp, yüceltmektedirler. Şeytani güçlerin ve art niyetli aktörlerin, insanlığın, toplumun ve evrenin varlığını tehdit ettiğini düşündükleri ikilemli bir dünya görüşü sergilemektedirler. Burada, gizli entrikaları ortaya çıkarmaya ve bu tür şeytani entrikaları engellemeye çalışan iyiliksever güçlerle göksel veya dünyevi bir savaştan bahsedilir. Ancak komplo teorileri, “sosyopolitik mücadeleleri zaten mevcut olan kehanetler ve inançlarla ilişkilendirerek önceden var olan kozmolojilere ve inanç sistemlerine de dokunabilir” (Drażkiewicz & Rabo, 2021).

Popper, Marx ve Hegel'i eleştirerek, bu eğilimin dünyanın sekülerleşmesiyle birlikte geçtiğini, insanların olayları güçlü insan gruplarına vurgu yaparak toplumdaki kişilerin var olan kaostaki arkasındaki girift sosyal faktörlerin ihmal edildiğini öne sürmektedirler. Dünya ile baş etmenin ve onu anlamlandırmanın yolu, hakiki dünyanın yaratıcı bir şekilde oyunlaştırılmasının bir parçası olarak da görülebilir (Akt. Bonetto & Arciszewski, 2021: 3).

Bratich, komplo panikleri kavramını komplo teorisi çalışmasına hâkim olan yaklaşımların bakış açılarına göre oluşturmaktadır. Ona göre komplo teorisyenleri dünyaya kendi sosyal veya psikolojik patolojilerini yansıtan kişiler olarak görmektedir. Komplo Panikleri kavramı, komplo teorilerinin devletin, siyasi grupların, gazeteciler ve akademisyenler gibi çeşitli meslek gruplarının endişelerini yansıttıkları ‘bir perde işlevi’ gördüğünü analiz etmektedir (Akt. Fenster & Bratich, 2009: 279).

Prooijen ve Douglas’a göre, komplo teorilerinin doğru olma ihtimali çok düşüktür. Bu tür teoriler mümkün olsa bile, sağlık, kişilerarası ilişkiler ve güvenlik, gibi önemli yaşam dereceleri üzerinde de etkileri vardır. Bu etki, “inancın öznel gerçekliğinden” kaynaklanmaktadır (2018: 899).

Mittendorf’a (2023) göre demokrasi, “epistemik inanç normlarına olan bağlılığımızın siyasi tezahürüdür. İnanç, bir sosyal sorgulama sürecini içerir ve araştırmamızın doğru inançlara götürebileceğinden emin olmak için, güvenilir bilgilere erişimimiz olmalı, başkalarıyla serbestçe neden toplama ve paylaşma özgürlüğüne sahip olmalı ve kendi hakikat kavramlarımızı oluşturmamıza izin verilmelidir”. Esas olarak doğru inançlara sahip olma ihtimali, kurumları toplumu ve hükümet nezdinde tartışan ve sorgulayan özgür ve açık bir topluma bağlıdır. Dolayısıyla demokratik bir sistem bu koşulları sağlayabilir. Bu nedenle demokrasi, kendi inançlarımızın doğruluğuna olan bağlılığımızla meşrulaştırılır. Bu durumda, bir komplo teorisi kavramı, insan sosyal davranışına ilişkin sağduyumuzdan, halk anlayışımızdan türetilmiş gibi görünmektedir (Keeley, 2023).

Nitekim komplo teorileri hem etik hem de epistemik soruları gündeme getirmektedir. Komplo teorilerinin epistemik durumunun doğru anlaşılması entelektüel sebeplere ek olarak pratik sebeplerle de önemlidir. Komplo teorilerinin açık demokratik toplumlarda önemli bir yönü bulunabilir ve araştırmacı gazeteciler ve komplo teorisyenleri toplumsal şeffaflığın korunmasına katkı sunabilirler. Bu nedenle de potansiyel komplocuların iki kez düşünmesini sağlayabilirler. Olumlu yönlerinin yanı sıra komplo teorilerinin kamuoyuna açıklandığında olumsuz etkilerinin de olabileceğini düşünmek gerekmektedir. Küresel ısınma ya da aşılama gibi örneklerine rastlanılan teoriler birçok kişi tarafından kabul edildiğinde ve bu durumun insanların davranışlarını etkilediğinde, komplo teorileri zararlı olabilir (Räikkä, 2018: 1).

Çoğu araştırmacı bazı komplo teorilerinin haklı çıktığını kabul etmelerine rağmen, komplo teorilerini inanması mantıksız olarak tanımlamaktadırlar. Ya terminolojileriyle tutarsız davranmaktadırlar ya da bu doğrulanmış teorilerin zaman içinde bir şekilde mantıklı hale geldiğini düşünmektedirler. Her iki bakış açısı da akademik literatürde uzun süredir ele alınmaktadır (Basham & Dentith, 2016: 14).

Komplo teorilerine karşı çıkanlar arasında bir de komplo teorisi fobisinden muzdarip olanlar olabilir. Bu fobi, komplo teorilerini reddettiğinde bir kişi kanıtları uygun bir şekilde değerlendirmeyerek komplo teorilerine karşı tepkisi düşmanlık alay veya hor görme olduğunda ortaya çıkmaktadır. Komplo teorisi fobisi genellikle rasyonel olmayan psikolojik mekanizmalarla açıklanmaktadır (Räikkä & Basham, 2018: 178-186). Sonuç olarak, kontrol ve düzen algıları, komplo inançlarını yönlendirebilecek birçok insan motivasyonundan yalnızca birkaçıdır (Stojanov, 2020).

2.7. KOMPLO TEORİLERİNE İNANMA EĞİLİMİ VE İNANANLARIN ÖZELLİKLERİ

Komplolara olan inanç ile Fransız sosyolog Émile Durkheim (1897/1951) tarafından toplumdaki sosyal düzen, azalan değerler, hukuk hakkında kişisel bir rahatsızlık olarak tanımlanan “anomi” arasındaki ilişki de araştırılmıştır. Toplumun sosyal kontrollerine karşı bir tepkisellik mi yoksa tepkiselliğin neticesi mi olduğu açık olmasa da bu yabancılaşma duygusu kişilerarası güven ile olumsuz ilişkilidir (Marques vd., 2021: 6).

Komplo teorilerine inanan insanlar, çoğunlukla önemli grup üyelikleri ile ilişkili inançlar veya siyasi tutumlar tarafından ilişkilendirilen inançlarına çok bağlıdır (Uscinski, 2016). Bu bağlılıkta grup kimlikleri kişinin hangi komplo teorilerini benimseyeceğine yardımcı olurken, bazı kişilerin dikkat çeken olayları ve koşulları komplo merceğinden yorumlama ihtimali daha yüksektir. Bu açıdan komplo teorilerine inanma ihtimalleri de daha yüksektir. Uscinski ve Enders, bu eğilimi “komplocu düşünme” olarak adlandırmaktadırlar. “Komplocu düşünme”; temel dünya görüşleri, kişilik faktörleri ve psikolojik önyargıların bir sonucudur (Uscinski & Enders, 2022).

Komplo teorilerine olan inanç, farklı bir olgusal gerçekliğe olan inanç dışında, aynı zamanda farklı bir sosyal gerçekliğe eşlik etmekte ve onunla sonuçlanmaktadır. Bu durum sosyal gerçeklik olarak adlandırılan “sosyal ilişkilerde güvensizliğe ve ayrımcılığa yönelik bir eğilim, tanımlayıcı normların farklı bir şekilde algılanması, komplo teorilerinin hedef aldığı belirli davranışlara ilişkin emredici normların sorgulanması, kurumlara ve geleneksel otoritelere olan güvenin azalması ve aynı zamanda yeni normlar

ile karakterize edilir”. Dolayısıyla komplo teorilerine inançlar sosyal gerçekliği dikkate alarak, müdahaleleri iyileştirebilir (Pummerer, 2022: 3).

Günümüzde çoğu komplo teorisi büyük şirketleri veya devlet kurumlarını ima ederken, diğer farklı toplumsal gruplar da çoğunlukla komplo teorilerine karışmaktadır. Dolayısıyla komplo teorilerine olan inanç; belirsizlik, korku veya kontrolden çıkma duygularıyla ilişkilidir ve toplumsal kriz zamanlarında insanlarda bu tarz duyguları uyandırması muhtemeldir. Bu türden anlayışlar, “komplo teorilerinin neden özellikle toplumsal kriz durumlarında geliştiğini açıklayabilir. Bu bağlantının altında yatan ana süreç, belirsizliğin kişinin sosyal çevresini anlamlandırma arzusunu harekete geçirmesidir” (Prooijen & Douglas, 2017).

Post-hakikat yalnızca bir iletişim sorunu veya “medyatik zehirlenme sorunu” olarak çerçevelemek yetersizdir. Sorun derin, doğruluk boyutu kapsamında ve bu boyutları belirleme yetkisinin nereden geldiği ile ilintilidir (Lorusso, 2020).

Komplo teorileri çoğunlukla tuhaf olarak görülürken komplo teorisyenleri ise toplumda ‘deli’ olarak algılanmaktadır. Komplo teorilerinin zararlı ve yaygın olması, bunların nasıl hazırlandığı, neden desteklendiğini ve bunları hafifletmek için neler yapılabileceğini anlamak için önemlidir (Altgilbers, 2021).

Uscinski ve arkadaşlarına (2022) göre, var olan değil de göreceli bir komployu gösteren bilgi doğrultusunda bilgilenen kişiler bu bilgilerle etkilenebilirler, ancak insanların komploya inançları etkiden daha ziyade kişinin yatkınlıklarına bağlıdır. Çalışmaları bir komployu düşündüren işaretler, medya komplosuna olan inancı, yalnızca sahip olmayanlar arasında önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermiştir. Zira insanlar komplo teorilerine yönelirlerse, kontrolü yeniden ele alıyormuş gibi hissedebilirler. Bu modele göre varoluşsal tehdit, sürecin başlamasını tetiklemektedir. “Bazen bu güdüler, varoluşsal tehdidin resmî açıklamasıyla karşılaşırsa bile bu her zaman böyle değildir. Resmi hikâyeye inanmayanlar kısa vadede kendilerini daha güvende hissedebilirler çünkü insanlar önce varoluşsal güdülerini tatmin etmek isterler” (Douglas vd., 2017’den Akt. Altgilbers, 2021). Bu nedenle bazı akademisyenler komplo teorilerini sadece iddia olarak kabul etmektedir.

Komplo teorilerinin kısmen inananlar ise, “epistemik özerkliklerini epistemik otoritelerden geri alma şansı” sundukları için çekici bulabilirler. Komplo teorilerinin

çekiciliği neyin doğru, neyin yanlış ve neyin meşru bir bilgi kaynağı olduğuna kendileri karar verme fırsatına bağlıdır. Dolayısıyla, zararlı olabilecek komplo teorileri ve ilgili siyasi hareketlerle mücadele için uzun vadeli bir stratejinin, bireylerin epistemik özerklik duygularını sürdürebilecekleri alternatif araçları teşvik etmek olabileceğini düşündürmektedir. (Harris, 2023).

Genellikle komplo teorileri, toplumun yetkili kuruluşlara karşı giderek daha fazla şüpheci hale geldiğini ortaya koymaktadır. Çünkü sahte haberlerin her şekilde varlığı ve internet ortamında her an yayılması nedeniyle insanlar her şeyi, hatta daha önce tartışılmaz otorite olarak gördükleri kaynakları bile sorgulamak zorunda hissetmektedirler. Bu nedenle araştırmalar, komploya inananların genellikle bireysellik için can attığını ortaya koymaktadır. Kaynaklarının güvenilirliğini oluşturmak, kuruluşların okuyucularını bilgilerinin değeri konusunda ikna etmelerini sağlar. Bu bilgiler ışığında okuyucuların genel ve temel inançlarına yönelik meydan okumalara karşı kendilerini savunmalarına yardımcı olacaktır (Runnels, 2019).

Bazı komplo teorisyenleri tarafından ileri sürülen olağanüstü epistemik ve ahlaki açıdan mantıksız iddialara rağmen, komplo teorilerine olan inanç, inanmanın doğasında var olan içsel epistemik normlar tarafından yönlendirilir (Mittendorf, 2023). Komplo teorilerinin arkasındaki nedenlerden biri hatalı akıl yürütmedir. Bir diğeri ise, kontrollü ve güvenli olmaya yönelik temel insan ihtiyacıdır (Weigmann, 2018). Komplolara inanç, tesadüfi gerçekleşen büyük olayların sebep olduğu belirsizliği azaltmak ve bireylerin sebeplerini gizli veya görünmeyen güçlere atfetmede kullanılan tek ideoloji değildir (Oliver & Wood, 2014).

Komplo teorilerinin önüne geçilmesi için insanlara gerçek bilgiler verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle vatandaşlara gerçek bilgi vermek isteyen kamu yetkilileri, tek bir sosyal medya hesabından bilgi dağıtımını yapmalı, verilen bilgileri merkezileştirmeye çalışmalı ve sosyal medyada aktif olan hesapların veya kuruluş üyesinin bireysel hesaplarının incelenmesi gerekmektedir. Aşağıda, halkla bilgi paylaşmak isteyen kamu yöneticileri için beş öneri sunulmaktadır:

1. “Basit ve açık bir mesaj sağlamak,
2. İletileri hedef kitlenin güveneceği yöneticilerle iletmek,
3. İletişim modunu göz önünde bulundurmak,

4. Şeffaflığa izin vermek,
5. Mesajlaşma stratejisinin erişimini düşünmek.

Her yerde bulunmaları göz önüne alındığında, kamu yöneticilerinin, ele almak istedikleri politika alanını komplo teorileri çevreleyecekmiş gibi davranmaları ve yanlış bilgilendirmeyi önlemek ve iyi eylemleri teşvik etmek için buna göre hareket etmeleri zorunludur” (Connolly vd., 2019).

2.8. DÜNYADA ÖNE ÇIKAN KOMPLO TEORİLERİ ÖRNEKLERİ

Literatür tarihinde, modern komplo kültürünün izleri, “bazı çağdaş gözlemciler tarafından Masonlar veya Bavyeralı İlluminati gibi gizli toplulukların entrikalarına atfedilen Fransız Devrimi'nin sonrasına” kadar uzanmaktadır. Komplo teorileri benzer şekilde, “uluslararası bir Yahudi-Bolşevik komplo fikri Avrupa ve Kuzey Amerika'da popüler hale gelen Rus Devrimi'nden sonra ve Soğuk Savaş'ın başlarında, artan Sovyet komünizm tehdidinin yol açtığı Amerika Birleşik Devletleri'nde benzer şekilde gelişti” (Pertwee vd., 2022).

Yakın tarihte önemli komplo teorilerine ilham veren çeşitli büyük kriz olayları meydana gelmiştir. Ayrıca son yıllarda dünya, çeşitli komplo teorileriyle ilişkilendirilen ekonomik ve mali krizlere tanık olmuştur. Bunlarda biride iklim değişikliği krizi olarak adlandırılan iki tarafın; -iklim değişikliğini inkâr eden ve iklim değişikliğinin bir aldatmaca olduğunu öne süren-iddia etikleri komplo teorileridir. Bir diğeri de Irak ve Afganistan'daki savaşların altında yatan nedenlerin komplo teorisiyle ilişkilendirilmesidir. Bu da petrol şirketlerinin gizli siyasi karar alma süreçlerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Proojen& Douglas, 2017: 323-333).

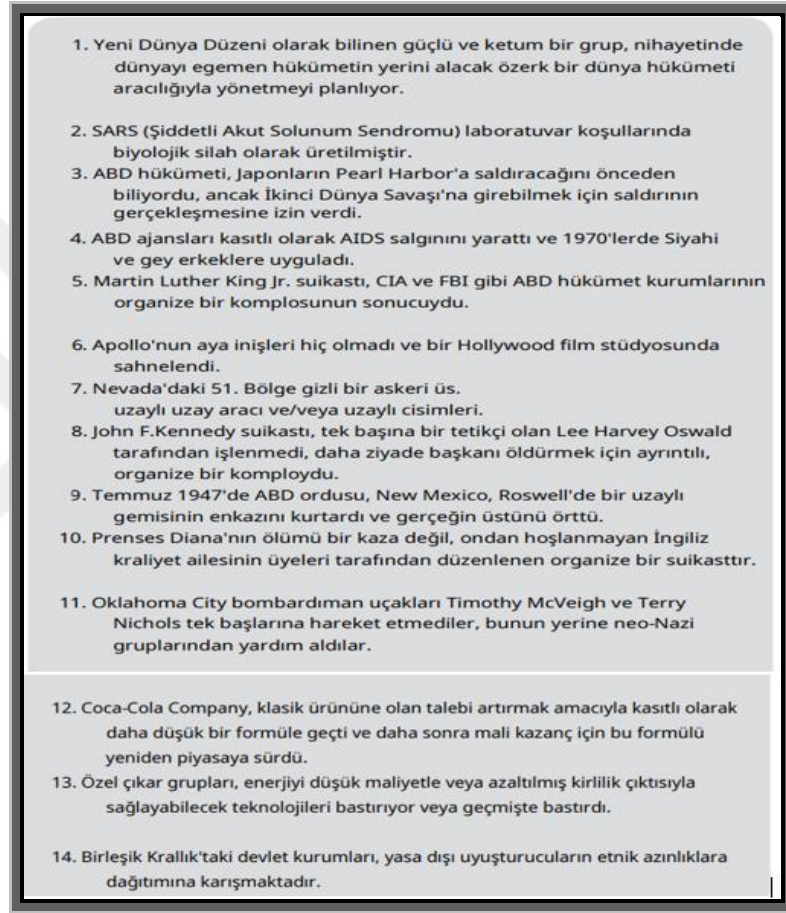
Komplo teorileri, mali krizler, salgın hastalıklar, devrimler, savaşlar, doğal afetler gibi korkutucu durumlara tutarlılık kazandırma girişimlerini temsil etmektedir. Yirminci yüzyılın sonları ve yirmi birinci yüzyılın başlarındaki kültür ve siyasetteki eşitsizlik, küreselleşme, sosyo-ekonomik terörizm yeni teknolojiler ve artan gözetim etrafındaki popüler endişelerle ilişkilidir. Örneğin bu ilişkisellikler; 11 Eylül 2001 terör saldırıları, 2008 mali krizi ve mevcut COVID-19 salgını gibi tarihi olaylar tarafından ön plana çıkarılır (Pertwee vd., 2022).

Orr ve Dentith (2018: 15) çalışmalarında, komplo teorisi üzerine birtakım tanımlamalarda bulunanların, komplo teorisyeninin bir komplo hakkındaki bazı irrasyonel teorilere inanan birileri oldukları sonucuna varmışlardır. Akademisyenlerin ve araştırmacıların bilimsel çalışmalarını tuhaf ve kaçık bularak komplo teorilerine işaret etmektedirler. Gerçek komplolar hakkında teoriler geliştirenler görmezden gelinse ve komplo olduğu yıllar sonra ispatlansa bile ciddiye alınmadığını ifade etmektedirler. Onlara göre gerçek komploların ortaya çıkmasından öte, asılsız komplo teorilerinin devam etmelerinin nedenleri üzerine bir açıklama beklemek anlamsızdır.

Komplo teorilerine olan inançlar, özellikle Batı'da öne çıkmış gibi görünseler de tüm dünyada yaygındır. Tüm dünyayı etkisi altına alan bazı komplo açıklamaları şu şekildedir:

- a) **Qanon Hareketi:** Siyasetle en yoğun şekilde bağlantılı olan komplo teorisidir. Donald Trump'ın seçilmesinden kısa bir süre sonra, siyasi "derin devlet" hakkındaki "gerçeği" ortaya çıkaracak üst düzey bir askeri yetkili olduğunu iddia eden, kendisine "Q" adını veren kişi bazı salgın hastalıklar ve salgınlar -AIDS'ten H1N1 ve SARS'a kadar- genellikle söylentilere ve komplo anlatılarına yol açmıştır.
- b) **COVID-19 Salgını:** Dünyada geniş alana yayılan salgından sonra sosyal medya mecraları komplo teorilerinin çoğalmasına aracılık etmiştir. "Bunlar aşı karşıtlığı bağlamında 5G teorisini destekleyenler, 5G'nin insanlık için neden bu kadar tehlikeli olduğunu açıklayan, -örneğin aşılarda gizlenmiş mikroçipleri etkinleştiren ve dünya çapında nüfusun azalmasına yol açan rolü de dahil olmak üzere çeşitli- bilgileri paylaşmışlardır" (Kuzelewska & Tomaszuk, 2022: 2376-2386).
- c) **Kennedy Suikastı:** Kennedy'e düzenlenen suikast komplo teorilerinin hem lehinde hem de aleyhinde olabilecek bilgiler bazı önyargılı asimilasyon ve tutum kutuplaşması süreçleriyle ilişkilendirilmiştir (Diegues vd., 2016: 25).
- d) **HAARP:** Başka bir Yeni Zelanda komplo teorisi de 2011 yılında Canterbury depremlerinin, Alaska merkezli bir ABD askeri iyonosfer araştırma programı olan Yüksek Frekanslı Aktif Auroral Araştırma Programı (HAARP) tarafından tetiklendiğini iddia etmektedir (Bridgeman, 2011; Oliver, 2014).

e) **Uzaylılar Dünyanın Düz Oluşu ve Bush Yönetimi:** Runnels (2019) çalışmasında, dünyanın düz olduğunun, uzaylıların gerçekliğinin ve Bush hükümetinin 11 Eylül'ün arkasında olduğuna dair görüşlerin tümünün “popüler komplo teorisi” fikirleri olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, “komplo teorileri Amerikan kültürünün bir parçasıdır ve bu dijital çağda internet, komplo görüşlerinin çevrimiçi olarak yayılmasını kolaylaştırmaktadır”.

-
1. Yeni Dünya Düzeni olarak bilinen güçlü ve ketum bir grup, nihayetinde dünyayı egemen hükümetin yerini alacak özerk bir dünya hükümeti aracılığıyla yönetmeyi planlıyor.
 2. SARS (Şiddetli Akut Solunum Sendromu) laboratuvar koşullarında biyolojik silah olarak üretilmiştir.
 3. ABD hükümeti, Japonların Pearl Harbor'a saldıracağını önceden biliyordu, ancak İkinci Dünya Savaşı'na girebilmek için saldırının gerçekleşmesine izin verdi.
 4. ABD ajansları kasıtlı olarak AIDS salgını yarattı ve 1970'lerde Siyahi ve gey erkeklere uyguladı.
 5. Martin Luther King Jr. suikastı, CIA ve FBI gibi ABD hükümet kurumlarının organize bir komplosunun sonucuydu.
 6. Apollo'nun aya inişleri hiç olmadı ve bir Hollywood film stüdyosunda sahnelendi.
 7. Nevada'daki 51. Bölge gizli bir askeri üs. uzaylı uzay aracı ve/veya uzaylı cisimleri.
 8. John F.Kennedy suikastı, tek başına bir tetikçi olan Lee Harvey Oswald tarafından işlenmedi, daha ziyade başkanı öldürmek için ayrıntılı, organize bir komploydu.
 9. Temmuz 1947'de ABD ordusu, New Mexico, Roswell'de bir uzaylı gemisinin enkazını kurtardı ve gerçeğin üstünü örttü.
 10. Prenses Diana'nın ölümü bir kaza değil, ondan hoşlanmayan İngiliz kraliyet ailesinin üyeleri tarafından düzenlenen organize bir suikasttır.
 11. Oklahoma City bombardıman uçakları Timothy McVeigh ve Terry Nichols tek başlarına hareket etmediler, bunun yerine neo-Nazi gruplarından yardım aldılar.
 12. Coca-Cola Company, klasik ürününe olan talebi artırmak amacıyla kasıtlı olarak daha düşük bir formüle geçti ve daha sonra mali kazanç için bu formülü yeniden piyasaya sürdü.
 13. Özel çıkar grupları, enerjiyi düşük maliyetle veya azaltılmış kirlilik çıktısıyla sağlayabilecek teknolojileri bastırıyor veya geçmişte bastırdı.
 14. Birleşik Krallık'taki devlet kurumları, yasa dışı uyuşturucuların etnik azınlıklara dağıtımına karışmaktadır.

Şekil 4. Dünyadaki Komplo Teorileri Örnekleri (Furnham & Tsivrikos, 2016: 89)

Şekil 4'te on dört farklı komplo teorisi hakkında örnekler verilmektedir. Örnekler güçlü komplo teorilerine dayandırılarak üretilmişlerdir.

Pelkmans ve Machold (2011: 67) çalışmalarında, öğrencilerden 2001-2011 yılları arasında en güçlü komplo teorisini isimlendirmelerini istediklerinde verdikleri cevaplar arasında şu üç komplo teorisi ön planda yer almaktadır:

a) **11 Eylül Terör Saldırıları:** 11 Eylül terör saldırılarının ABD hükümeti tarafından işlendiği veya buna izin verildiği teorisi,

- b) Prenses Diana'nın Ölümü:** İngiliz kraliyet ailesi tarafından öldürüldüğü ve bu bilginin fiilen başdanışmanı tarafından medyaya sızdırıldığına dair teori,
- c) Saddam Hüseyin-El Kaide Hipotezi:** Saddam Hüseyin'in gizlice kitle imha silahlarına (KİS) sahip olduğu ve El Kaide ile yeni saldırılar düzenlemek için büyük bir askeri komplo kurduğu teorisidir.

2.9. KOMPLO ZİHNİYETİNİN SEBEPLERİ VE GENEL HATLARI

Komplo teorisi söylemin arkasında gizlenen güç olabileceği varsayımıyla, resmi anlatıların ardındaki çıkarıcı manipülasyonlar olarak hareket etmektedir (Schindler, 2023). Bu terim, dezenformasyon ve komplo ile medyanın büyük bir yükselişle bağlantılıdır. Bununla birlikte, bu tür kaynakların çoğu durumda toplumdaki hâkim ideolojinin ve onun himayesinde yayılan bilgilerin farklı yorumlanmasına olanak sağladığı düşünülmektedir. Bu durum da bu terimin daha tarafsız bir şekilde anlaşılmasının sağlamaktadır (Moravčíková, 2020).

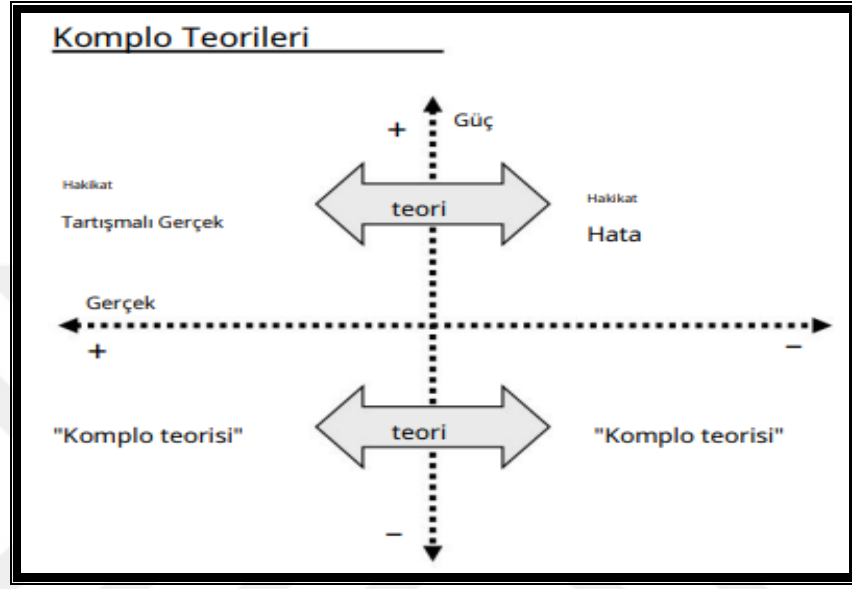
Komplo teorilerine olan inanç, bir takım olumsuz sivil, sosyal ve sağlık sonuçlarının etkisiyle anlamlandırılmıştır ve bu tür bir inancı azaltmak için güvenilir yöntemler gerektirmektedir (Swami, vd., 2014).

Komplo teorisine ilişkin kanıtlar, insanların kriz anında deneyimledikleri duyguları “korku, belirsizlik ve kontrolden çıkmış olma hissi” anlamlandırma güdüsünü harekete geçirdiğini ve sosyal durumlarda komploları algılama ihtimalini yükselttiğini göstermektedir. Komplo teorileri kültürel aktarım yoluyla yayılabilen tarihsel anlatılar haline gelmektedirler. Komplo teorileri özellikle kriz durumlarında ortaya çıktığı için, zihinsel olarak onları nasıl temsil ettikleri ve insanların sonradan tarihsel bir olayı nasıl hatırladıkları konusundaki bilgilere temel oluşturabilirler (Prooijen & Douglas, 2017: 323-333).

Özellikle de komplo teorilerinin konularının daha çok; siyasi ilgisizlik, önyargı, iklim inkârı, aşî reddi, norm dışı siyasi eyleme destek, suç, şiddet, işyerinde ayrılma ve COVID-19 tavsiyelerine uyma konusundaki isteksizlik ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Douglas, 2021).

Pelkmans ve Machold (2011: 75), komplo teorilerini iki ekseninde incelemişlerdir. Çalışmalarında komplo teorilerini algılandığı çeşitli yollar üzerinden, hakikat ekseni ve

güç eksenini buluşsal bir diyagram aracılığıyla göstermişlerdir. Onlara göre, “diyagramın üst kısmında güçlüler tarafından tasarlanan komplo teorilerinin hakikat eksenini boyunca nasıl etiketleneceğini göstermektedirler. Komplo teorilerinde gerçeğe ilişkin iddia ne kadar güçlüyse bu teoriler ‘gerçekler’ olarak etiketlenecektir. Kanıt tartışılmalıysa, komplo teorileri ‘tartışılan gerçeklere’ dönüştürür”.

Şekil 5. Pelkmans ve Machold'un (2011:76) Güç ve Gerçeklik Şeması

Güç ekseninde aşağı doğru hareket edildiğinde, sıradan vatandaşlar tarafından üretilen teorilerle ilgili olarak farklı bir model görünmektedir. Güçlüler tarafından iletilen komplo teorileri, açıkça yanlış olsalar bile asla "komplo teorileri" olarak etiketlenmeyeceklerdir. “İktidarda olmayanlar tarafından üretilen komplo teorileri, hakikat eksenindeki konumları ne olursa olsun, ‘komplo teorileri’ olarak kalma eğilimindedir. Komplo teorisi etiketi aynı anda kontrolü elinde bulunduranlar için bir araç ve siyasi statükoya meydan okuyanlar için bir engeldir” (Pelkmans ve Machold, 2011: 76).

Bu şemadan hareketle itibar baskılarının, komplo teorilerinin açıklanmasına yardımcı olacağı ve “komplo zincirlerini besledikleri” ifade edilebilir. İtibar zincirinde, insanlar neyin doğru olduğunu veya neyin doğru olma olasılığının yüksek olduğunu bildiklerini düşünseler de yine de başkalarının fikirlerini sürdürmek için çoğunluğa katılmaktadırlar. Gerçek dünyadaki komplo teorilerinde, itibar baskıları çoğu zaman

önemlidir ve vatandaşları sosyal yaptırımlardan kaçınmak için kendi şüphelerini bastırmaya yönlendirmektedir (Vermeule & Sunstein, 2009: 214-215).

2.10. TÜRKİYE’DE KOMPLO TEORİLERİNİN ZİHNİ SEBEPLERİ, GENEL HATLARI VE ÖRNEKLERİ

Sağlam’a (2022) göre, komplo teorileri anlatıları “Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde batılı düşmanların saldırısı altındaki düşmanlar karşısında yapısal olarak zayıflamış bir Türk siyasetinde mevcuttu”. Bu algı ona göre 1990’lı yıllarda batı dünyasına ‘karşı koyabilecek gücü’ kendinde bulan ‘Türk kimliğinde’ değişime uğramıştır. Sağlam, komplo teorilerine ilişkin bakış açılarında değişiklikler olduğunu ve bu duruma bağlı olarak ta bu teorilere sahip olanlar için ‘yeni bir siyasi öznellik’ oluşturduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, komplo teorisyenleri de fazlaca statüye ve itibara sahip olabilmektedir. “Son 20 yılda, komplocu anlatıların her yerde bulunması ve meşruiyeti, seçim davranışlarından algılanan tehditlere karşı kitlesel seferberliklere kadar çeşitli alanlarda Türk kamusal yaşamı üzerinde geniş kapsamlı sonuçlar doğurmuştur” ifadelerini kullanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu durumu fırsat bilen batı dünyası göndermiş oldukları ajanların faaliyetleri neticesinde gerçekleştirdikleri komplo ve yaydıkları komplo teorileriyle komplocu düşünce tarzının yayılmasına sebebiyet vermişlerdir. Son zamanlardaki araştırmalar “bu komplocu yaklaşımı, dış güçlerin ve onların iç işbirlikçilerinin Türkiye Cumhuriyeti’ne yönelik komplo kurma tehdidine ilişkin endişeyi ifade eden Sèvres sendromu olarak etiketlemiştir” (Akt. Nefes, 2017).

Gürpınar ise (2013), Türk halkının bütün dünyanın Türkiye’ye karşı olduğunu ve komplolarla devleti ortadan kaldırmayı planladıklarına dair fikirlere sahip olduklarını ifade etmektedir. Bu doğrultuda halkın, Rumlar ve Ermeniler’in; “küresel güçlerin manipüle ettiği tetikçiler” olabileceğini AB, Yunanistan ve ABD’nin; Türkiye’nin düşmanları olduklarına ilişkin fikirlere sahip olabileceklerini ifade etmektedir. Nitekim Gürpınar çalışmasında 2010 yılında yapılan bir araştırmadan da bahsetmektedir. Araştırmaya göre “eğitimli Türklerin %37,5’i ABD’yi düşman olarak görmektedir. Bu sırayı, Ermenistan %10,9 İsrail %10,6 ve Yunanistan %6,1 takip etmektedir”.

Çalışmasında başka bir araştırmadan da bahsederken; “Avrupa'nın Türkiye'ye yönelik siyasetinin karakterini Haçlı ruhu şekillendiriyor” ifadesine katılımcıların % 46'sının ‘katılma eğiliminde’ olduğunu ifade etmektedir.

Komplo teorisi, güncel veya tarihsel bir olaya dair bir anlayışa açıklayan bir teoridir. Genellikle bu teorilerin gizli güçlerin ya da bireylerin manipülasyonları sonucu ortaya çıktığı söylenmektedir. Nitekim doğru olanın ne olduğuna karar verilememektedir. Sonuç olarak, komplo teorilerine inanma eğiliminin Yakın Doğu ülkelerinde “-yani Türkiye-” Batı ülkelerine “-Almanya, İngiltere/İrlanda, ABD-” göre daha belirgindir. Komplo zihniyetine ilişkin yapılan ortalama karşılaştırmalara göre, komploya inanma eğiliminin Türkiye'de Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerine göre daha yüksek düzeylerde olduğu ortaya çıkmıştır (Bruder vd., 2013).

Alper ve arkadaşları (2023) ise çalışmalarında; Türkiye'de algılanan fikir birliğinin, komplo teorilerine olan inançları nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Araştırmada; “Lozan Antlaşması'nın gizli olduğu iddia edilen maddeleri ve Türkiye'deki kullanılmayan maden rezervleriyle ilgili temelsiz komplo teorileri konusunda hem uzmanlar hem de sıradan insanlar arasındaki görüş birliğinde ve komploya inananlar, inanmayanlara kıyasla fikir birliğini abartma konusunda daha yüksek bir eğilim sergilediklerini gözlemlemişlerdir”. Araştırmanın bir diğer bulgularında ise; “sosyoekonomik faktörler, dünya görüşü, bilişsel gelişmişlik ve kişilik de dahil olmak üzere komplo inançları ve algılanan fikir birliği arasındaki ilişkilerinde bir faktör olarak algılanan fikir birliğinin potansiyelini desteklediği” ortaya çıkmıştır.

Komplo teorilerine ilişkin pek çok araştırmacı tarafından Türkiye’de yapılan ve Türkiye’ye yönelik yapılan pek çok komplo teorilerinden bahsettiklerini görmek mümkündür. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

a) Türkiye'deki Maden Rezervlerine İlişkin Komplo Teorileri

Yıllarca Türkiye’nin çok zengin petrol ve maden yataklarına sahip olduğuna ilişkin söylemler olduğu bilinmektedir. Ancak varlığı iddia edilen bu kaynakların ‘yabancı güçlerin’ “bu kaynakları çıkarmamaları için Türk yetkililerine baskı yaptıklarına dair teoriler”e de rastlamak mümkündür. Komplo teorilerine konu olan maden rezervlerine ‘bor’ madenini ve 'contorium' komplosunu da eklemek gerekir. Çünkü bor madeni komplo çevrelerinde milyarlarca dolar değerinde ama batı dünyasının baskısıyla açığa

çıkarılmamaktadır. 'Contorium' komplosu ise hayali olarak tanımlanan İstanbul Boğazı diplerinde yer aldığı iddia edilen bir elementtir. Bu teorinin, bir blog yazarının ilgili konuyu şaka olarak kaleme almasıyla oluştuğu düşünülmektedir. Buna rağmen; 2018'de yapılan bir ankette, nüfusun % 34'ünün bu düşünceye katıldığını göstermektedir.

Özetle Türkiye'nin maden rezervlerine ilişkin komplo teorileri 3 madde olarak sıralanabilir:

- (1) "Türkiye, sahip olduğu bor madenlerinin çoğunu yabancı ülkeler izin vermediği için kullanılmamaktadır.
- (2) Türkiye zengin yer altı enerji kaynaklarına sahip ancak uluslararası sebeplerden dolayı çıkarılamamaktadır.
- (3) Boğaz'da 23 trilyon dolarlık 'Contorium' rezervi var ama dış güçler bunun çıkarılmasına izin vermemektedir" (Akt. Alper, 2023).

b) Sivas Kundaklama Saldırısına İlişkin Komplo Teorileri

Sivas'ta kundaklama saldırısı diğer bir adıyla "Madımak Olayı" 2 Temmuz 1993 yılında "Alevi inancını temsil eden bir derneğin düzenlediği kültür festivalinin katılımcılarını ağırlayan otelin, kolluk kuvvetleri, binlerce seyirci ve canlı TV kameraları önünde onlarca saldırgan tarafından ateşe verilmesi, 35 festival katılımcısı ve iki otel çalışanının ölümüyle sonuçlandı" (Çaylı, 2018).

c) Gezi Parkı Protestolarına İlişkin Komplo Teorisi

Gezi Parkı protestoları, 2013 yılının mayıs ve haziran aylarında Türkiye' de gerçekleşen bir gösteri ve oturma eylemi olarak başlayan bir olaydır.

d) Faiz Oranı Lobisine İlişkin Komplo Teorisi

"Türk siyasetindeki komplocu tarzın kesin soyağacını bulmak zordur. Bununla birlikte 'faiz oranı lobisi' argümanının içeriği, Türkiye Cumhuriyeti'nin yirminci yüzyılın başlarındaki kuruluşuna kadar uzanan popüler bir komplocu çerçevedir" (Nefes, 2017).

e) Susurluk Olayına İlişkin Komplo Teorisi

1996 yılında gerçekleşen Susurluk olayı ardında bıraktığı pek çok soru işareti nedeniyle komplo teorisi söylemlerine açık hale gelmiş ve tarihe şu şekilde geçmiştir:

Geniş kesimlerce 'derin devletin' varlığının 'kanıtı' olarak değerlendirildi. Olay, kariyeri özel bir terörle mücadele birimine başkanlık etmeyi de içeren yüksek rütbeli

bir polis memurunun kullandığı bir arabanın karıştığı bir trafik kazasıyla ilgiliydi. Sürücü, iki yolcusu, güzellik kraliçesi ve uluslararası alanda aranan yeraltı dünyasının patronu ve Türkiye'deki aşırı sağ Bozkurtlar hareketinin eski lideri Abdullah Çatlı gibi hayatını kaybetti. Hayatta kalan tek yolcu, Kürt aşiret lideri ve Türkiye'nin güneydoğusunda PKK ile mücadele etmek üzere devlet tarafından silahlandırılan 'köy korucu' birliğinin başkanı ve Doğru Yol Partisi'nin parlamento temsilcisi Sedat Bucak'tı (Park, 2008).

Türkiye'deki Son Zamanlarda Yaşanan Depremler ve Komplo Teorileri

a) Marmara ve Van Depremleri

Depremlere ilişkin komplolardan bazıları, Türkiye'de 1999 yılındaki Marmara ile 2011 yılındaki Van depremleri ve 2010 yılındaki Haiti depremidir. İnsanlar bu depremlerden askeri eylemleri veya iyonosferik araştırma projelerini sorumlu tutmaktadırlar (Erokhin & Komendantova, 2023).

Türkiye'de dolaşan komplo teorileri ise, bu depremlerin Amerikan ya da İsrail ordularının kasıtlı ya da kazara eylemlerinin sonucu olduğunu göstermektedir. Bu teoriler iyonosferik araştırma projelerinin elektromanyetik etkilerinin sismik aktiviteyi tetiklediğini iddia etmektedir. Deprem makinesine ilişkin komplo teorisi aşırı bir durumu gösterse de depremlere ilişki düşüncelerin temel dinamiği fayın hareketine bir amaç veya niyet öne sürerek 'doğayı devre dışı bırakan' çalışmalara bağlı olduğudur. Bir başka düşünce ise teolojiktir. Buna göre: “Sigorta terminolojisinin ifadesiyle deprem bir 'Tanrı eylemi'dir. Bazı Türk Müslümanlar, Marmara depremini Türk devletinin laikliğine bir ceza olarak görürken, bazıları bunu Allah'ın takdiri olarak kabul etmiş ancak ilahi eylemin nedenlerinin bilinemeyeceğini savunmuştur” (Angell, 2014).

b) Kahramanmaraş Depremleri

AFAD verilerine göre; merkezi “Maraş'ın Pazarcık ilçesinde 6 Şubat 2023'de saat 4.17'de meydana gelen 7.7 ve 7.6 büyüklüğünde deprem birçok ilde yıkıma ve can kaybına sebep olmuştur”. Beraberinde 10 ili etkileyen -Kahramanmaraş, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya ve Hatay- depremde ardı ardına yüksek ölçeklerde 2 kez sarsıntı yaşanması herkeste şaşkınlığa neden olmuş ve pek çok artçı sarsıntılarla vatandaşta korku yaratmıştır”.

Bu depremler öncesi bazı ülkeler Türkiye'ye ilişkin diplomatik isteklerde bulunmuş ve gerçekleşmeyen istekler doğrultusunda konsolosluklar kapatılmıştır. Türkiye'nin

güvenliğine ilişkin üstü kapalı tehditkâr söylemler, ülkelere ait medya ortamlarında ve resmî web sitelerinde yer almıştır. Rastlantısal olacağına ihtimal verilmeyen bu türden pek çok olay yaşanmıştır. Türkiye'ye gözdağı vermek için gerçekleştirilen birtakım faaliyetlerin ardından bu depremin gerçekleşmiş olması, ülke genelinde ve tüm sosyal medya mecralarında depremlerin ardında 'HAARP silah sistemi'nin olabileceğine ilişkin düşünceler ortaya atılmıştır.

HAARP Teknolojisi

HAARP, görünüşe göre iyonosfer katmanını ve yer altı madenlerini - ELF/ULF/VLF radyo dalgalarını kullanarak- araştırmak ve keşfetmek için kullanılan bir araştırma projesidir (Mahkuei & Hasani, 2013).

Yüksek Frekanslı Aktif Auroral Araştırma Programı (HAARP), kurulduğu günden bu yana tartışmalar yaşanmaktadır. Başlangıçta nükleer silahlı denizaltılarla iletişimi kolaylaştırmanın bir yolu olarak tasarlanan HAARP'ın inşası yirmi yıl sürmüş ve yaklaşık 250 milyon ABD doları inşaat ve işletme maliyetine mal olmuştur. 360 radyo vericisi ve 180 antenden oluşmaktadır. Yaklaşık 14 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Dünya çapında dağılmış birkaç iyonosferik ısıtıcıdan biridir. Tesisler, plazma ve elektromanyetik dalgaların etkileşiminin ardındaki temel fiziği incelemek için fırsatlar yaratmaktadır. Araştırmacılar HAARP'ı zaten yapay bir Aurora yaratmak ve yüklü parçacıkların iyonosferde nasıl davrandığına ilişkin temel fiziğini incelemek için kullanmaktadırlar (Weinberger, 2008).

Teknoloji çağına giren ve insanın yeni projelere imza attığı dünya, değişimlere uğramaktadır. Bu araştırma projelerinden biri de yeni ve gelişmekte olan HAARP projesidir. Bu proje, iyonosfer tabakasında ve dünyanın manyetik alanında yarattığı değişikliklerle hem doğal sürecini etkilemekte hem de yeryüzündeki iklim koşullarını değiştirmektedir. HAARP teknolojisinin yarattığı fırtına, sel ve tsunami, deprem, kuraklık ve asit yağmurlarının oluşması ve iklim koşullarının değişmesi zararlı etkilere neden olmakta ve gelecek nesillerin haklarını ihlal edebilmektedir (Omani vd., 2022).

Basitçe söylemek gerekirse, HAARP'ın cihazı radyo teleskopunun tersidir; anten sinyalleri almak yerine gönderir. HAARP, bir ışına odaklanarak ve bu alanları ısıtarak iyonosferdeki alanları kaldıran süper güçlü bir radyo dalgası ışınlama teknolojisinin test

alışmasıdır. Elektromanyetik dalgalar daha sonra dünyaya geri döner, canlı ve l her Şeye nüfuz eder (Begich& Manning, 1995).

İyonosferi sistematik olarak ısıtan, yapay elektromanyetik dalgalar üreten, Tesla teknolojisini kullanarak iklim değişikliğinin ve küresel ısınmaya neden olan pek çok tesis bulunmaktadır. Yani küresel ısınmanın başka nedenleri de var; Alaska'daki HAARP gibi ordu tarafından konumlandırılan iyonosferik ısıtıcılar, Porto Riko'daki kurulumlar, Rusya ve Kuzey Avrupa'dakiler ve bu arada muhtemelen Avustralya, Çin ve Japonya'dakiler de sayılabilir. Bu arada dünya çapında bu tesislerden bir düzineden fazla var. Bu tesisler 2000 yılından bu yana küçük ölçekte faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla, “insanların ‘iklim değişikliği’ olarak düşündüklerinin çoğu, dünyayı, ayı ve güneşi yerinde tutan elektromanyetik sistemle yapılan bu kasıtlı deneylerden kaynaklanmaktadır” (von Werlhof, 2010).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSVEÇ’İN NATO’YA ÜYELİK SÜRECİNDE KOMPLO TEORİSİ ZEMİNİNDE GELİŞEN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLİ KİMİ HADİSELER ÖRNEĞİNDE DOKÜMANTER BİR ANALİZ

3.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Komplo teorileri ve hakikat sonrası gerçeklikler gibi ispatlanması zor olan fenomenlerin epistemik gerekçelendirilmiş bakış açısıyla incelenebilmesi adına dokümanter analiz yaklaşımı benimsenmiştir. “Epistemik gerekçelendirme; bir kişinin inançlarının bilgi ışığında doğru duruşu, alması anlamına gelmektedir. Epistemik gerekçelendirme, doğru ya da uygun inancın koşulları hakkında değerlendirci bir kavramdır. Makul bir epistemik gerekçelendirme teorisi, inançların nasıl gerekçelendirildiğini, gerekçelendirmenin bilgide oynadığı rolü ve gerekçelendirmenin değerini açıklamalıdır” (Watson, 2016). Bu açıklama doğrultusunda bu tez eserinde, epistemik gerekçelendirilmiş bakış açısıyla araştırma kapsamındaki olay örgüleriyle bezeli birçok dokümanın incelenmesi amaçlanmaktadır.

3.1.1. Araştırmanın Konusu

Bu tez eserinde komplo teorisi bağlamında, ‘İsveç’in NATO’ya üyelik süreci’ne yönelik Türkiye’nin aksi bir tutum takınması ve pek çok üye ülkenin bu tutuma karşı tavır alması, buna mukabil diplomasinin giderek sertleşmesi ve Türkiye’de “yüzyılın felaketi” olarak nitelendirilen deprem hadisesinin yaşanması konu edinilmiştir.

3.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu tez eserinde, son zamanlarda Türkiye’ye yönelik uygulanan kimi yaptırımlar, kimi büyükelçilik ve konsolosluklar önünde Türkiye’ye ve Türkiye Cumhurbaşkanıya yönelik saldırılar, Kuran-ı Kerim’in yakılması, tetiklenmiş deprem ihtimali gibi olaylar dizisinin art arda gelişinin İsveç’in NATO’ya üyelik sürecinin Türkiye tarafından kabul edilmemesi ile eşzamanlı gerçekleşmesi konu edinilmekte ve bu doğrultuda post-hakikat çağında gerçek değerlerin dönüşümünün komplo teorilerine evrilmesi irdelenmektedir.

Bu bağlamda, ‘İsveç’in NATO üyelik süreci’ örneğinde kimi dokümanların (film, Dışişleri Bakanlıkları web siteleri, haber ve makale gibi) nasıl ve hangi amaçla hazırlandığının betimleyici bir yaklaşımla incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu araştırmanın önemi, bilgi kirliliği karşısında kimin hangi tür bilgiyi doğru olarak kabul edebileceğinin belirsizliğini koruduğu bir ortamda doğru olabileceği düşünülen ancak sesli ifade edilmekten imtina edilen sorulara yanıt aranmasından kaynaklanmaktadır. Uluslararası boyutta daha önce bu kadar açık bir biçimde ifade edilebilecek bir komplo teorisi fikrine dayanan araştırmaya hemen hiç rastlanılmaması nedeniyle bu tez eseri akademik çevrelerde benzer konulardaki çalışmalarda başvurulacak ve yararlanılacak önemli bir eser haline gelebilir.

3.1.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Belirsizliğin oluşturduğu merak duygusunun en temel öncüllerden birisi haline geldiği bu araştırma, 2023 yılının başından itibaren İsveç’in NATO’ya üyelik süreciyle ilişkili olarak birçok ülkenin Türkiye’ye yönelik uyguladıkları yaptırımların medyada haberleştirilmesiyle başlayıp, TBMM Dışişleri Komisyonun İsveç’in NATO üyelik sürecini onayladığı tarihler arasında geçen süreyi diğer bir ifadeyle 25 Ocak-26 Aralık 2023 tarih aralığını kapsamaktadır. Bu araştırma bir kısım sınırlılıklara sahiptir. İncelenecek dokümanların film, kitap, ilgili ülkelerin Dışişleri Bakanlıkları web siteleri, haber makaleleri ve bilimsel makalelerden oluşması en önemli sınırlılıktır. Ayrıca, Dışişleri Bakanlıklarına ait web sitelerinin düzenli olarak güncellenmesi ve kaynak konusunda çoğunlukla yabancı literatüre ait eserlerden yararlanılması nedeniyle çeviride yaşanabilecek dil sorunu araştırmanın zorlukları olarak görülebilir.

3.1.4. Araştırmanın Yöntemi

Örnekleme dahil edilen materyaller doküman analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Bowen (2009) doküman analizini, “hem basılı hem de elektronik (bilgisayar tabanlı ve İnternet üzerinden iletilen) materyalleri gözden geçirmek veya değerlendirmek için sistematik bir prosedür” olarak tanımlanmıştır. Bowen, “doküman analizi için kullanılan belgeleri; gündemler, yoklama kayıtları, toplantı tutanakları, kılavuzlar, kitaplar, broşürler, günlükler, notlar, haritalar, çizelgeler, gazeteler, basın yayınları, program önerileri, başvuru formları ve özetleri, radyo ve televizyon programı metinleri,

organizasyonel veya kurumsal raporlar, anket verisi ve çeşitli kamu kayıtları” olarak çeşitlendirmiştir. Doküman incelemesi Forster (1994)’ın ortaya koyduğu beş aşama; “(1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliğini kontrol etme, (3) dokümanları anlama, (4) veriyi analiz etme ve (5) veriyi kullanma” göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir.

Doküman model çerçevesi, “aynı konuyu ele alan birden fazla belgeyi anlamak için, okuyucuların belgelerde açıklanan bilgilerin tutarlı bir zihinsel temsilini oluşturması ve ayrıca bu bilgilerin nereden geldiğini ve bilgi kaynaklarının birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu temsil etmesi gerekmektedir. Bilgilerin kaynaklara göre etiketlenmesi, okuyucuların belgeler arasında ayırım yapmasına, her belgenin durumun küresel temsiline katkısını değerlendirmesine ve farklı kaynakların neden söz konusu olay veya olguya ilişkin farklı açıklamalar sunduğunu anlamasına olanak tanımaktadır” (Rouet, 2006’dan Akt. Barzilai & Eshet-Alkalai, 2015).

Bu tez çalışmasının motivasyonu, her konunun akla ve mantığa uygun bir açıklaması varken incelenen tarih aralığında üst üste yaşanan olaylar dizisinde bilimsel açıdan izaha muhtaç boşlukların yarattığı belirsizlikleri anlamlandırma isteğidir.

3.1.4.1. Araştırma Soruları

- a) ‘İsveç’in NATO’ya üyelik süreci’ ile ilgili medyada ve/veya kamuoyunda ortaya atılan komplo teorileri nelerdir?
- b) Dokümanter analizine tabii tutulan dokümanlarda bu süreç ile ilişkili olarak öne çıkan komplo teorileri nelerdir?
- c) Belirlenen bu komplo teorilerinde ağırlıklı öne çıkan konular ve bu konuların arka planında yatan nedenler nelerdir?

3.1.4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma kapsamında, konuyla ilişkili kamuya açık makale, film, kitap, sosyal medya platformları, internet haber sayfaları ve ülkelerin Dışişleri Bakanlıklarının web siteleri gibi materyal evreninden, olasılıksız örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenen dokümanlar incelenmiştir. Amaçlı örnekleme, “olasılık temelli olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Araştırmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanıyan amaçlı

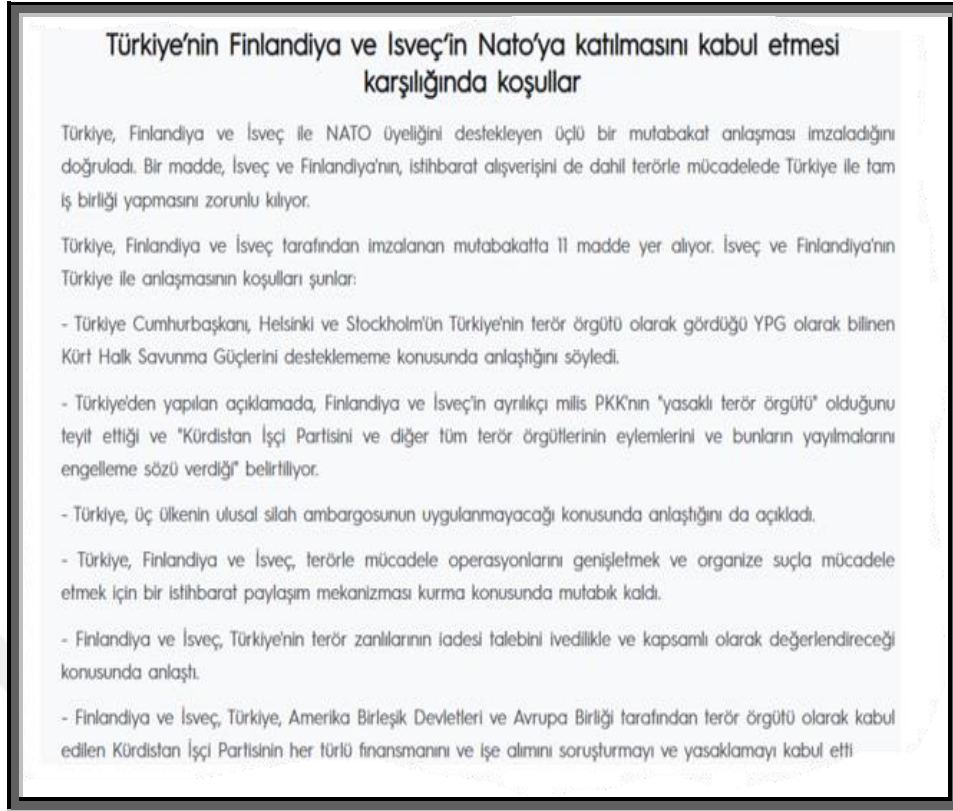
örnekleme, belli ölçütleri karşılayan veya belirli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istendiğinde tercih edilmektedir. Araştırmacı, seçilen durumlar bağlamında doğa ve toplum olaylarını ya da olgularını anlamaya ve bunlar arasındaki ilişkileri keşfetmeye ve açıklamaya çalışmaktadır” (Başaran, 2017: 490; Büyüköztürk vd., 2012).

3.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI

Bu kısımda, araştırma kapsamında ele alınan örnek olayla ilişkili uluslararası alanda yaşanan kimi gelişmelere ait dokümanlar/materyaller farklı belge analiz sistemleri ve teknikleri göz önünde bulundurularak incelenmekte ve analiz edilmektedir. Söz konusu gelişmeler aşağıda sıralanmıştır:

- a) “Rusya’nın Ukrayna’yı işgali ile birlikte Finlandiya ve İsveç, 18 Mayıs 2022 tarihindeki NATO üyeliği resmi başvurusu ardından 5 Temmuz 2022 tarihinde NATO katılım protokolünü imzalamışlardır. Türkiye imzalanan protokolün taraflarından biri olan İsveç’in YPG terör örgütünü destekleyen politika yürütmesi nedeniyle NATO’ya katılımına onay vermemektedir.”
- b) “ABD Başkanı Joe Biden’in iki İskandinav ülkesinin NATO üyeliği onay sürecinde Türkiye’ye F-16 savaş uçağı satışının erteleme, aynı süreç içerisinde bazı Avrupa ülkelerinin sözde istihbarat verilerine dayanarak terör saldırısı tehdidi nedeniyle İstanbul’daki konsolosluklarını kapatmaları, yüzyılın depremleri olarak nitelendirilen 6 Şubat (2023) depremlerinin yaşanması birbirlerinden bağımsız olaylar gibi gözükmemektedir.”
- c) “Türkiye, Finlandiya ve İsveç ile NATO üyeliğine ilişkin üçlü mutabakat anlaşması imzalamıştır”. İmzalanan mutabakatta 11 madde yer almaktadır. Mutabakat; “Türkiye’nin terör örgüt üyelerinin varlığı ve eylemlerine ilişkin hassasiyetine göre düzenlenmiştir.”

Türkiye’nin, Finlandiya ve İsveç’in NATO’ya üyeliğini kabul etmesi karşılığında 29 Haziran 2022 tarihinde öne sürdüğü koşullar (Bkz. Şekil 6) şunlardır:

Şekil 6. İletişim Başkanlığının İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya Üyeliği Konusunda Mutabakat Anlaşma Koşulları (iletisim.gov.tr, 2023)

Yukarıda ifade edilen mutabakat metnine Finlandiya hükümeti sadık kalarak süreci başarılı bir şekilde yönetmiş ve bunun sonucu olarak NATO'ya üyeliği gerçekleşmiştir. Oysa İsveç, söz konusu mutabakata uymadığı gibi Türkiye'nin yaklaşımına tepki olarak kimi hadiselerin gerçekleşmesine önayak olmuş ve bu hadiseler üzerinden uluslararası toplumu yanına çekmeye çalışmıştır. Bu hadiselere ilişkin dokümanların analizine aşağıda yer verilmiştir.

3.2.1. İsveç'in NATO'ya Üyeliğine Karşı Çıkan Türkiye'nin Yaklaşımına Tepkisellik İçeren Hadiseler ve İlişkili Dokümanların Analizi

3.2.1.1. Türkiye'nin Dini, Milli ve Ekonomik Değerlerine Yönelik Gelişen Hadiseler ve İlişkili Dokümanların Analizi

Mutabakat imzalandıktan aylar sonra İsveç'te Türk Büyükelçiliği önünde ve emniyet güçleri nezaretinde 'Kur'an-ı Kerim yakılmıştır'. O hafta içinde Erdoğan'a benzeyen maketle ve Türk Bayrağı'yla eylem yapılması 'İsveç'in NATO'ya üyelik'

sürecini sekteye uğratmıştır. Yabancı yayın organlarının terörist faaliyetlerde bulunan YPG’li teröristlerle yaptığı röportaj ve röportaj içerisinde geçen ifadeler, Türk yayın organları tarafından terör eylemi olarak nitelendirilmiştir.

a) Türkiye Aleyhinde Yabancı Medyada Yer Alan Kimi Haberlerin Analizi

Şekil 7. Takvim Gazetesinin “Türk Bayrağına, Kuran-ı Kerim’e ve Erdoğan’a Yapılan Saldırlara Yönelik Manşeti” (Takvim, 2023).

İsveç Çalışma Bakanı Johan Pehrson, terör örgütü yandaşlarınca İsveç'in başkenti Stockholm'de Başkan Erdoğan'a benzeyen bir maket ile yapılan eylemleri, “geçmişte politikacılarının suikasta uğradığı ülkeleri için can sıkıcı bir durum” olarak görüp, “protesto hakkının önüne geçilemeyeceği” şeklinde değerlendirmiştir (Takvim, 2023). Bu olaydan birkaç gün sonra Paludan adlı bir İsveç vatandaşı, verdiği röportajlarda Kur'an-ı Kerim'i yer ve saat vererek yakacağını duyurmuştur. Türk Büyükelçiliği önünde söylediği saatte emniyet mensuplarının ve gazetecilerin önünde ‘Kur'an-ı Kerim'i yakmıştır’. İsveç Başbakanı bu olayları, ülkesinin NATO üyeliği için yaptığı girişimlere karşı bir sabotaj ve iğrenç bir durum olarak nitelendirmiştir.

İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyelik süreçlerine değinen Erdoğan şu ifadeleri kullandı;

'Eğer bu teröristleri bize iade etmezseniz 120 kişilik bir liste verdik kusura bakmayın ve tabii bunlar o gün bugün bizimle kendilerine göre yok anayasa değişikliği yaptık, yok şunu yaptık, yok bunu yaptık kendilerine göre dalga geçiyorlar. Bunlar Türkiye'yi tanıyamadılar. Zannediyorlar ki yani 20 yıl, 30 yıl, 40 yıl önceki Türkiye bugünkü Türkiye değil. Biz icabında Finlandiya ile ilgili farklı bir mesaj verdiğimiz zaman İsveç şok olacak.'

Şekil 8. Erdoğan'ın Finlandiya ve İsveç'in NATO Üyelik sürecine İlişkin Açıklaması (Hürriyet, 2023)

Şekil 8'de, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yaşanan olayların ardından İsveç'e yönelik ortaya koyduğu tepkisel ifadelerin ulusal medyada nasıl yansıdığı görüntülenmektedir. Bu olaylara ilişkin Türk yetkililerin yaptığı açıklamaların, kısa süre içerisinde yabancı medyada da geniş yer bulduğu dikkat çekmektedir.

Şekil 9. Türkiye'nin 'İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya Üyelikleri'ni Engellediğini Vurgulayan Yabancı Medya Manşetleri (The Guardian, 2023; The Economist, 2023; The Reuters, 2023).

Şekil 9'da İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyeliği sürecinde yaşanan olayların 3 farklı yabancı medyada nasıl haberleştirildiği görülmektedir. Söz konusu haberlerde,

yaşanan olayları farklı bakış açılarıyla ele aldıkları ve NATO'ya üyelik süreci devam eden iki İskandinav ülkesinin lehine göre şekillendirdikleri dikkatlerden kaçmamaktadır.

The Guardian (2023) haberde; Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın o dönem başkanışmanı olan İbrahim Kalın'ın ifadelerine yer vermiştir. Kalın röportajında; olayın en azından mayıs ya da haziran ayındaki seçimler sonrasına kalabileceği ifadelerini kullanmıştır. Gazete aynı zamanda ilgili yazısında, “Türkiye'nin İsveç'e, PKK'lı teröristler ile 2016 yılında darbe girişimini planlamakla suçladığı FETÖ ile iltisaklı olduklarını iddia ettiği kişileri iade etmesi için baskı yaptı” ifadelerine yer vermektedir.

The Economist (2023) ilgili haberde, “Türkiye'nin veto yetkisini kullandığına dair bir başlık” atmıştır. Haberin devamında ise; “Üç ülke geçen yaz bir anlaşmaya vardı ve Finlandiya ile İsveç sözlerini yerine getirdiklerini söylüyorlar. Ancak Türkiye bunun yeterli olmadığını belirtiyor” ifadelerine yer verilmektedir.

The Reuters (2023) ise konuyla ilişkili haberde, “Türkiye'nin ilgili ülkelerin üyeliklerini engellemede başka hedefleri olabileceğini öne sürmektedir. Aynı zamanda ülkeler arasındaki gerginliğin, Stockholm'deki olayları Türkiye'nin nefret suçu olarak görmesinden ancak İsveç'in ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmesinden kaynaklandığını” ifade etmektedir.

Yaşanan bu gerginlikleri kaleme alan yukarıdaki gazeteler kendi ülke çıkarları ve politikalarına göre haberleri çerçevelemiştir. Türkiye aleyhine yazılan yazılarda gün geçtikçe daha sert söylemlere yer verildiği görülmüştür. Diğer taraftan, Türkiye aleyhindeki diğer yazılarda da bu ifadelere yakın açıklamalara rastlanılmıştır.

Şekil 10. Foreign Affairs (2023) ve Foreign Policy (2023)'de Türkiye ile İlgili Yer Alan Haberler

Şekil 10'da Foreign Affairs'ın ve Foreign Policy'nin Türkiye'ye dair olumsuz bakış açılarıyla kaleme aldıkları haberlerden kesitler görülmektedir. Foreign Affairs (2023)'de, Türkiye'nin iki ülkeyi 'NATO'ya üyeliklerini' engellemekle tehdit ettiğine ilişkin ifadeler yer verilmektedir. Haberin devamında ise, "Türk hükümetinin, ABD'ye karşı Kuzey Suriye'de yeni bir kara işgali başlatabileceğini öne sürdüğü" cümleler yer almaktadır.

Foreign Policy (2023)'nin Türkiye aleyhinde hazırlamış olduğu haberde, dönemin Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'ın "başka bir tarihte ve başka bir yerde konuşmasına ait görüntülere" yer verilmektedir. Bakan'ın şeklindeki görüntüsünün altında şu ifadeler yer almaktadır: "Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, NATO'ya katılım hedefi Ankara tarafından engellenen İsveç'i sert bir şekilde eleştirdi. Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, İsveçli mevkidaşı Pal Johnson'un 27 Ocak'ta yapmayı planladığı ziyaretini 21 Ocak'ta

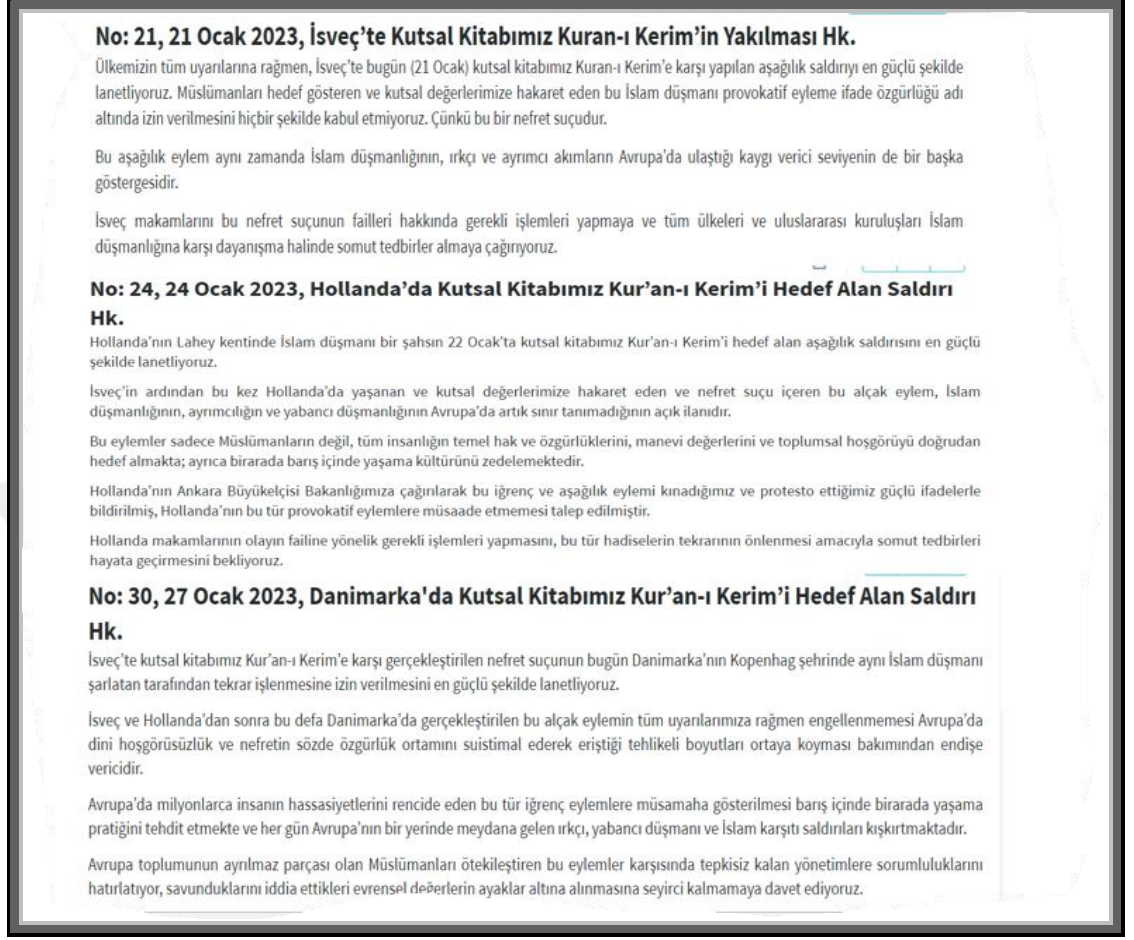
iptal etti. Akar, İsveç'teki çirkin eylemlerin ardından ziyaretin anlamsız hale geldiğini söyledi.”

Şekil 11. The Guardian (2023)'da Türkiye ile İlgili Yer Alan Haber

Şekil 11'de Guardian'ın tehditkâr makalesi görüntülenmektedir. Dış medyada onaylanmayan üyelikler neticesinde her geçen gün Türkiye ve Erdoğan aleyhinde ağır söylemlere yer verildiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak bu makalede de benzer bir tutum sergilenmiş ve "Erdoğan'ın NATO'ya ve demokratik ilkelere karşı giderek artan düşmanca tutumu artık cezasız kalmaz" ifadeleri yer almıştır. Makalenin devamında, "stratejik müttefik olan Türkiye'nin Batı'nın çıkarlarına ihanet etme ihtimalinin olduğu, bu durumun tehdit olarak algılanması ve bir düşman olarak dışlanması gerektiğine ilişkin" ifadeler öne çıkmıştır. Ayrıca yazıda, güvenilir bir müttefik algısının sona erdiği de vurgulanmıştır.

b) Türk Dışışleri Bakanlığının Bu Hadiselere Yönelik Açıklamalarının Analizi

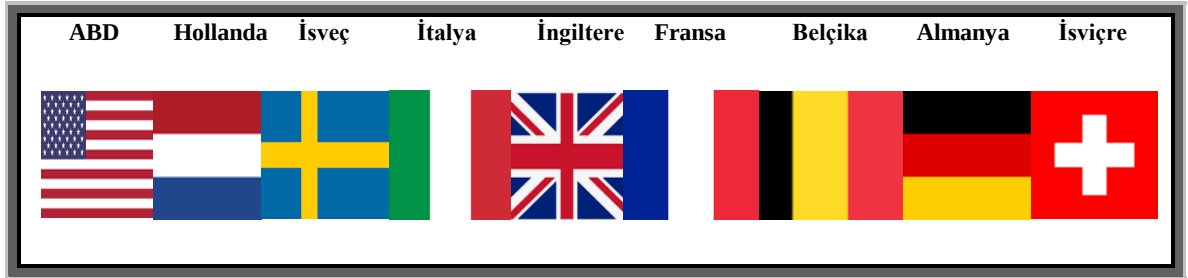
Şekil 12. İsveç, Hollanda ve Danimarka'da Kur'an-ı Kerim'e Yönelik Eylemler Üzerine Türk Dışışleri Bakanlığının Açıklamaları (2023)

Şekil 12'de, "İsveç Büyükelçiliği Önünde, Hollanda'nın Lahey Kentinde ve Danimarka'da Kur'an-ı Kerim'e Karşı" gerçekleştirilen eylemler üzerine Türk Dışışleri Bakanlığının ilgili ülkeler hakkındaki kınama yazısı görüntülenmektedir. 21 Ocak 2023'te aynı zamanda "İsveç'te PKK İltisaklı Gruplarca Düzenlenen Gösteri Hakkında" başlıklı kınama yazısı da ilgili web sitesinde bulunmaktadır. Açıklamalarda, "İsveç'te işlenen bu tür nefret suçlarına ifade özgürlüğü kisvesi altında izin verilmesinin kabul edilir bir yanı olmadığı" ifade edilmektedir. "Hollanda'da gerçekleştirilen eylemler üzerine Hollanda'nın Ankara Büyükelçisi Bakanlığa çağırılmış ve bu tür eylemlere müsaade edilmemesi talep edilmiştir". Bu iki ülkenin ardından Danimarka'da da meydana gelen benzeri "provokatif eylemlerde Türkiye'ye gözdağı verilmek istendiği" iddia edilmektedir.

Şekil 13. BBC News (2023)'te “Batılı Ülkelerinin Konsolosluklarını Kapatmasına” İlişkin Yer Alan Haber

Şekil 13'teki haberde, “Batılı ülkelerin İstanbul’da terör eylemi gerçekleşebilir endişesiyle konsolosluklarını kapattıkları, vatandaşlarını uyardıkları ve Fransızca dilde eğitim verilen Pierre Loti Lisesinde eğitime ara verdikleri gibi birtakım önlemler” yer almaktadır. “İstanbul’da terör eylemi gerçekleşecek iddiasında” bulunan devletlerin bu bilgiye nasıl sahip oldukları veya sahip oldukları bu bilgileri Türk Hükümetiyle neden paylaşmadıkları gibi sorular akıllara takılmaktadır.

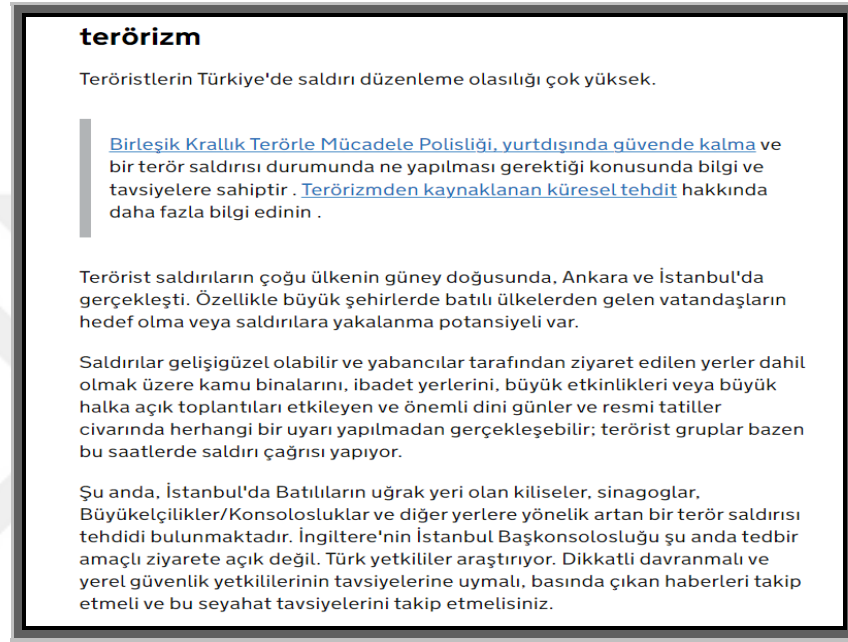
Şekil 14. İstanbul’daki Konsolosluklarını Kapanan Ülkeler

“27 Ocak-1 Şubat 2023 tarihleri arasında İstanbul’daki konsolosluklarını kapatan dokuz ülke” Şekil 14’te gösterilmektedir. Akıllarda soru işareti olarak kalan ve cevabı alınamayan sorular bir tarafa, yukarıdaki şekilde yer alan bu 9 ülke konsolosluklarını kapatarak kendilerine ait Dışişleri Bakanlıkları web sitelerinde Türkiye’de gerçekleşebilecek sözde terör eylemleri için kendi vatandaşlarını uyarılmışlardır.

c) İstanbul Konsolosluklarını Kapanan Ülkelerin Türkiye’ye Yönelik Seyahat Açıklamalarının Analizi

Araştırma sırasında, İstanbul Konsolosluklarını kapatan ülkelerin Türkiye'ye yönelik olarak Dışişleri Bakanlıklarına ait web sayfaları üzerinden seyahat açıklamaları yaptıkları tespit edilmiştir. Söz konusu ülkelerin Türkiye'ye yönelik seyahat tavsiyelerinin yer aldığı ekran görüntüleri, 28 Ocak-11 Şubat 2023 tarih aralığında alınmıştır.

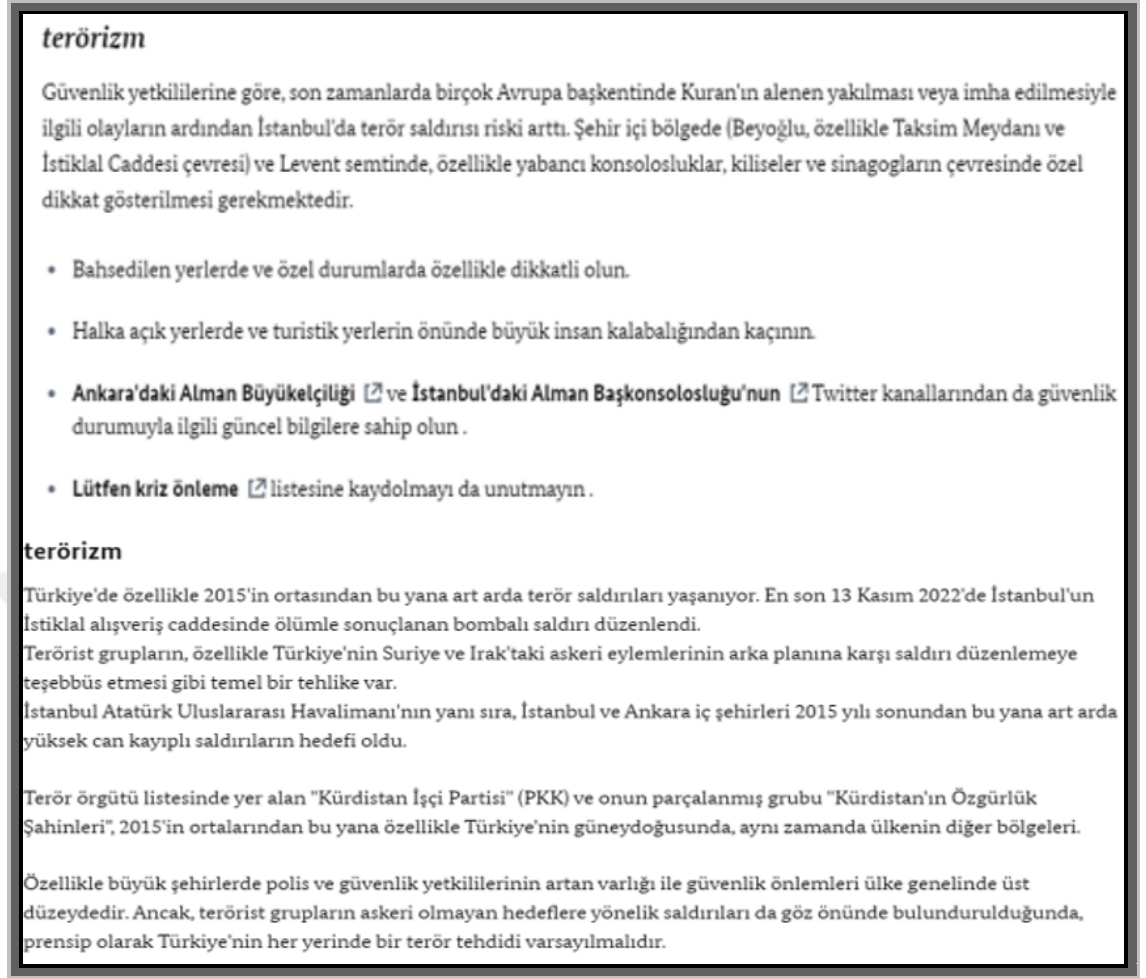
1-) İngiltere

Şekil 15. İngiltere Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)

Şekil 15'te, İngiltere Dışişleri Bakanlığı resmî web sayfasındaki açıklamada vatandaşlarını Türkiye'ye yönelik seyahatlerinde dikkatli olmaları hususunda uyarmaktadır. Söz konusu açıklamada, Türkiye'deki saldırıların Ankara, İstanbul ve ülkenin güneydoğusunda olabileceğine dair uyarılar yer almaktadır. İstanbul konsolosluğunun da kapalı olduğu ifade edilmektedir. Türkiye'ye yönelik yayınlanan seyahat tavsiyelerinde, vatandaşlarının yaşayabileceği tehlikeler başlıklar şeklinde sıralanmakta ve gerekli uyarılar yapılmaktadır. Başlıklarda; küresel tehdit, adam kaçırma, aşırı sol gruplar, PKK ve DEAŞ gibi tehlikeler sıralanmaktadır.

2-) Almanya

Şekil 16. Almanya Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)

Şekil 16'da birçok Avrupa başkentinde "Kuran-ı Kerim'e yapılan eylemler nedeniyle İstanbul'da terör saldırısı riskinin arttığı" ifade edilmektedir. Almanya'nın açıklamalarında 2015'ten bu yana terör olaylarının yaşandığı ve bu terör olaylarının çoğunlukla İstanbul, Ankara ve ülkenin güneydoğusunda gerçekleştiği yazmaktadır. Yazının sonunda Türkiye'nin her yerinde terör tehdidi olabileceği öngörülmektedir. Dünyanın her ülkesi için söz konusu riskin geçerli olması gerçeği göz ardı edilerek Türkiye'nin ön plana çıkarılması üzerinde durulması gereken mühim konulardan birisidir.

3-) Belçika

! Güvenlik (27.01.2023)

Toplanma ve gösterilerden kaçının ve terör saldırısı riskine karşı dikkatli olun (Batılıların uğrak yerleri, ibadethaneler vb.).

terör riski

Olağanüstü halin 2018 yılının ortalarında sona ermesine rağmen, Türkiye'de terör saldırısı riski devam ediyor. Özellikle Suriye ve Irak'taki çatışmalardan kaynaklanan radikal tehditler önemlidir ve tüm Türkiye topraklarını etkileyebilir. PKK terör örgütüyle yaşanan çatışmalar, Güneydoğu'yu etkileyen askeri operasyonlarla sonuçlandı. PKK ve ona bağlı yapılar, ülkenin başka yerlerinde de başta devlet yapıları ve güvenlik güçlerini hedef alan çok sayıda saldırı gerçekleştirdi. DHKP-C gibi diğer terör örgütleri varlığını sürdürüyor.

Bu nedenle, genellikle yolcuların dikkatli olmaları, kalabalıklardan, toplanmalardan ve resmi binaların yakınından mümkün olduğunca kaçınmaları önerilir.

Türkiye-Suriye sınırının 10 km içindeki tüm seyahatler kesinlikle önerilmez. Şırnak ve Hakkâri illerine yapılan tüm geziler de kesinlikle önerilmez. Türkiye'ye herhangi bir seyahat

için önceden [Travellers Online'a](#) . Yukarıda tavsiye edilmeyen bir bölgeye gidecekseniz, Ankara'daki Belçika Büyükelçiliği'ne de e-posta (ankara@diplobel.fed.be) ile bilgi vermeniz önerilir.).

Şekil 17. Belçika Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)

İstanbul'daki konsoloslukunu kapatan ülkelerden biri de Belçika olmasına rağmen Türkiye ile ilgili paylaşımında genel bir ifade kullanmıştır. Paylaşımında daha çok güneydoğudaki terör olayları ihtimaline dair vurgu yapılmıştır.

4-) Fransa

Fransa Diplomasisi

İşler ve yarışmalar

BAKANLIK ▾
DIŞ POLİTİKA ▾
ÜLKE DOSYALARI ▾
SEYAHAT TAVSİYESİ ▾
FRANSIZ Hİ

Saldırı riski (01/02/2023)

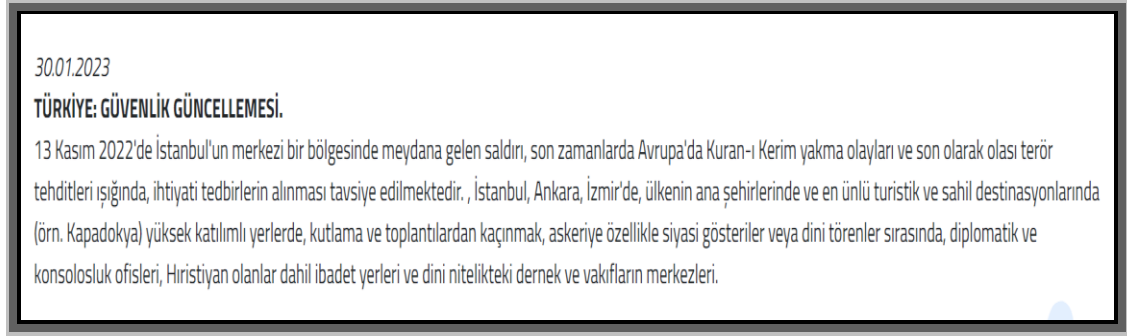
Türkiye'de, özellikle İstanbul'da terör saldırısı riski yüksek olmaya devam ettiğinden, Fransa'da ikamet edenler veya Türkiye'ye gelen ziyaretçiler, özellikle ibadethaneler de dahil olmak üzere çok yoğun turistik yerlerde azami ihtiyatlı olmaya çağrılıyor. Her türlü toplantı ve toplantılardan da kaçınılmalıdır.

Şekil 18. Fransa Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)

Fransa, 27 Ocak'ta İstanbul'da konsoloslukunu kapattığını duyurmuştur. Güncellemelerden sonra ekran görüntüsü alındığında terör olasılığı nedeniyle İstanbul'da

yaşayan vatandaşlarına yönelik seyahat uyarısında bulunulmakta ve ardından Fransa’da yaşayan insanlar da terör eylemi ihtimaline karşı uyarılmaktadır.

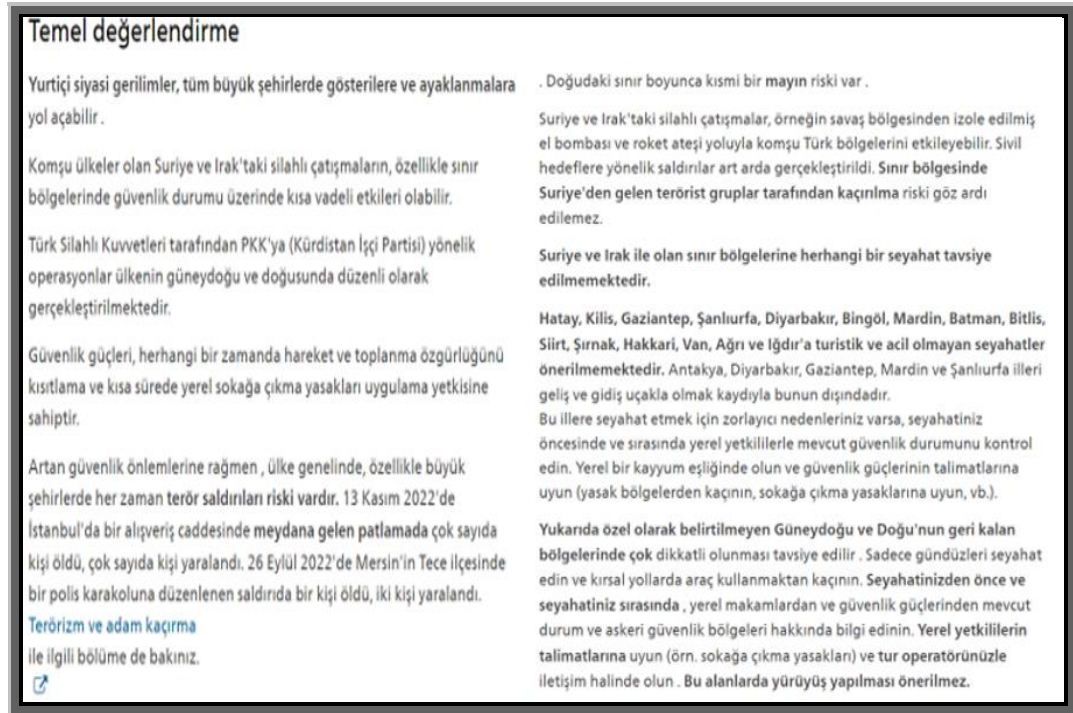
5-) İtalya

Şekil 19. İtalya Dışişleri Bakanlığının Türkiye’ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)

İtalya, 13 Kasım’da İstanbul’da meydana gelen saldırıyı ve Avrupa şehirlerinde “Kuran-ı Kerim’e dair saldırıları” örnek göstererek başta İstanbul, Ankara, İzmir ve Türkiye’nin ünlü destinasyon merkezlerinde, hatta sahil kenarlarında terör riski nedeniyle ihtiyatlı davranılması gerektiği hususunda paylaşımda bulunmuştur.

6-) İsviçre

Şekil 20. İsviçre Dışişleri Bakanlığının Türkiye’ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)

İsviçre Hükümetinin paylaşımları, yurt içinde siyasi gerilimlerin tüm büyük şehirlerde ayaklanmalara yol açabileceği ifadesiyle başlamaktadır. Türkiye'nin 21 ili hakkında terör riski uyarısı yapıldığı dikkat çekmektedir. İstanbul'da olası terör eylemleri nedeniyle konsolosluk kapatan İsviçre'nin İstanbul dışındaki şehirlerle ve olaylarla ilgili temel bir değerlendirme yapması Türkiye'ye yönelik art niyetli bir bakış açısı sergilediğini göstermektedir. Aynı zamanda açıklamada; "Türkiye'nin büyük bir bölümü deprem kuşağında. Akdeniz bölgesindeki depremlerin veya volkanik patlamaların, Akdeniz'in tüm kıyı bölgelerine ulaşabilecek tsunamileri tetiklemesi göz ardı edilemez. Yaz aylarında, özellikle ülkenin güneyinde orman yangını riski vardır" ifadelerine yer verilmektedir.

7-) ABD

U.S. Embassy & Consulates in Turkey

Site Sonuçları Görüntüler videolar

travel turkey

Seyahat Uyarısı - Türkiye - ABD Ankara Büyükelçiliği ve Türkiye'deki Konsolosluklar
tr.usembassy.gov/travel-warning-turkey/
Türkiye ve seyahat ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için: Dışişleri Bakanlığı'nın **seyahat** web sitesinde Worldwide Caution Travel Warnings, Tr ...

Seyahat Tavsiyesi: Türkiye – 3. Seviye: Seyahati Yeniden Düşünün
tr.usembassy.gov/travel-advisory-turkey-level-3-reconsider-travel/
 1 yılı aşkın bir süre önce - Dışişleri Bakanlığı, aşağıda yeniden bastığımız Türkiye için Seyahat Danışmanlığını güncelledi : ... aşağıda : COVID-19 nedeniyle **Türkiye'ye seyahat** etmeyi yeniden değerlendirin ...

Seyahat Tavsiyesi:Türkiye: Seviye 3: Seyahat THO'yu Yeniden Düşünün
tr.usembassy.gov/travel-advisoryturkey-level-3-reconsider-travel-tho/
 2 yılı aşkın bir süre önce - Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye için Seyahat** Danışmanlığını 26 Ağustos 2020'de yenile Bakanlık ...

Sağlık Uyarısı: Türkiye'de COVID-19 ile ilgili kısıtlamalar - Güncelleme
tr.usembassy.gov/health-alert-message-to-us-citizens-covid-19-related-restrictions-in-turkey-update/

Şekil 21. ABD Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması

ABD Dışışleri Bakanlığının kurumsal web sitesinde Türkiye'ye seyahat tavsiyesi 3. alarm seviyesine yükseltilmiş ve ABD vatandaşlarına Türkiye'ye seyahat etmeyi tekrar düşünmeleri tavsiye edilmiştir.

8-) Hollanda

SON DEĞİŞTİRİLMİYE TARİHİ: 08-02-2023
HALA GEÇERLİLİK TARİHİ: 09-02-2023

Kırmızı: seyahat etmeyin

- Suriye ve Irak ile sınır bölgelerine seyahat etmeyin. Oraya seyahat etmek çok tehlikeli. Durumun ne olursa olsun oraya gitme.
- Yine de bu sınır bölgelerine gidiyor musunuz? O zaman bu sizin kendi sorumluluğunuzdur. Dışışleri Bakanlığı başınız belaya girerse size yardım edemez veya muhtemelen edemez.

Turuncu: sadece gerekli geziler

- Sadece gerekliyse Habur sınır kapısına (Türkiye-Irak sınır kapısı) ve Şırnak ve Hakkari illerine seyahat edin. Turuncu bölgelere tatile gitmek güvenli değil. Sadece gerekirse gidin. Örneğin, ölüm, ciddi hastalık veya kaza durumunda aile ziyaretleri için. Veya iş için orada olmanız gerekiyorsa.
- Yine de turuncu bölgeye gidiyor musun? O zaman bu sizin kendi sorumluluğunuzdur. İyi hazırlanmak. Dışışleri Bakanlığı başınız belaya girerse size yardım edemez veya muhtemelen edemez.

Sarı: dikkat, riskler var

- Depremden etkilenen bölgelere (Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa, Adıyaman ve Malatya illeri) karayolu dahil seyahat edemezsiniz. Türk makamları sizi içeri almayacak.

Şekil 22. Hollanda Dışışleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması (2023)

Hollanda, Dışışleri Bakanlığı resmî web sitesinden yaptığı açıklamalarda, Türkiye'ye yönelik seyahatleri üç farklı renkten (kırmızı, turuncu, sarı) oluşan bir risk skalasıyla vatandaşlarını uyarmaktadır. Seyahat tavsiyesi verdiği yerler içinde İstanbul bulunmamaktadır. Ayrıca, depremden etkilenen iller ile güneydoğu illeri ve sınır bölgeleri seyahat sınırlaması kapsamında yer almaktadır. Bu açıklamada, “Başınız belaya girdiğinde Hollanda hükümeti size yardım edemez!” ifadesi dikkat çekmektedir.

9-) İsveç

İstanbul

Terörist saldırı riski nedeniyle, İstanbul'a gelen ziyaretçilerin, turist şeridi İstiklal Caddesi ve Taksim Meydanı yakınlarındaki mahalleler dahil olmak üzere başlıca turistik mekanlara özellikle dikkat etmeleri önerilir. Aynı şekilde, metro da dahil olmak üzere toplu taşıma araçlarıyla ve diğer halka açık yerlerde seyahatle bağlantılı olarak ekstra dikkat talep edilmektedir.

Akdeniz kıyısı ve Ege Denizi boyunca uzanan turizm merkezleri

Mevcut tehdit durumunun değerlendirilmesi zor olsa da, Akdeniz kıyısı ve Ege Denizi boyunca uzanan turizm beldelerine gelen ziyaretçilerin güvenliğinin hala nispeten iyi olduğu kabul edilmektedir. Ancak, turizm beldeleri de dahil olmak üzere Türkiye genelinde artan bir terör eylemi riski vardır.

 Tavsiye

Türkiye - önerilmez

Güvenlik durumundaki değişiklikler nedeniyle Dışişleri Bakanlığı 28 Mart 2022'de Türkiye'ye yönelik tavsiyeyi değiştirmeye karar verdi. Karar, Diyarbakır'a yapılacak tüm seyahatlere yönelik tavsiyenin kaldırılması anlamına geliyor. Aşağıdaki tavsiye geçerlidir:

Dışişleri Bakanlığı, güvenlik durumu nedeniyle, Suriye ve Irak sınırlarından sırasıyla 10 kilometre mesafeye kadar Türkiye'nin çevresine, Suriye ve Irak'a yönelik tüm seyahatlerin yapılmamasını tavsiye etmektedir. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı, sınır illeri olan Hatay, Kilis, Şırnak ve Hakkari'ye zorunlu olmayan seyahatlerin bütünüyle yapılmamasını tavsiye etmektedir.

Tavsiye bir sonraki duyuruya kadar geçerlidir.

Son güncelleme 20 Şubat 2023, 23.30

Şekil 23. İsveç Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklaması

İsveç hükümetinin seyahat kısıtlaması İstanbul ve Güneydoğu illerini kapsamaktadır. Turizm potansiyeli yüksek olan Akdeniz ve Ege denizi kıyıları için güvenilirlikli olduğu vurgulansa da “turizm beldelerinin Türkiye genelinde artan terör eylemi nedeniyle riskli olduğu” ifadesi Türkiye'ye yönelik bakış açısına dair ipucu verebilmektedir.

d) Konsolosluk Kapatmayan Kimi Ülkelerin Türkiye'ye Yönelik Seyahat Açıklamalarının Analizi

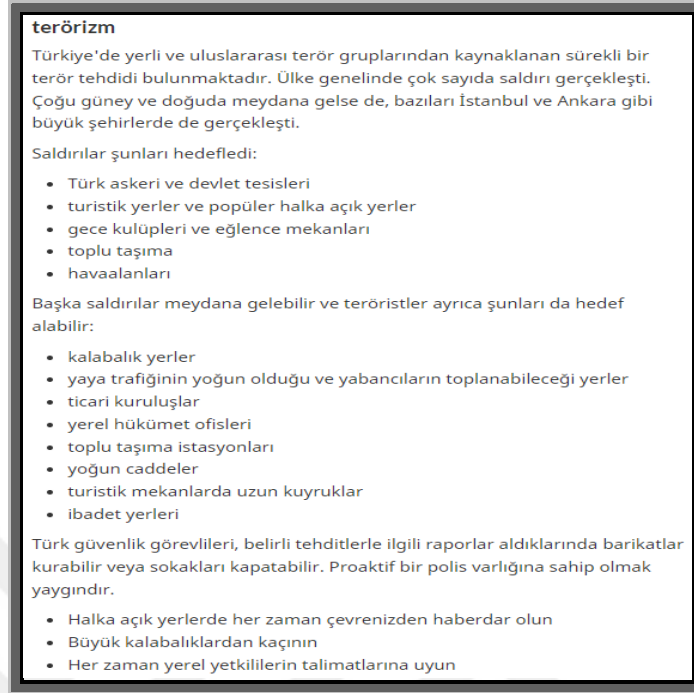
1-) Danimarka

Şekil 24. Danimarka'nın Dışişleri Bakanlığının Web Sitesinde Türkiye ile İlgili Paylaşımı

Danimarka resmî web sitesinde (2023), Türkiye'ye seyahat tavsiyesi için renk skalası kullanmıştır. Kırmızı en tehlike alan olarak sınır bölgelerini ifade ederken, turuncu renk skalasında 13 ili kapsayan güneydoğu illerinden bahsedilmiştir. Sarı renk ise ekstra dikkatli olunacak alan olarak seçilmiş ve turuncu ve kırmızı alanlar dışında tüm ülkede dikkatli olunması gerektiği vurgulanmıştır. “Türkiye’de terör riski yüksek olduğundan IŞİD ağlarının Türkiye’de var olduğu belirtilmiş, ancak IŞİD’in son dönemlerde herhangi bir saldırıda bulunmadığının altı da çizilmiştir”. İsveç ve Hollanda’dan sonra ‘Kur’an-ı Kerim’ e yönelik eylem’ yapılan Avrupa ülkelerinden biri de Danimarka olmuştur.

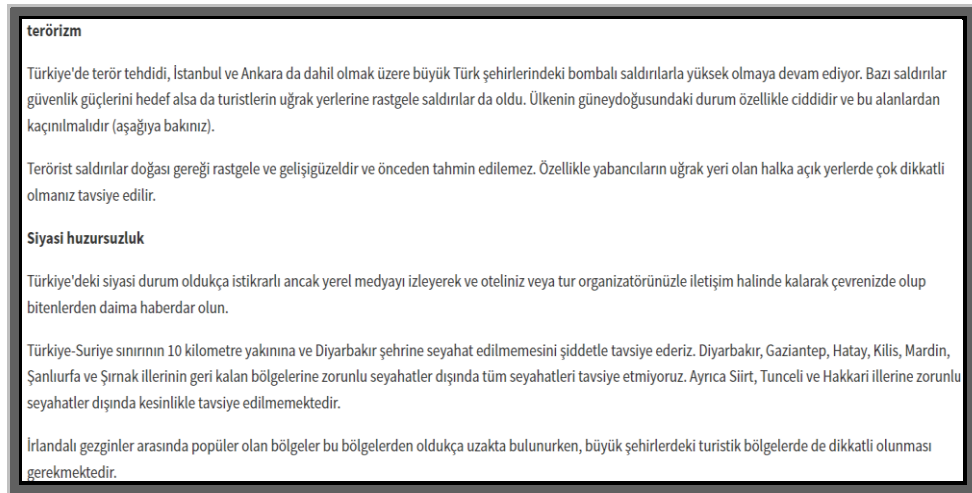
2-) Kanada

Şekil 25. Kanada'nın Dışişleri Bakanlığının Web Sitesinde Türkiye ile İlgili Paylaşımı

Kanada Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye yönelik seyahat tavsiyesinde, ülkede çok sayıda terör saldırısı gerçekleştirildiği ön plana çıkarılmıştır. Çoğu yerli ve uluslararası terör gruplarından kaynaklanan saldırıların genellikle "Doğu ve Güneydoğu illerinde" meydana geldiği vurgulanmıştır.

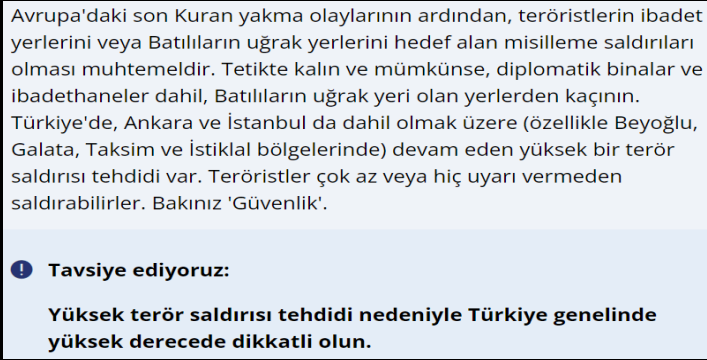
3-) İrlanda

Şekil 26. İrlanda'nın Dışişleri Bakanlığının Web Sitesinde Türkiye ile İlgili Paylaşımı

İrlanda Dışışleri Bakanlığının web sitesinde, Türkiye ile ilgili seyahat tavsiyesinde özellikle sınır bölgeleri ile Güneydoğu illeri ön plana çıkmaktadır. Her ne kadar güvenlik güçlerini hedef alsa da turistlerin yoğun olduğu alanlarda da saldırılar olabileceği ifade edilmektedir. Bu nedenle, büyük şehirlerde bilhassa turistik bölgelerde dikkatli olunması tavsiye edilmektedir.

4-) Avustralya

Şekil 27. Avustralya'nın Dışışleri Bakanlığının Web Sitesinde Türkiye ile İlgili Paylaşımı

Avustralya Dışışleri Bakanlığının web sitesinde, Avrupa'daki birtakım eylemler nedeniyle İstanbul'da Batılı ülke vatandaşlarının uğrak yerlerine misilleme saldırılar düzenlenebileceği ileri sürülmektedir.

Türkiye'ye seyahat edilmesine yönelik yapılan bu hamleler karşısında, konsolosluklarını kapatan ülkelerin büyük elçileri Türk Dışışleri Bakanlığına çağırılmıştır. Ardından Türkiye, vatandaşlarına yönelik olarak ABD ve diğer Avrupa ülkeleri için seyahat uyarısı yapmıştır.

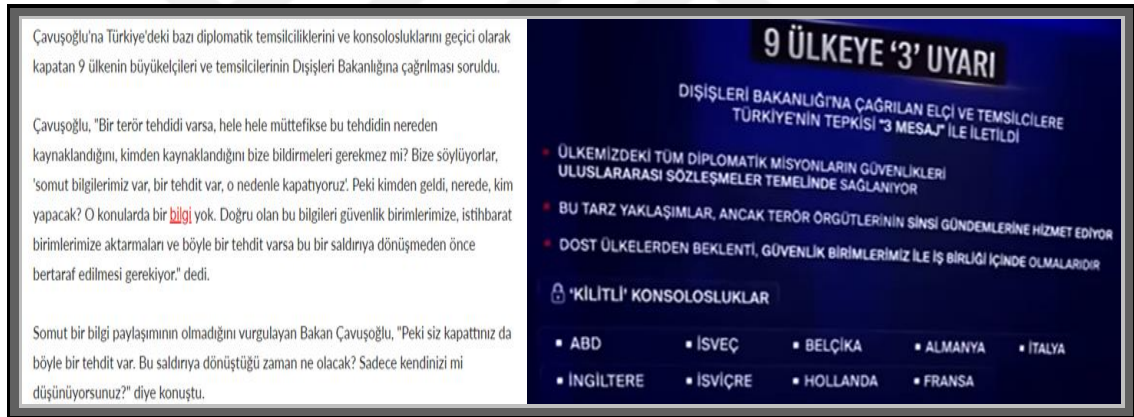
3.2.1.2. Dini, Milli ve Ekonomik Değerlere Yönelik Gelişen Hadiselere Türkiye'nin Tepkisi ve İlişkili Dokümanların Analizi

a) Türkiye'nin ABD ve Kimi Avrupa Ülkelerine Yönelik Seyahat Açıklamalarının Analizi

Avrupa ülkelerinin bazıları dolaylı olarak kendi resmi hesaplarında Türkiye aleyhinde seyahat uyarısı verirken, dokuz ülke doğrudan tepkisini ortaya koyarak İstanbul'daki konsolosluklarını kapatmışlardır. Türkiye, dokuz ülkenin çoğunluğunun

konsolosluklarını kapatmasını ve kendi ülke vatandaşlarına -İstanbul başta olmak üzere- Türkiye'ye karşı seyahat uyarısı yayınlamalarını akla yatkın bulmamıştır. Cumhurbaşkanı başta olmak üzere çoğu Türk hükümet yetkilileri ilgili makamlara gereken cevapları verirken, Türk Dışişleri Bakanlığı ABD ve ilgili Avrupa ülkeleri hakkında yayınlamış olduğu seyahat uyarıları ile de misilleme yapmıştır. Aynı zamanda Türkiye, bu olaylar karşısında medya aracılığıyla birtakım açıklamalarda bulunarak tepkisini ortaya koymuştur. Bu açıklamalardan bazıları şunlardır;

Franch 24 (2023)'ün haberine göre, dokuz ülkenin büyükelçilikleri Türk yetkililer tarafından bakanlığa çağırılmış ve kınanmıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ve diğer üst düzey Türk yetkililerinin katıldığı toplantıda; "Türkiye'ye Kur'an-ı Kerim eylemlerine yönelik söylemlerini yumuşatması, İsveç ve Finlandiya NATO üyelik sürecinde Türkiye'ye baskı oluşturmak amacıyla konsoloslukların kapatıldığı" ifadeleri yer almıştır.

Şekil 28. Sözde Terör Eylemlerine Türkiye'nin Tepkisi (Tvnet, 2023) ve Mevlüt Çavuşoğlu'nun Medyaya Verdiği Demeç (Milliyet, 2023)

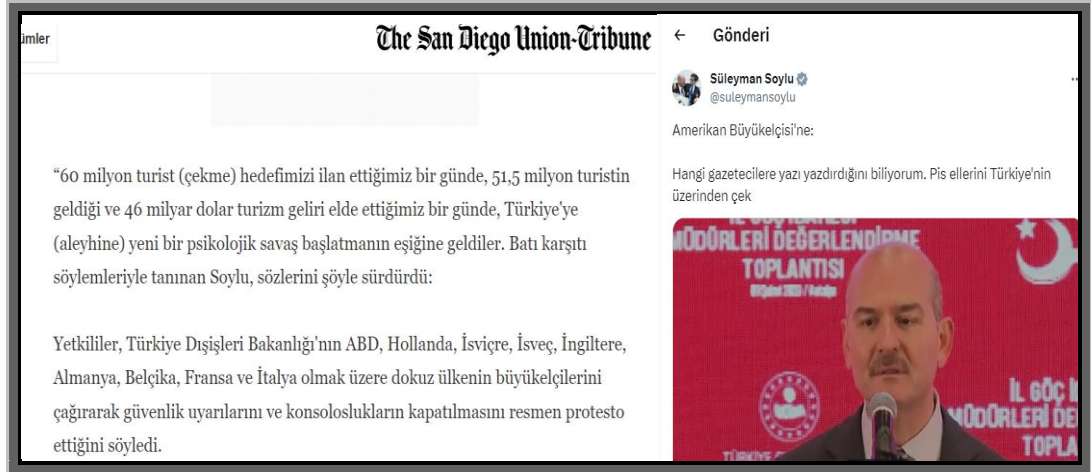
Konsolosluklarını kapatan ülkeler kendi resmi hesaplarında İstanbul'da terör olayı gerçekleşebileceğini ve Türk yetkililerinin bu durumu araştırdıklarını duyurmaktadırlar. Şekil 28'de, Türk yetkililerin İstanbul'a yönelik olası terörist saldırılar ile ilgili herhangi bir istihbarata sahip olmadığı medyaya verilen demeçte ve yapılan haberlerde ortaya koyulmaktadır. Özellikle dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun verdiği demeçte, 9 ülkenin somut bilgilere sahip olduklarını iddia etikleri ancak müttefik olarak gördükleri ülkeye bu konuda bilgi vermedikleri ifade edilmektedir. "Bir terör tehdidi

varsa saldırıya dönüşmeden bu bilgilerin güvenlik birimleriyle paylaşılması gerektiğine” dair ifadeleri, bu konuda herhangi bir istihbarata sahip olunmadığını ortaya koymaktadır.

Şekil 29. Türkiye'nin Avrupa Ülkelerine ve ABD'ye Yönelik Seyahat Açıklamaları

Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından aynı gün içinde hem ABD hem de Avrupa ülkeleri için seyahat uyarısında bulunulmuştur. Seyahat uyarısı gerekçeleri arasında, ABD'de polis şiddetine maruz kalan kişinin ölümü nedeniyle ülkede protestolar gerçekleştiği ve yabancı karşıtı ırkçı saldırılar düzenlenebileceği endişeleri öne sürülmektedir. Avrupa ülkeleri için seyahat uyarısında ise; İslam karşıtı, yabancı düşmanlığı, ırkçı eylemlere ek olarak terör örgütlerinin ülkemiz aleyhinde yapmış oldukları gösteri ve eylemler nedeniyle bu ülkelere seyahat etmeyi planlayan vatandaşlardan tedbirli olmaları istenmektedir. Bu iki yazı metni, konsolosluklarını kapatıp ülkemiz aleyhinde vatandaşlarını yanlış yönlendiren ülkeleri kapsayacak şekilde hazırlandığı ve ardı ardına yayınlanmış olması nedeniyle misilleme olasılığı taşıdığı ihtimalini güçlendirmektedir.

Şekil 30. Süleyman Soylu’nun ABD Büyükelçisine ve Turizmi Sekteye Uğratmak İsteyen Ülkelere Yönelik Tepkisi

Türkiye’ye yönelik geniş çapta yürütülen bu boykot ve eylemler Türk yetkililer tarafından anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Dönemin İçişleri Bakanı Soylu, anlam verilemeyen bu olaylar dizisiyle birlikte aslında turizme darbe vurulmak istendiğini iddia etmektedir. Şekil 30’da Soylu’nun; “Türkiye’nin turizm ile ilgili başarılarını ilan ettiği bir günde bu olayların olmasının tesadüf olamayacağına” ilişkin beyanları bulunmaktadır.

Soylu’nun Amerikan büyük elçisine yönelik attığı tweet’te, Türk yetkililerin bilgisinin olduğu ancak vatandaşın bilgisinin olmadığı bir konuda üstü kapalı bir şekilde büyükelçiye uyardığı görülmektedir. Konuşmanın içeriğinde; “her ABD büyükelçisi Türkiye’ye nasıl zarar veririm diye hesap yapar ve diğer Avrupa ülkelerinin elçilerini de dizayn etmeye çalışır. Türkiye’yi de dizayn etmek istediler ama başaramadılar. Buradan ABD büyük elçisine sesleniyorum hangi gazetecilere yazı yazdığınızı, Türkiye’yi nasıl karıştırmak istediğinizi net bir şekilde biliyoruz. Pis ellerinizi, o sırttan maskeli yüzlerinizi Türkiye’nin üzerinden çekin” ifadeleri yer almaktadır. Aynı gün ‘ABD Büyükelçisi Jeffry L. Flake’, Boğaz’a demirleyen savaş gemisini ziyaret ederken görüntülendiğinde neşeli yüz ifadesi ile dikkat çekmiştir.

b) Türkiye Aleyhtarı Açıklamalara Yönelik Türk Yetkililerin Basına Verdikleri Kimi Demeçlerin Analizi

Şekil 31. TRT Haber ve Habertürk'e Göre Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı (2023)

Dönemin İçişleri Bakanı Soylu'nun da ifade ettiği gibi o tarihlerde turizm faaliyetlerinde büyük bir açılım gerçekleştirilmiş ve bu durum haberlere kadar konu olmuştur. ABD ve Avrupa ülkelerinin bu tavrı, Türkiye'ye gelen turist sayısının açıklandığı tarihlerde gerçekleşmiş olması nedeniyle o dönem için bu şekilde yorumlanmıştır.

ABD ve Avrupa ülkelerinin 'Türkiye aleyhinde eylemlerde bulunmasının' ardında neler olabileceğinin tahmin edilmeye çalışıldığı bir dönemde 'Turkish Cargo, Smartist'in' reklam filmleri çoğu medyada tanıtılmaktadır. '30 Ocak 2023 yılı itibarıyla Turkish Cargo, Smartist'in dünyayı birbirine bağlayarak küresel ekonomiye sunduğu fırsatları anlatan reklam filmlerini' yayınlanmıştır. Üç ayrı reklam filmi ile Türk Hava Yollarının 'dünyanın lojistik merkezi' olarak tanımladığı Smartist'in tanıtımı gerçekleştirilmiştir.

Şekil 32. Turkish Cargo Şirketinin 3 Ayrı Reklam Filmi

İlk reklam filminde, “Güney Asya’da yetişen Barramundi balığının” Amerika’da bir restoranda servis edildiğinde, yemekteki misafirlere balığın İstanbul’dan geldiği anlatılmaktadır. İkinci reklam filminde, Japonya’da bir bakkal tezgahında “Afrika’da üretilen boynuzlu kavunun” İstanbul’dan geldiği anlatılmaktadır. Üçüncü reklam filminde ise, Paris’teki bir müzayedeye sunulan “Çin hanedanı seramik vazosunun” Fransa’ya İstanbul’dan getirildiği anlatılmaktadır. Üç filmin de sonlarına doğru; her biri farklı ülkelere ait olan bu ürünlerin İstanbul’dan geldiğini duyanların şaşkınlıkları görülmektedir. Bu durumu mümkün kılanın da dünyanın lojistik merkezi olan Smartist olduğu vurgulanmaktadır.

Dikkat çeken farklı özelliklere haiz bu üç reklamın yayınlandığı tarih nedeniyle başarısı tartışılabilir. Zira yayınlandıktan sonra Türkiye’ye zor zamanlar yaşatan belirsiz terörizm endişesi ve ardından ‘yüzyılın felaketi’ olarak tarihe geçen deprem nedeniyle istenilen veya beklenen etkiyi yaratmadı denilebilir.

3.2.1.3. Türkiye Sınırları İçerisinde Gerçekleşen Kimi Hadiseler ve İlişkili Dokümanların Analizi

a) 3 Şubat 2023'te İstanbul Boğazına Demirleyen ABD Gemisiyle İlgili Kimi Haberlerin Analizi

Şekil 33. ABD Donanmasına Ait Savaş Gemisi USS Nitze İstanbul Boğazı Sarayburnu Açıklarında (NTV, 2023)

İstanbul'da olası terör olayından dolayı konsoloslukunu kapatan ülkelerden biri olan ABD 3 Şubat 2023 tarihinde “Nitze savaş gemisiyle İstanbul açıklarında görüntülenmektedir”.

NTV (2023)'nin haberine göre geminin, “İtalya'dan Türkiye'ye NATO ittifakının güçlendirilmesi etkinlikleri kapsamında olağan ziyarette bulunmak amacıyla hareket ettiği, Marmara Bölgesinde iki-üç gün kalarak ayrılacağı öğrenildi. Nitze gemisinin son olarak 2016 yılında Yemen İç Savaşı'nda aktif olarak rol aldığı” ifade edilmektedir.

350 mürettebatıyla İstanbul Boğazında demirleyen savaş gemisinin “teamüllere aykırı” bir şekilde iki bayrağının göndere çekildiği görülmektedir. Amerikan bayrağının normalden çok daha büyük bir şekilde göndere çekildiği görüntüler üzerinden ABD'nin Türkiye'ye mesaj veya gözdağı vermeye çalıştığına ilişkin yorumlar yapılmasına neden olmuştur. Mesajın içeriğinin ne olduğu belirsizlik arz ederken aynı gün aktif bir fay hattı olmadığı iddia edilen İstanbul Kâğıthane'de 3.1 büyüklüğünde deprem meydana gelmiştir. Tüm bu olayların tam olarak açıklığa kavuşturulmamış olması “ne yapılmaya çalışılıyor” sorularının kamuoyu nezdinde sorulmasına neden olmuştur.

b) 6 Şubat 2023'te Gerçekleşen Kahramanmaraş Depremleriyle İlgili Kimi Haberlerin Analizi

6 Şubat 2023 tarihinde saat 04.17'de ve 9 saat sonra merkezi Kahramanmaraş olan 7.8 ve 7.5 büyüklüğünde iki büyük deprem yaşanmış, 11 ili etkileyen -Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay, Adana, Osmaniye, Malatya, Kilis, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Elâzığ- depremler, yüzyılın felaketi olarak ifade edilmiştir. Her iki büyük depremin ardından yaklaşık bir ay boyunca hemen her gün gerçekleşen ve büyüklükleri giderek küçülen artçılarla Türkiye'nin çoğu şehri sürekli sallanmıştır. Kayıtlara göre 40.000'den fazla artçı gerçekleşmiştir (Vikipedi, 2023). Depremlerin akabinde ABD Dışişleri Bakanlığı resmî web sitesinde (2023) yapılan açıklamada, Türkiye'ye seyahat uyarısı seviye 3'den seviye 2'ye düşürülmüş ve devamında depremler hakkında bilgi verilmiştir. Söz konusu açıklamada, 7,8 büyüklüğünde deprem meydana geldiği ve sonrasında büyük artçı sarsıntıların devam ettiği, “muhtemelen önümüzdeki günlerde de bu artçılar devam edecek” ifadeleri dikkat çekmiştir. Ayrıca, depremin yaşandığı 11 şehri de kapsayacak şekilde Türkiye'ye ait 22 şehrin altyapı sorunu yaşadığı ifade edilmiştir.

Kahramanmaraş merkezli ve 9 saat arayla iki büyük depremin olması, bu kadar geniş bir alanı kapsaması, ABD ve Avrupa ülkelerinin depremden önceki tavırları, ABD'ye ait savaş gemisinin İstanbul Boğazında demirlemiş olması ve uzun süre Türkiye'nin çoğu şehrinde bölgesel depremler yaşanması tetikleme iddialarını gündeme getirmiştir. Sosyal medya platformlarında depremin tetiklendiğine dair pek çok yazılar yazılmış ve paylaşımlar yapılmıştır. Bu paylaşımlardan biri de Ankara Büyükşehir Belediyesi eski başkanı Melih Gökçek'in tetiklenmiş deprem iddiasında bulunduğu tweet'idir.

Şekil 34. Melih Gökçek'in Tetiklenmiş Deprem Tweet'i

Şekil 34'deki Gökçek'e ait tetiklenmiş deprem tweet'i, Arabnews'in (2023) web sitesinde haber yapılmıştır. 2017 yılındaki Van depremi için de tetiklenmiş deprem olabileceğine dair şüphelerini paylaşmıştır.

Şekil 35. Prof. Dr. Naci Görür'ün Doğalgaz Çalışmalarının Depremi Tetikleyebileceğine İlişkin Tweet'i

Şekil 35'de ise, 6 Şubat 2023 depreminde bilirkişi olarak ekranlarda görülen Prof. Dr. Görür'ün deprem öncesinde -2022 yılında- yürütülen doğalgaz çalışmaları nedeniyle ortaya çıkan depremlerin tetiklenebileceğine dair tweet'i görüntülenmektedir.

Şekil 36. Sismolojik Araştırma Dergilerinde Tetiklenmiş Depremlere İlişkin Yer Alan Makaleler (Seismological Research Letters, 2023; Totalprepare, 2023)

Şekil 36’da 2023 yılının Mart ayında yayınlanan bir araştırmanın bulgularında, depremlerin tetiklendiğinde 7.9 büyüklüğünde depreme neden olabileceğine ilişkin tespitlerin yer aldığı görülmektedir.

Sismolojik araştırma dergilerinde tetiklenmiş depremlere ilişkin birçok makalenin yayınlandığı dikkat çekmektedir. Bu makalelerden biri de “Oklahoma’da Dinamik Olarak Tetiklenen ve Kaynaklanan Depremlerden Bilgiler” adlı çalışmadır. Bu çalışmada Diaz ve arkadaşlarının (2023), sıvı enjeksiyonu nedeniyle artan depremler üzerine araştırma yaptıkları anlaşılmaktadır.

İnsanlar depreme neden olmak için ne yapıyor?

Kredi bilgileri: Pixabay’da Powie

Evil’i QuakeMaster6000’in yanında durup ellerini ovuştururken hayal ettiyseniz, sizi hayal kırıklığına uğrattığım için özür dilerim. İnsanlar depremlere neden olmak için tam olarak ne yapıyor? Özetle, insan yapımı depremlere en çok madencilik, rezervuar su tutması veya baraj inşaatı neden olur.

Birçok insan yapımı deprem, fay hatlarının uzağında meydana gelir. Ancak en büyüğü doğrudan Çin’deki bilinen bir fay hattının üzerindeydi. Bilim adamları, Zippingpu Rezervuarı ve topladığı 320 milyon ton suyun 7.9M büyüklüğündeki depremi tetiklediğine inanıyor. Bu deprem tek başına 2008’de yaklaşık 80.000 kişiyi öldürdü.

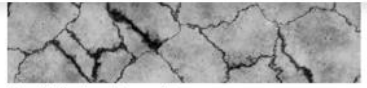
Madencilik operasyonları, istikrarsızlığa neden olabilecek büyük miktarda malzemeyi yeryüzünden kaldırdır. İnsan kaynaklı sismik olaylar bu durumlardan kaynaklanmaktadır. Çin’deki gibi rezervuarlar ve barajlar daha seyrek ama çok daha tehlikeli.

Doğal gaz ve petrol fracking diğer sismik aktivite kaynaklarıdır. Yine de, her şeyi sarsan tek şey kırma eylemi değil. Süreçte oluşan yüksek basınçlı atık su, kayaları çatlatarak ve fay hatlarını yağlayarak da katkıda bulunabilir.

Kendiniz için bir alanı kontrol edin. Waterloo Üniversitesi, Batı Kanada’nın hangi bölgelerinin ve nüfus merkezlerinin yeraltından enerji çıkarılmasının neden olduğu depremlere maruz kalma olasılığının yüksek olduğunu gösteren **bir harita geliştirdi**. İnsan kaynaklı depremlerin nerede meydana geldiğini ve bunlara neyin sebep olduğuna inanıldığını gösterir. Farklı endüstrilerin daha güçlü dayanaklara sahip olduğu modelleri görmek kolaydır.

ÖZET

Sonuç olarak, insanlar depremleri etkileyebilir ancak her sismik olayda güvende kalma protokollerini ayırdır. Birakın, örtün ve tutun. Dengesiz mobilya parçalarını ve ağır tabloları sabitleyin ve eğer yapabiliyorsanız, evinizi sismik iyileştirme için inceletin veya yenileyin. Acil durum kitini el altında bulundurmamayı unutmayın!

Kredi: Pixabay’da geralt

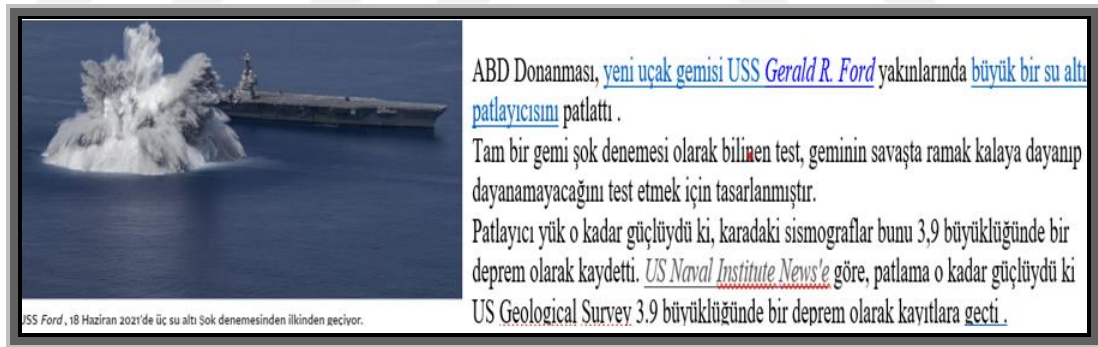
Şekil 37. İnsan Kaynaklı Depremler (Totalprepare, 2023)

Şekil 37’de, insan aracılığıyla yürütülen doğalgaz, petrol, hidrolik kırma ve maden gibi çalışmalarda depremlerin tetiklenebileceğinden bahsedilmektedir. Tetiklenen depremlerin fay hattı üzerinde de olabileceği ve 2008 yılında büyüklüğü 7,9 olarak gerçekleşen böylesi bir depremin Çin’de 80.000 kişinin ölümüyle sonuçlandığı yazmaktadır.

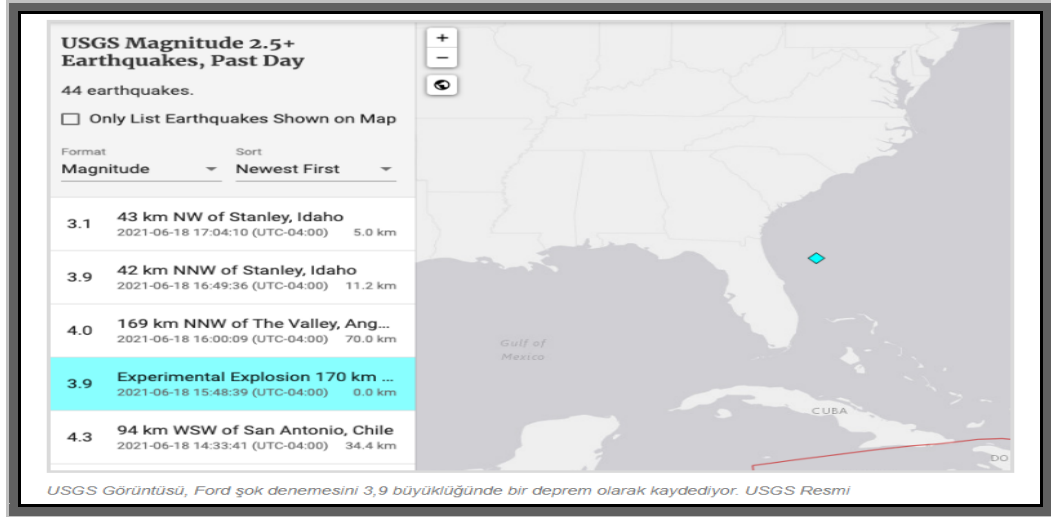
Şekil 38. Waterloo Üniversitesi'nden Depremsellik Haritaları (Tuerke, 2022)

“Waterloo Üniversitesi'nden bilim insanları, Batı Kanada'nın kimi bölgelerinde ve nüfus merkezlerinde yeraltından enerji çıkarılmasının neden olduğu depremlere maruz kalma olasılığının yüksek olduğunu gösteren bir harita geliştirdiler” (Tuerke, 2022). Bu harita ile tetiklenmiş depremlerin nerede meydana geldiğini ve bu depremleri tetikleyen olayların ve/veya sebeplerin neler olduğunu daha iyi anlamaya ve tahmin etmeye çalışmaktadırlar.

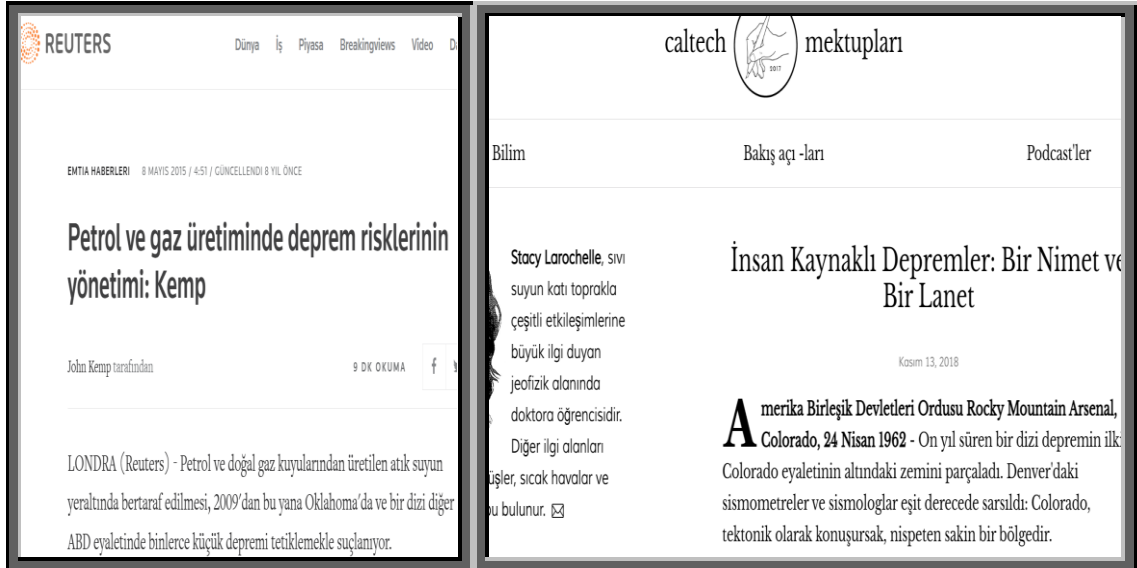
Şekil 39. ABD Donanmasının Kendi Ülkesindeki Şok Denemesi (Mizakomi, 2021; Lagrone, 2021)

Şekil 39'a göre, ABD donanmasına ait yeni uçak gemisi 'USS Gerald R. Ford'a savaş şartlarına ne kadar dayanabileceğine ilişkin 40.000 kiloluk patlayıcıyla şok denemesi gerçekleştirilmektedir. “Gerçek savaşın dışında, bir geminin ve silahlarının, sensörlerinin ve tahrik sistemlerinin savaş koşullarına nasıl tepki vereceğini bilmenin tek yolu şok denemeleridir” (Mizokami, 2021). Bu şok denemeleri, geminin savaşın koşullarına uygun yapılandırılması ve savaş sırasında mürettebatın geminin nereye kadar dayanabileceğini bilmesi adına önemli olabilir.

Şekil 40. ABD Donanmasının Şok Denemesi Sonucunda Oluşan Deprem (Lagrone, 2021)

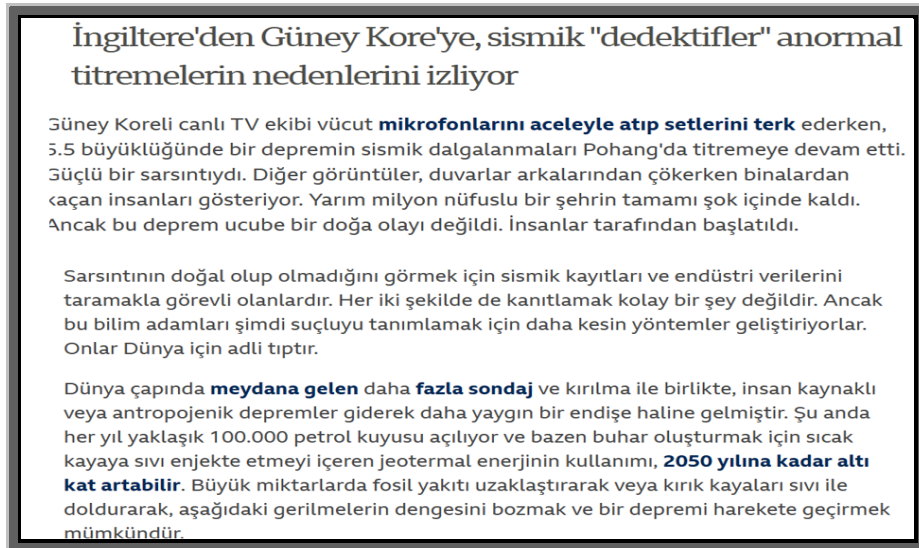
Şekil 40’da ABD donanmasının 40.000 kiloluk patlayıcıyla yapmış olduğu şok denemeleri sonucunda, Şekil 36’da 3.9 büyüklüğünde bir depremin meydana geldiği ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla; hidrolik kırılmalar, petrol, doğalgaz ve maden arama gibi sismik aktivitelerin -Şekil 36, Şekil 37, Şekil 38- depreme neden olabileceği gibi patlayıcılarla gerçekleştirilen şok denemelerinin de deprem oluşturabileceği Şekil 39 ve Şekil 40’da örneklendirilmiştir.

Şekil 41. Reuters'in (2015) ve Caltech Letters'ın (2023) Tetiklenmiş Depreme İlişkin Yazılarından Kareler

Reuters’de yer alan yazıda ABD’de yürütülen jeolojik araştırmalara göre, artan sismik aktivitelerin ABD’nin farklı eyaletlerinde farklı büyüklüklerde deprem meydana getirdiği iddia edilmiştir. Petrol ve doğal gaz üretimine bağlı olarak eyaletlerde oluşan bu depremler üzerine pek çok tartışma gündeme gelmiştir. Reuters’e (2015) göre, “yeraltına enjekte edilen bir kimyasal silah tesisinden gelen kontamine sıvı atık, Denver yakınlarında en büyüğü 4.8 büyüklüğünde ölçülen binlerce sarsıntıyı tetiklemiştir. Depremlerin büyüklüğü ve yıkıcılığı, ani bir kayma ile kırılan kayanın yüzey alanı ile doğrudan ilişkili olarak görülmüştür”.

Doktora öğrencisi Stacy Larochelle yazdığı bir makalede, ABD’de tetiklenmiş depremlerin 2009 yılında yükseldiğini, çünkü 2009 yılının ABD’nin doğalgaz üretiminin başlangıcı olarak sayıldığını ifade etmektedir. Larochelle, “Doğal depremlerin aksine, insan yapımı depremler, Kaliforniya ve Japonya gibi tektonik olarak aktif olduğu bilinen bölgelerde bulunmayabilir. Bu nedenle, depreme hazırlığı çok az olan veya hiç olmayan bölgelerde zarar verici depremlere neden olma riski vardır” iddiasını ileri sürmektedir. Makalenin son kısmında ise, “bir gün sıvı enjeksiyonları sayesinde büyük fay bölgelerinin biriken enerjisini kontrollü, tahribatsız bir şekilde rahatlatmayı umabiliriz. Bir arızada depolanan enerjinin salınımını, buharın düdüklü tencereden yavaşça salınmasını kontrol edebileceğimiz bir dünya hayal edin. Önleyebileceğimiz yıkımı hayal edin” ifadelerine yer vermektedir (Caltech Letters, 2023).

Şekil 42. BBC Future’ın ‘Açıklanamayan Depremlerin Gizemi’ Başlıklı Yazısından Kareler (2019)

Açıklanamayan depremlerin gizemine ilişkin yazılan makale Şekil 38’de görülmektedir. Dünyanın pek çok yerinde yapılan sismik aktiviteler nedeniyle depremlerin tetiklendiği ifade edilmektedir. Makalede, şu anda her yıl yaklaşık 100.000 petrol kuyusu açıldığı ve 2050 yılına kadar sürmesi tahmin edilen sıvı enjeksiyonunun depremleri harekete geçirebileceği ileri sürülmektedir (BBC Future, 2019).

Sonuç olarak tüm bu araştırmalar ve bu araştırmalar kapsamında ortaya koyulan iddialar, tetiklenen sarsıntıların doğal sarsıntılar kadar benzer yıkıcı bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, hükümetlerin kendi alanlarındaki riskleri azaltmanın yollarını bulması gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü, gelecekte madencilik, hidrolik kırma ve petrol arama gibi sismik aktiviteler devam edecek ve büyük bir ihtimalle de bu çalışmalar kapsam olarak daha büyük kapasitelere ulaşabilecektir. Haliyle, daha yoğun bir biçimde tetiklenmiş depremin meydana gelebileceği öngörülebilir.

Şekil 43. 25 Ocak 2023 Tarihli Miçotakis’in Medyaya Verdiği Demeç (Politik Yol, 2023)

Şekil 43’de medyaya verilen demeç ABD ve Avrupa devletlerinin Türkiye’ye yönelik diplomatik eylemlerinin başladığı tarihte haberleştirilmiştir. Yunanistan Başbakanının üstü örtük ifadeleri -o dönem yapılan uluslararası eylemler ve anlam verilemeyen olaylar zincirine denk gelmesi- nedeniyle, Türkiye’ye mesaj mı verilmeye çalışılıyor sorularını gündeme getirmektedir.

Şekil 44. Devlet Bahçeli'nin Depremle İlgili Açıklamasından Bir Kesit

Şekil 44'de, Bahçeli'nin Kahramanmaraş'ta yaptığı konuşma sırasında kullanmış olduğu şu cümleleri, "Bu büyük felaket mucizelerle anlam kılınmış, içinde sır olan bir olay gibi geliyor bana" dikkat çekmiştir. Bu ifadeler, sosyal medyada farklı bakış açılarıyla yorumlanmıştır. Yorumların bazılarında ise komplo ihtimalinden bahsedilmektedir.

Şekil 43 ve Şekil 44'de gerçekten ifade edilmek istenenlerin açık bir biçimde dile getirilmemesi nedeniyle, bu gizemli açıklamaların mesaj olarak algılanmasına ve mesajın içeriğinin de kişilere göre farklı şekilde yorumlanmasına neden olmuştur.

c) Kimi Film, Kitap ve Tatbikat Raporlarında Türkiye'deki Depremlere ve Türkiye'nin İşgaline Dair Yer Alan İmaların Analizi

1-) Millenium Challenge 2002 Raporu ve Metal Fırtına Kitabı

Şekil 45. Millenium Challenge 2002 ve Ardından Yazılan Kitap

Millenium Challenge 2002; “ABD’nin Türkiye’yi işgaline yönelik tatbikat senaryosu üzerinden hazırladığı rapor” olarak ifade edilmektedir. Türk Denizcilik ve Global Stratejileri Merkezi (Türk DEGS)’ne göre;

“Millenium Challenge 2002; ABD Ordusunun ‘Bin Yılın Meydan Okuması’ ismi altında 24 Temmuz 2002’de Lozan’ın yıldönümüne gelen bir tarihte Nevada Çölü’nde icra ettiği 22 gün süren bir tatbikat olarak kayıtlara geçmişti. Tatbikatın senaryosu ise hayli ilginçti çünkü; Akdeniz’de bir ada sorunu yaşayan ve birçok azınlık barındıran bir ülkeyi kapsayan bir tatbikat. Hedef ülkenin stratejik açıdan iki kıtayı birbirinden ayıran bir su yolunun üzerinde ve iki kıtada birden toprağı bulunuyor. Senaryosu: Hedef ülke, bazı denizyollarını kontrol etmektedir. Bir ada ülkesiyle şiddetli sorunları vardır. Bu ülkede çok büyük bir deprem olur. Sivil hükümet depremle mücadele edemez ve kaos durumunda ordu duruma el koyar. Uluslararası yardım çağrısı yapılır. ABD yardımlarının kendi askerleri tarafından yapılmasını şart koyar. Böylece ülkeye girmekte olan ABD askerlerinin miktar ve faaliyetlerinden kuşkulanan hedef ülke ordusuyla ABD ordusu arasında savaş çıkar ve ülke 96 saat içinde işgal edilir. Associated Press’in iddiasına göre ise tatbikat senaryosunda hedef ülkenin Türkiye olduğu bilgisi haberleştirilmişti” (Yaycı, 2018).

Türk DEGS kurucusu Cihat Yaycı (2018)’a göre, “Millennium Challenge 2002 tatbikatı, -büyük güçlerin hedef değil, yöntem değiştirdiği- gerçekliğini günümüzdeki olaylarla net bir şekilde ortaya koymaktadır”. Zira, Kahramanmaraş merkezli yaşanan “Yüzyılın Felaketi” olarak adlandırılan depremlerden sonra ülkelerin savaş gemilerini göndermek istediklerine ilişkin açıklamalar, toplumda ‘Millennium Challenge Tatbikatı Senaryosu’ çağrışımına neden olmuştur. Millenium Challenge 2002 raporundan sonra yazılan *Metal Fırtına* kitabının kapak fotoğrafı Şekil 45’de görüntülenmektedir. “2004 yılında basılan kitap politik kurgu-roman türünde yazılmıştır. Kitapta, ABD’nin Türkiye’yi işgal ettiği konu edinilmekte ve ABD’nin Türkiye’ye düzenlediği operasyonun adı ‘Metal Fırtına’ şeklinde adlandırılmaktadır” (Turna & Uçar, 2004).

2-) Conspiracy Theory Filmi

Şekil 46. 1997 Yapımı Conspiracy Theory Filmine Ait Bir Kesit

1997 yılında vizyona giren “Conspiracy Theory” adlı filmdeki karelerde tetiklenen bir depremle ABD Başkanına suikast düzenleneceğine ilişkin diyaloglara yer verilmektedir. Filmin başrol oyuncularları arasında gerçekleşen konuşmalar şu şekildedir:

“-3.5 yılda 6 büyük deprem oldu ve yörüngede pek çok uzay mekiği bulunuyor sence de garip değil mi bu?”

- Çok gizli sismik bir silahı mı deniyorlar

- Hayır denemiyorlar! Kullanıyorlar! Nükleer bitti artık burada geleceğin silahından söz ediyoruz. Başkan yarın Türkiye’ye gidiyor ve Türkiye bir fay hattının üzerinde bulunuyor. Ve dün de uzaya bir mekik fırlattılar.

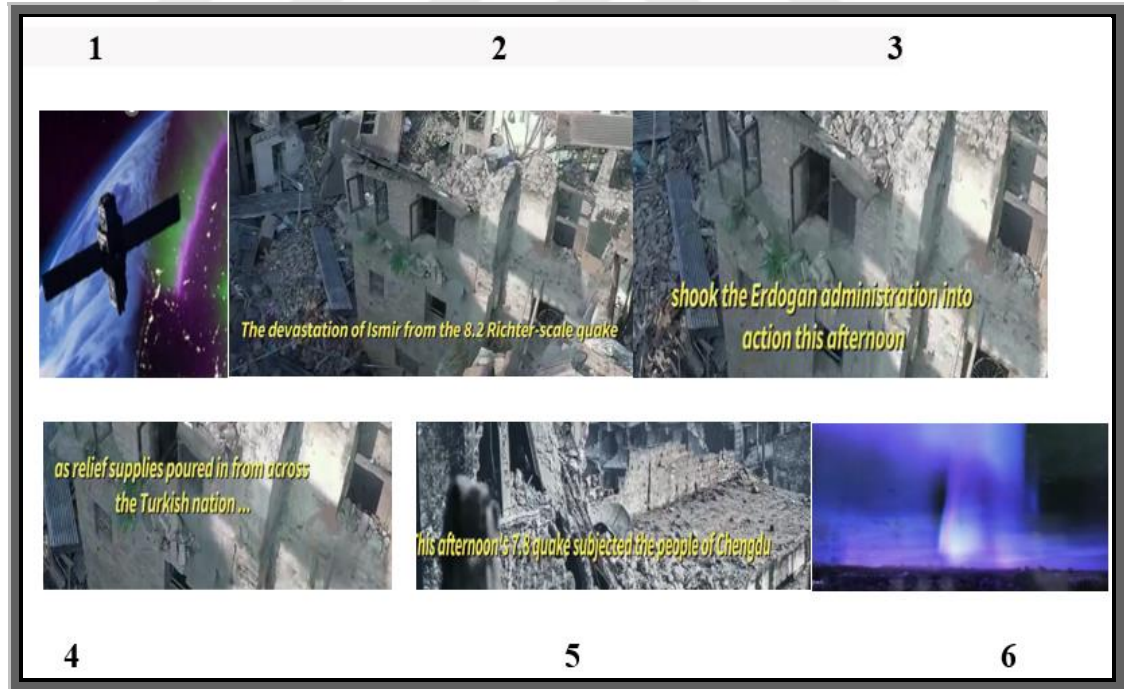
Neden?

-50 milyar dolara ne dersin. Bu yeterli bir neden mi? Başkan NASA bütçesini kısınca uzay sanayinin de karı düşecek. Büyük paralar dönüyor.

-Yani NASA’nın Birleşik Devletler Başkanı’nı depremle öldüreceğini mi söylüyorsun?”

Söz konusu filmde, Türkiye’nin güneyinde 7.3’lük bir depremde binlerce kişinin kaybolduğundan bahsedilmekte ve NASA’nın tetiklemeyle oluşacak bu yer sarsıntısında esnasında ABD başkanının ölebileceği öngörülmektedir.

3-) Oceans Rising Filmi

Şekil 47. Oceans Rising Filminden Kareler

Şekil 47’de, filmde ilk sahneler görülürken yazıların içeriğinde şu ifadeler yer almaktadır: “8,2 büyüklüğündeki İzmir merkezli deprem yıkımı öğleden sonra Erdoğan yönetimini sarstı. Türk milletinin dört bir yanından yardım yağarken...” 2017 yılı yapımlı Oceans Rising filmi, Türkiye’nin de içinde bulunduğu 3 farklı yerde deprem görüntüsü ile başlamaktadır. Filmin girişinde 3 dakika boyunca depremlere ilişkin bu karelere yer verilmekte ve bu karelerde ‘Erdoğan Yönetimi’ ifadeleri yer almaktadır.

Şekil 48. Depremden 9 Gün Sonra Stoltenberg’in İsveç ve Finlandiya’nın Üyeliklerine İlişkin Açıklamaları (NTV, 2023)

Şekil 48’de, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg’in depremden 9 gün sonra İsveç ve Finlandiya’nın üyeliklerine ilişkin yaptığı açıklama görülmektedir. Bu açıklamada Stoltenberg’in, her zamanki gibi her iki ülkenin NATO’ya üyeliklerinin gerçekleşeceğine ilişkin kesin ifadelerle yer verdiği, üyelik süreci hakkında daha önce yaptığı diğer açıklamalara nazaran -sıralama kriteri konusunda- ifadesini yumuşattığı söylenebilir.

Şekil 49. İletişim Başkanlığının Finlandiya’nın NATO Üyeliğine Onay Verildiğine İlişkin Açıklaması (2023) ve Niinistö’nün Karacasu Konteyner Kentine Ziyareti (Haberet, 2023)

15 Mart 2023 tarihinde Finlandiya Cumhurbaşkanı Sauli Niinistö, NATO üyelik süreci hakkında bilgilendirilme yapılması için Türkiye'ye davet edilmiştir. Şekil 49'da, Niinistö'nün 16 Mart'ta deprem bölgesini ziyaret ettiğine ilişkin görüntülere yer verilmektedir.

Finlandiya'nın NATO'ya üyeliğine onay verilmesinin en önemli nedeni olarak, üyelik sürecinde Türkiye gerçeğini kabul etmesi ve iletişim dilini iyi kullanması olarak ifade edilebilir. Zira, Finlandiya'nın bu süreçte Türkiye aleyhinde olacak şekilde haber metinlerine yansıyan açıklamalar ve eylemler içerisinde olduğu neredeyse görülmemiştir. Aksine, Finlandiya Savunma Bakanlığı 2019 yılından bu yana yürürlükte olan "Türkiye'ye askeri teçhizat ihracatı ambargosunu" kaldırdığını ve satış için lisans verdiğini duyurmuştur" (Bag, 2023). Depremler ve NATO üyeliği sürecinde -NATO'ya katıldığı resmi şekilde duyurulana kadar-, Türkiye ile irtibatta kalarak mutabakata bağlı kaldığı gözlemlenmiştir.

Finlandiya'nın NATO üyeliğine onay verildiği tarihlerde İsveç'in NATO üyeliğinin bekletilmesine karar verilmiştir. Bu durumu Erdoğan; "İsveç'ten 120 teröristin iadesini istediklerine ancak bu talebin yerine getirilmediğine işaret ederken bu yüzden İsveç'in NATO üyeliğinin onaylanmasında ilerleme kaydedilmediğini" dile getirmiştir (İletişim Başkanlığı, 2023).

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Kapsamlı hazırlanan bulgular yorumlandığında, gerçekliğin dönüşümüne örnek teşkil edecek pek çok komplo teorisine rastlanılmıştır. Bulgular kısmının geniş tutulması nedeniyle kısa bir özetinin bu kısımda yer alması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda bulgular şu şekilde yorumlanmıştır: Türkiye, İsveç ve Finlandiya NATO üyeliği için 29 Haziran 2022 tarihinde 11 maddeden oluşan ‘üçlü mutabakat antlaşması’ imzalamışlardır. 11 maddenin çoğu terör örgütlerine yönelik mücadele ve önlemleri kapsamaktadır. Bu antlaşmaya rağmen 21 Ocak 2023’de İsveç’te Türkiye aleyhinde gerçekleşen olaylar neticesinde İsveç’in NATO üyelik süreci, Türk yetkililer tarafından askıya alınmıştır. Türk yetkililerin bu tavrı ve basına verdikleri demeçler neticesinde bazı Avrupa ülkelerinin görsel ve yazılı basınında Türkiye’ye yönelik tehditkâr ve aynı zamanda komplo teorisi olarak nitelendirilebilecek ifadeler yer verdikleri tespit edilmiştir.

27 Ocak 2023 tarihinden itibaren -Türkiye’de herhangi bir terör saldırısı olmadığı halde- ABD ve diğer 8 ülke İstanbul’da konsolosluklarını kapatıp kendi Dışişleri Bakanlıklarının web sitelerinde Türkiye’ye seyahatin riskli olduğunu ilan etmişlerdir. Bu dokuz ülkenin Dışişleri Bakanlıklarının web siteleri incelendiğinde seyahat uyarılarının içeriğinde Türkiye’de özellikle İstanbul’da terör saldırıları riskinin yüksek olduğundan bahsedilmektedir. Aynı zamanda artan güvenlik tedbirlerine rağmen Türkiye’nin genelinde her zaman terör saldırıları riski olduğu ifade edilmektedir. İlgili ülkelerin göstermiş oldukları tepkilerin rasyonel bir gerçeklikle bağdaşmaması nedeniyle Türk yetkililer tarafından anlam verilemeyen bu olaylar dizisinin ardında yatan nedenler ‘Türk turizmine darbe vurulmak istendiği’ şeklinde yorumlanmış ve bu konu üzerinden komplo teorileri ortaya atılmıştır.

3 Şubat 2023 tarihinde ABD donanmasına ait savaş gemisi İstanbul boğazında iki ülke bayrağını ‘teamüllere aykırı bir şekilde’ göndere, çekerek boğazdan geçmiştir. Bu durum kamuoyunda anlam verilemeyen ve iletilmek istenen bir mesaj olarak algılanmıştır. Ardından 6 Şubat 2023’te ‘Yüzyılın Felaketi’ olarak adlandırılan büyük ölçekli depremler meydana geldiğinde, ABD’nin depremlerden 3 gün önce boğazdan ‘teamüllere aykırı bir şekilde’ geçmesinin altında yatan nedenler depremlerle ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla, bu olaylar dizisi tetiklenmiş depreme ilişkin komplo

teorilerinin gündeme gelmesine sebebiyet vermiştir. Depremden 9 gün sonra NATO Genel Sekreterinin basına verdiği demeçlerde “iki İskandinav ülkesinin üyeliklerini hatırlatmak için Türkiye’ye geleceğini ve üyeliklerin gerçekleşeceğinden emin oldukları gibi” keskin ifadeler kullanması Türk kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Bu şekildeki açıklamaların ardından ocak ayından itibaren Türkiye’de gelişen olayların bu iki ülkenin üyelikleri için gerçekleştirilmiş bir komplo dizisi olabileceğine ilişkin komplo teorileri kamuoyu tarafından dillendirilmeye başlanmıştır.

Genel hatlarıyla bulgular kısmında o dönem anlamlandırılmayan ve/veya açıklanamayan olayların ardı ardına gelişmesi nedeniyle olaylar üzerinde neden sonuç ilişkiseliliği kurulmasına ve “bir komplo olabilir mi?” sorularının zihinlerde belirmesine neden olmuştur. Açıklanması ve kanıtlanması zor olan her olayda olduğu gibi bu sorular da izah edilemediğinden komplo teorilerine evrilebilmektedir. Neticede literatürde ilgili konuya ilişkin pek çok bilgiye rastlamak mümkündür.

Dolayısıyla felsefe alanındaki son çalışmalarda da komplo teorilerine olan inancın irrasyonel olduğu iddiasına meydan okumakta ve bir dizi durumda komplo teorilerine olan inancın haklı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu tür argümanlar, neyin hem ‘komplo’ hem de ‘komplo teorisi’ olarak sayılacağını nasıl tanımlandığına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Zira bu tür argümanlar, sallantılı varsayımlara dayanmaktadır (Dentith, 2016: 1). Bazı komplo teorilerinin sistematik olarak reddedilmesine ve karalanmasına, diğerlerinin görmezden gelinmesine ve diğerlerinin komplo teorileri olarak etiketlenmemesine ve böylece onları incelemekten ve olası aşağılamalardan muaf tutulmasına tutarsızlık veya çifte standart denilebilir. Bununla birlikte, birçok komplo teorisinin haklı ve doğru çıktığı açıktır (Martin, 2020: 412).

İşleyen bir demokrasi iyi bilgilendirilmiş bir halka dayanmaktadır. Tersine, eğer insanlar yaygın olarak yanlış bilgilendirilirse, toplumsal kararların yetersiz olma olasılığı yüksektir. Aynı şekilde, bir kişi yanlış bilgilendirilirse, o kişinin kararları onların yararına olmayabilir ve olumsuz sonuçlara yol açabilir (Lewandowsky vd., 2017). Çünkü komplo teorileri alarm zilleri, tuzak telleri, erken uyarı sistemleridir. Savunmasız kişileri yaklaşan tehditlere, temel kuralların ihlal edilmesine ve gücün kötüye kullanılmasına karşı uyarırlar. Tehdit gerçekleşmediğinde bile alarmlar çalar. Soru şu ki, demokrasi daha fazla uyarı ziliyle mi yoksa daha azıyla mı daha iyi olur? Bu bir seçimdir ve her iki yol da risk

taşıır. Mevcut bilimsel yörünge, bu riskleri düşünmek için daha fazla zaman harcamalıdır. Bunu yapmamak, araştırmacıları gerçek yolsuzluk, aldatma ve istismarı ortadan kaldırmadan insanların yolsuzluk, aldatma ve kötüye kullanma korkularını ortadan kaldırmaya yönlendirebilir (Uscinki, 2018: 242).

Gerçekler ve kompolar olduğu ve olmaya devam ettiği için, komplo teorileri yalnızca garanti edilmekle kalmaz, aynı zamanda gereklidir. Bunun herkes için açık olmamasının tek nedeni, komplo teorilerinin tam da maskelerini düşürmeyi amaçladıkları kişiler ve onları kolaylaştırıcılar tarafından onları öne sürenler üzerinde kötü bir şekilde yansıtılmasıdır (Dieguez vd., 2016: 21). Toplum gerçekten bir ‘post-hakikat’ durumuna dönüşüyorsa, bunun nedeni komplo teorilerinin ve yanlış bilgilerin gerçeklerin yerini alması değil, siyasi iddiaları gerçek ve peri masalı olarak keskin bir şekilde ikiye ayırma arzusu ve bunun sadece bizim olmadığımız gerçeğini örtmesidir (Uscinski & Enders, 2022: 17).

Post ön eki alan yeni çağın kavramı, var olan tanımlara eklendiğinde yapı bozum etkisiyle mevcut yapı ‘mış gibi yapılane’ ‘mış gibi görünene’ yani yeni hâkim eğilimlere dönüşebilmektedir. Gerçeklerin karartılarak belirli bir kesimin kendi içinde tutarlı bir şekilde etiketlediği komplo teorileri, gerçeklerin erozyona uğratılmış şekilleridir.

Komplo anlatıları, dünyayı deney alanına çevirenlerin gerçeğin üstünü kapatmak için kullandıkları bir kavram olarak da tanımlanabilir. Oysaki gerçeği bilmek insanı güvende tutar. Güvenlik; Maslow’un da ifade ettiği gibi insanoğlunun en önemli ihtiyacıdır. Güvenlik endişesi yaşanır diye gerçeklerin komplo teorisi diye lanse edilip üstününün kapatılması anlık çözümdür. Dolayısıyla uluslararası düzeyde ortaya atılan çoğu komplo teorileri etiketlenmeden incelenmeli ve vatandaşlar bu doğrultuda bilgilendirilmelidir. Açıklanmasından imtina edilen veya açıklanmasının topluma fayda sağlamayacağı düşünölen durumlarda toplumda çok daha tehlikeli boyutta dezenformasyon gerçekleşebileceğinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Komplo teorisi diye tabir edilen bilgiler bir ülkenin uyanık kalmasını ve her an tetikte kalmasını sağlar. Bu nedenle Uscinki (2018) komplo teorilerini, erken uyarı sistemleri olarak tanımlamaktadır.

Bu tez eserinde yukarıda özetlenen teorik/kavramsal çerçeveden hareketle incelenen bilgi, belge ve dokümanlardan elde edilen verilerin analiziyle şu bulgulara ve haliyle sonuçlara varılmıştır:

- Ortaya konulan tez eserinde elde edilen bulgulara göre; gerçeğin göz ardı edilmesi belirsizlikleri, belirsizlikler ise izaha muhtaç boşlukları yaratmaktadır. Bu boşluklar da pek çok olasılık yaratmaktadır. Olasılıklar içinde akla yatkın olan düşünceler hâkim eğilim olarak kabul edilmektedir. Açıklamaktan imtina edilerek kaçınılan veya açıklanması topluma fayda sağlamayacağı inanılan gerçekler ise komplo teorisi olarak kalabilir ya da daha ileri boyutta dezenformasyon aracına dönüşebilir. İleri boyutta oluşabilecek dezenformasyonlar sonucunda ise ülkeler kendi bakış açılarına göre kendi gerçeklerini dolaşıma sokabilirler. Aynı zamanda ülkelerin ulusal kimliklerini gerçekleştirmek istemeleri nedeniyle komplo üretebilecekleri ve ulusal boyutta komplo diye tabir edilen bilgilerin ise, bir ülkenin uyanık kalmasını ve her an tetikte kalmasını sağlayabileceği öngörülmektedir.
- Konsolosluklarını kapatıp Türkiye aleyhinde vatandaşlarını yanlış yönlendiren ülkelerin bu tutumlarının altında yatan gerçekliğin ne olduğu bilinmediği için anlamlandırılmayan olayların üst üste gelişi neticesinde Türkiye’de söz konusu tarihlerde pek çok komplo teorileri üretildiği tespit edilmiştir.
- İncelenen dokümanlar doğrultusunda kâğıt üzerinde, senaryoda ve yapılan tatbikatlarda dahi hedef alınan Türkiye’nin düşmanlarının sahip oldukları teknolojiyi yakından takip etmesi ve ihtimal olarak görülen elektromanyetik saldırıların bertaraf edilmesi için yeni teknolojiler geliştirmelidir. Birleşmiş Milletler’in kayıtlarına göre dünya üzerinde toplamda 206 ülke varken çoğunlukla Türkiye’nin bu senaryolarla ilişkilendirilmesinin nedeni “verilmek istenen bir mesaj olabilir” şeklinde okunmaktadır.
- Bulgular kısmından hareketle öngörülen ancak kesin sonuçlardan bahsetmek mümkün olmadığı için birbiri ardına gelişen olaylar dizisi hakkında gerçek komplo olabileceğine ilişkin herhangi bir fikir beyan etmek mümkün değildir.
- Bu tez eseri çağa tanıklık ederek yazılan, gelecek kuşaklara ve gelecek araştırmalara görünen ya da gösterilmek istenen gerçeklerin karalanan

efsanelerden çok daha fazlası olabileceğini ifade etmekte ve bu yönüyle önem arz etmektedir.

- Ülkelerinin çıkarları ya da stratejileri doğrultusunda algı yönetiminde başarılı olan ülkeler etki altına almak istediği ülkemizde meydana gelen korkunç olayların altında parmağı olmasa bile gözdağı vermek maksadıyla komplo teorilerini yayıyor (sızdırıyor) olabilecekleri tespit edilmiştir.

Gelecekte ulusal kimlik gözetmeden daha esnek, doğruyu yanlış ayırt edebilen, kamuoyunu doğru bilgilendirebilen sağduyulu medya çalışanların olması hakikatle komplo teorisi arasındaki çizgiyi daha belirgin/keskin hale getirebilir. Gelecek çalışmalarda, kimi komplo teorilerini yanlış olarak etiketlemeden önce bu teorilerin vermek istedikleri mesaj iyice araştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABD Dışışleri Bakanlığı. (2023). Türkiye'ye giden vatandaşlarına seyahat tavsiyesi. <https://travel.state.gov/content/travel/en/international-travel/International-Travel-Country-InformationPages/Turkey.html>. [Access Date: 10.02.2023].
- Alfaro-Diaz, R., Velasco, A. A., & Guenaga, D. L. (2023). "Insights from Dynamically Triggered and Induced Earthquakes in Oklahoma". *Seismological Society of America*, 94(2A), 685-698. <https://doi.org/10.1785/0220220211>. Oklahoma'da dinamik olarak tetiklenen ve tetiklenen depremlerden öngörüler Sismolojik araştırma mektupları Yerbilimdünyası (geoscienceworld.org).
- Almanya Dışışleri Bakanlığı. (2023). Türkiye'ye giden vatandaşlarına seyahat tavsiyesi. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/tuerkei-node/tuerkeisicherheit/201962>. [Access Date: 10.02.2023].
- Alper, S., Yelbuz, B. E., & Konukoglu, K. (2023). "Perceived expert and laypeople consensus predict belief in local conspiracy theories in a non-WEIRD culture: Evidence from Turkey". *Judgment and Decision Making*, 18, e35.
- Altgilbers, M. (2021). *Combating conspiracy theories: An attitudes-based approach*. University of Arkansas.
- An Official Website Of The European Union. (2023). Identifying conspiracy theories. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_en. [Access Date: 21.04.2023].
- Angell, E. (2014). "Assembling disaster: Earthquakes and urban politics in Istanbul". *City*, 18 (6), 667-678. <https://doi.org/10.1080/13604813.2014.962881>.
- Arabnews. (2023). Melih Gökçek tetiklenmiş deprem iddiasına ilişkin tweet'i. <https://www.arabnews.com/node/1114131/ajax/aggregate>. [Access Date: 14.07.2023].
- Asprem, E., & Dyrendal, A. (2018). "Close Companions? Esotericism and Conspiracy Theories". In *Handbook of conspiracy theory and contemporary religion* (pp. 207-233). Brill. http://dx.doi.org/10.1163/9789004382022_011.

- Avustralya Dışışleri Bakanlığı. (2023). Türkiye'ye giden vatandaşlarına seyahat tavsiyesi. <https://www.smartraveller.gov.au/destinations/europe/turkiye>. [Access Date: 10.02.2023].
- Aydoğdu Karaaslan, İ. (2018). "Online Gazeteciliğe Geçişte Değişen Haber Tüketim Pratikleri: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (30), 241-259. <https://doi.org/10.31123/akil.463458>.
- Bălan, S., & Vreja, L. O. (2022). From Risk Society To Resilience Society in the Post-Truth World. <https://doi:10.24818/IMC/2022/05.02>.
- Bag, M. (2023). Finlandiya, 2019'dan bu yana Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosunu kaldırdı. <https://tr.euronews.com/2023/01/25/finlandiya-2019dan-bu-yana-turkiyeye-uygula-digi-silah-ambargosunu-kaldirdi>. [Erişim Tarihi: 17. 10.2023].
- Bale, J. M. (2007). "Political Paranoia v. Political Realism: On Distinguishing Between Bogus Conspiracy Theories and Genuine Conspiratorial Politics". *Patterns of prejudice*, 41(1), 45-60. <http://dx.doi.org/10.1080/00313220601118751>.
- Barkun, M. (2013). *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America* (Vol. 15). Univ of California Press. <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt3fh35v>.
- Basham L. & Dentith M. R. X. (2016). Social Science's Conspiracy-Theory Panic: Now They Want to Cure Everyone. *Social Epistemology Review and Reply Collective*, 5(10), 12-19.
- Barzilai, S., & Chinn, C. A. (2020). "A Review of Educational Responses to the "Post-Truth" Condition: Four Lenses on "Post-Truth" Problems". *Educational Psychologist*, 55(3), 107-119. <https://doi.org/10.1080/00461520.2020.1786388>.
- Barzilai, S., & Eshet-Alkalai, Y. (2015). "The Role of Epistemic Perspectives in Comprehension of Multiple Author Viewpoints". *Learning and Instruction*, 36, 86-103.
- Başaran, Y. K. (2017). "Sosyal Bilimlerde Örnekleme Kuramı". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (47), 480-495.

- BBC Future. (2019). The Mystery of Unexplained Earthquakes. <https://www.bbc.com/future/article/20190708-the-mystery-of-unexplained-earthquakes>.
- Begich, N., & Manning, J. (1995). The Military's Pandora's Box. *Solar-energy. Net*.
- Belçika Dışişleri Bakanlığı. (2023). Türkiye'ye Giden Vatandaşlarına Seyahat Tavsiyesi. <https://diplomatie.belgium.be/fr/pays/turquie/voyager-en-turquie-conseils-aux-voyageurs/sec-urite-generale-en-turquie>. [Access Date: 10.02.2023].
- Beriş, H. E. (2019). "Demokrasiye Neler Oluyor? Popülizm ve Otoriterleşme Tartışmalarına Bir Bakış". *Liberal Düşünce Dergisi*, 24(96), 27-53.
- Bjerg, O., & Presskorn-Thygesen, T. (2017). Conspiracy theory: Truth claim or language game? *Theory, Culture & Society*, 34(1), 137-159. <https://doi:10.1177/0263276416657880>.
- Boje, D. M., Fitzgibbons, D. E., & Steingard, D. S. (1996). "Storytelling at Administrative Science Quarterly: Warding off the Postmodern Barbarians". *Postmodern management and organization theory*, 60-92.
- Bonetto, E., & Arciszewski, T. (2021). "The Creativity of Conspiracy Theories". *Journal of Creative Behavior*, 55(4), 916-924.
- Bowen, G. A. (2009). "Document Analysis as a Qualitative Research Method". *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Bridgeman. (2011). Shelley Bridgeman: Chemtrails blaze path for conspiracy theorists. <https://www.nzherald.co.nz/lifestyle/shelley-bridgeman-chemtrails-blaze-path-for-conspiracy-theorists/qkyupo7fg4yswgagpx5fcn65le/>. [Access Date: 07.03.2023].
- Britannica Dictionary (2023). Conspiracy-Theory. <https://www.britannica.com/topic/conspiracy-theory>.
- Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N., & Imhoff, R. (2013). "Measuring Individual Differences in Generic Beliefs in Conspiracy Theories Across Cultures: Conspiracy Mentality Questionnaire". *Frontiers in Psychology*, 4, 225. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00225>.

- Brotherton, Robert, Christopher C. French & Alan D. Pickering (2013). "Measuring Belief in Conspiracy Theories: The Generic Conspiracist Beliefs Scale", *Frontiers in Psychology* 4 279. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00279>.
- Brotherton, R., & French, C. C. (2014). "Belief in Conspiracy Theories and Susceptibility to the Conjunction Fallacy". *Applied Cognitive Psychology*, 28(2), 238-248.
- Butter, M., & Knight, P. (2019). The History of Conspiracy Theory Research: A Review and Commentary. <http://dx.doi.org/10.1093/oso/9780190844073.003.0002>.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E. Akgün, Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Caltech Letters (2023). Human-induced earthquakes: a blessing and a curse. <https://caltechletters.org/science/human-induced-earthquakes>. [Access Date: 07.09.2023].
- Castanho Silva, B., Vegetti, F., & Littvay, L. (2017). "The Elite is up to Something: Exploring the Relation Between Populism and Belief in Conspiracy Theories". *Swiss political science review*, 23(4), 423-443. <https://doi.org/10.1111/spsr.12270>.
- Clarke, S. (2002). Conspiracy Theories and Conspiracy Theorizing. *Philosophy of the Social Sciences*, 32(2), 131-150. <https://doi.org/10.1177/004931032002001>.
- Coady, D. (2018). Conspiracy-baiting and Anti-Rumour Campaigns as Propaganda. <https://rowman.com/ISBN/9781786608291/Taking-Conspiracy-Theories-Seriously>. [Access Date: 10.04.2023].
- Connolly, J. M., Uscinski, J. E., Klofstad, C. A., & West, J. P. (2019). Communicating to the Public in the era of Conspiracy Theory. *Public Integrity*, 21(5), 469-476. <https://doi.org/10.1080/10999922.2019.1603045>.
- Çaylı, E. (2018). "Conspiracy Theory as Spatial Practice: The Case of the Sivas Arson Attack, Turkey". *Environment and planning D: Society and space*, 36(2), 255-272.

- Dai, Y., & Handley-Schachler, M. (2015). "A Fundamental Weakness in Auditing: The Need for a Conspiracy Theory". *Procedia Economics and Finance* 28, 1-6. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01074](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01074).
- Danimarka Dışişleri Bakanlığı. (2023). Türkiye'ye Giden Vatandaşlarına Seyahat Tavsiyesi. <https://um.dk/rejse-og-ophold/rejse-til-udlandet/rejsevejledninger/tyrkiet>. [Access Date: 10.02.2023].
- Davis, G. (2020). *Creation of Conspiracy Theory Belief Indirectly Through Post-truth by Way of False Information* (Doctoral dissertation), Kalamazoo, Mich.: Kalamazoo College.
- Dawson, L. (2023). "Introducing Nietzsche and Postmodernism". In *A Business Leader's Guide to Philosophy* (pp. 43-51). Cham: Springer Nature Switzerland.
- De Coninck, D., Frissen, T., Matthijs, K., d'Haenens, L., Lits, G., Champagne-Poirier, O., ... & Génereux, M. (2021). "Beliefs in Conspiracy Theories and Misinformation About COVID-19: Comparative Perspectives on the Role of Anxiety, Depression and Exposure to and Trust in Information Sources". *Frontiers in psychology*, 12, 646394.
- Dean, J. (2000). "Theorizing Conspiracy Theory". *Theory & Event*, 4(3), <https://www.muse.jhu.edu/article/32599>.
- Dean, Jodi (2000). Theorizing conspiracy theory. *Theory and Event* 4 (3).
- Dentith, M. R. (2016). "When Inferring to a Conspiracy Might be the Best Explanation". *Social Epistemology*, 30(5-6), 572-591. <http://dx.doi.org/10.1080/02691728.2016.1172362>.
- Dentith, M. R. (2018). "Expertise and Conspiracy Theories". *Social Epistemology*, 32(3), 196-208. <http://dx.doi.org/10.1080/02691728.2018.1440021>.
- Dentith, M. R. (2019). "Conspiracy Theories on the Basis of the Evidence". *Synthese*, 196, 2243-2261. <https://doi.org/10.1007/s11229-017-1532-7>.
- Dentith, M. R. (2022). "Suspicious Conspiracy Theories". *Synthese*, 200(3), 243. <https://doi.org/10.1007/s11229-022-03602-4>.

- Dentith, M. R. (2023). "The Future of the Philosophy of Conspiracy Theory: An Introduction to the Special Issue on Conspiracy Theory Theory". *Social Epistemology*, 1-8. <https://doi.org/10.1080/02691728.2023.2173538>.
- Dhiman, D. B. (2023). "Key Issues and New Challenges in New Media Technology in 2023: A Critical Review". *Journal of Media & Management*, 5(1), 1-4.
- Dictionary. (2023). What is Post-Truth? <https://www.dictionary.com/browse/post-truth>. [Access Date: 25.01.2023].
- Dictionary. (2023). Conspiracy-Theory. <https://www.dictionary.com/browse/conspiracy-theory>. [Access Date: 29.01.2023].
- Dieguez, S., Bronner, G., Campion-Vincent, V., Delouvée, S., Gauvrit, N., Lantian, A., & Wagner-Egger, P. (2016). "They. Respond: Comments on Basham et al.'s "Social Science's Conspiracy-Theory Panic: Now They Want to Cure Everyone"". *Social Epistemology Review and Reply Collective*, 5(12), 20-39.
- Douglas, KM, Sutton, RM, and Cichocka, A. (2017). "The psychology of Conspiracy Theories". *Current Directions Psychological Science*, 26(6), 538–542. <https://doi.org/10.1177/0963721417718261>.
- Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). "Understanding Conspiracy Theories". *Political Psychology*, 40(S1), 3–35.
- Douglas, K. M. (2021). "Are Conspiracy Theories Harmless?", *The Spanish Journal of Psychology*, 24, e13. <https://doi.org/10.1017/SJP.2021.10>.
- Drażkiewicz, E., & Rabo. (2021). A. Conspiracy theories//The international encyclopedia of anthropology. <https://doi.org/10.9781118924396>, 1-4.
- Duetz, J. C. M. (2023). "What Does It Mean for a Conspiracy Theory to Be a 'Theory'?", *Social Epistemology*, 1-16. <https://doi.org/10.1080/02691728.2023.2172697>.
- ECPS (2023). Post-Truth Politics. <https://www.populismstudies.org/Vocabulary/post-truth-politics/> ECPS (populismstudies.org). [Access Date: 09.04.2023].
- Erokhin, D., & Komendantova, N. (2023). "The Role of Bots in Spreading Conspiracies: Case Study of Discourse About Earthquakes on Twitter". *International Journal*

of Disaster Risk Reduction, 92, 103740.
<https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2023.103740>.

Evcan, N. S. (2021). "Against Instinctual Reason: Alain Badiou on the Disinterested Interest of Truth Procedures in the Post-truth Era". *Contemporary Political Theory*, 1-21.

Farkas, J., Schou, J. (2020) Post-Truth Discourses and their Limits: A Democratic Crisis? In: G. Terzis, D. Kloza, E. Kuzelewska and D. Trottier (ed.), *Disinformation and Digital Media as a Challenge for Democracy* (pp. 103-126). Cambridge, UK: Intersentia European Integration and Democracy Series. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1451301/FULLTEXT01.pdf>

Farrow, R. and Moe, R. (2019). "Rethinking the role of academia: cognitive authority in the post-truth era". *Teaching in Higher Education*, 24 (3), 272-287. <https://doi.org/10.1080/13562517.2018.1558198>.

Fenster, M., & Bratich, J. Z. (2009). "Dialogues in Communication Research: Bratich, JZ (2008). Conspiracy Panics: Political Rationality and Popular Culture. Albany: State University of New York Press". *Journal of Communication Inquiry*, 33(3), 278-286. <https://doi.org/10.1177/0196859909335425>.

Ferrari, F., Lorusso, A. M., Moruzzi, S., & Volpe, G. (2023). "Perspectives on Post-Truth". *Social epistemology*, 37(2), 141-149. <https://doi.org/10.1080/02691728.2023.2184219>.

Fikirhane (2021). Yeni Medya Nedir? <https://www.fikirhane.com/blog/yeni-medya-nedir>. [Erişim tarihi: 21.09.2023].

Foreign Affairs (2023). Turkey's turning point. <https://www.foreignaffairs.com/turkey/turkeys-turning-point-erdogan>. [Access Date: 17.04.2023].

Foreign Policy. (2023). Turkey's Problem Isn't Sweden. It's the United States. <https://foreignpolicy.com/2023/01/25/turkey-erdogan-nato-sweden-pkk-pydypg/>.

Forster, N. (1994). "The Analysis of Company Documentation". (Ed. C. Cassell & G. Symon) içinde, *Qualitative methods in organizational research, a practical guide* (147-166). London: Sage.

- Franch24. (2023). Turkey summons Western envoys in consulate closure row. <https://www.france24.com/en/live-news/20230202-turkey-summons-western-envoys-in-consulate-closure-row>. [Access Date: 10.02.2023].
- Fransa Dışışleri Bakanlığı (2023). Türkiye'ye giden vatandaşları için seyahat tavsiyesi. <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/conseils-aux-voyageurs/conseils-par-pays-destination/turquie/>. [Access Date: 10.02.2023].
- Furnham, A., & Tsivrikos, D. (2016). *All in the Mind*. Wiley-Blackwell. Third Edition. ISBN: 978-1-119-16161-5.
- Garbuzniak A. Yu. (2019). Post-truth Phenomenon: Devaluation of fact in Media Discourse. Knowledge Understanding. Skill. No. 1. S. 184-192. <https://doi.org/10.17805/zpu.2019.1.14>.
- Goneos-Malka, A., Grobler, A., & Strasheim, A. (2013). "Suggesting New Communication Tactics Using Digital Media to Optimise Postmodern Traits in Marketing". *Communicatio*, 39(1), 122-143.
- Grygienc, J. (2023). Democracy in the Post-Truth Age: Restoring Faith in Expertise. <https://doi.org/10.1515/9781474497329>.
- Gürpınar, D. (2013). "Historical Revisionism vs. Conspiracy Theories: Transformations of Turkish Historical Scholarship and Conspiracy Theories As a Constitutive Element in Transforming Turkish Nationalism". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 15(4), 412-433. <https://doi.org/10.1080/19448953.2013.844588>.
- Haack, S. (2019). "Post "post-truth": Are we there yet?", *Theoria*, 85(4), 258-275. <https://doi.org/10.1111/theo.12198>.
- Haberet. (2023). <https://www.haberet.com/dunya/finlandiya-cumhurbaskani-niinisto-deprem-bolgesi-ziyaretinde-cumhurbaskani-erdoganin-yarin-yapacagimiz-ikili-gorusmede-onemli-mesajlari-olduguna-eminim-20322?sayfa=2>. [Erişim Tarihi: 1.10.2023].
- Habertürk. (2023). Finlandiya Cumhurbaşkanı deprem bölgesi ziyareti. Türkiye'ye gelen turist sayısı. <https://www.haberturk.com/almanya-nin-istanbul-baskonsoloslugu-kapatiliyor-3561405?page=2>. [Erişim Tarihi: 11.07.2023].

- Hagen, K. (2022). "Do Conspiracies Tend to Fail? Philosophical Reflections on a Poorly Supported Academic Meme". *Episteme*, 1-20. "<https://doi.org/10.1017/epi.2021.55>."
- Handley-Miner, IJ, Pope, M., Atkins, RK, Jones-Jang, SM, McKaughan, DJ, Phillips, J., & Young, L. (2023). The Purposes of Information Sources can Influence What Information People Think is Accurate". *Scientific Reports*, 13 (1), 7718.
- Hannon, M. (2023). "The Politics of Post-Truth". *Critical Review*, 1-23. <https://doi.org/10.1080/08913811.2023.2194109>.
- Harjuniemi, T. (2022). "Post-truth, Fake News and the Liberal 'Regime of Truth'—The Double Movement Between Lippmann and Hayek". *European journal of communication*, 37(3), 269-283. <https://doi.org/10.1177/02673231211046784>.
- Harris, E. (2023). "Fact Versus Feeling: What Post-truth Scholarship Can Learn from the Feminist Phenomenology of Affect". *Philosophy & Social Criticism*, 49(2), 192-202. <https://doi.org/10.1177/01914537221147931>.
- Harris, K. R. (2023). "Conspiracy Theories, Populism, and Epistemic Autonomy". *Journal of the American Philosophical Association*, 9(1), 21-36.
- Harsin, J. (2018). "Post-truth and Critical Communication Studies". In *Oxford research encyclopedia of communication*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.757>.
- Heit, H. (2018). "There are no facts...": Nietzsche as Predecessor of Post-Truth? *Studia Philosophica Estonica*, 44-63.
- Higgins, K. (2016). "Post-truth: A Guide for the Perplexed". *Nature*, 540(7631), 9-9. <https://doi.org/10.1038/540009a>.
- Hofstadter, R. (1966). "The Paranoid Style in American Politics." In *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays*, edited by Richard Hofstadter, 3-40. New York, NY: Knopf.
- Hollanda Dışişleri Bakanlığı (2023). Türkiye'ye Giden Vatandaşlarına Seyahat Tavsiyesi. <https://www.nederlandwereldwijd.nl/reisadvies/turkije>. [Access Date: 10.02.2023].

- Hürriyet. (2023). Erdoğan'ın İsviçre ile İlgili Demeci <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/dunya-erdoganin-sozlerini-konusuyor-nato-soku-iste-isvecin-son-umudu-42211895> . [Erişim Tarihi: 10.02.2023].
- Iufereva, A. (2022). "The Challenges Facing Journalism in the Era of Post-Truth". *Стратегии развития социальных общностей, институтов и территорий. Том 1.—Екатеринбург, 2022, 451-454.* https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/116476/1/978-5-7996-3498-8_2022_101.pdf.
- Iyengar, S., & Massey, D. S. (2019). "Scientific Communication in a Post-truth Society". *Proceedings of the National Academy of Sciences, 116(16), 7656-7661.* <https://doi.org/10.1073/pnas.1805868115>.
- İngiltere Dışişleri Bakanlığı (2023). Türkiye'ye Giden Vatandaşlarına Seyahat Tavsiyesi. <https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/turkey/terrorism>.
- İrlanda Dışişleri Bakanlığı (2023). Türkiye'ye Giden Vatandaşlarına Seyahat Tavsiyesi. <https://www.dfa.ie/travel/travel-advice/a-z-list-of-countries/turkiye/>. [Access Date: 10.02.20 23].
- İsveç Dışişleri Bakanlığı (2023). Türkiye'ye Giden Vatandaşlarına Seyahat Tavsiyesi. <https://www.government.se/press-releases/2023/02/government-measures-in-response-to-earthquake-in-turkiye/>. [Access Date: 11.02.2023].
- İsviçre Dışişleri Bakanlığı (2023). Türkiye'ye Giden Vatandaşlarına Seyahat Tavsiyesi. <https://www.eda.admin.ch/countries/turkey/de/home/reisehinweise/vor-ort.html>. [Access Date: 11.02.2023].
- İtalya Dışişleri Bakanlığı (2023). Türkiye'ye Giden Vatandaşlarına Seyahat Tavsiyesi. <https://www.viaggiaresicuri.it/find-country/country/TUR>. [Access Date: 11.02.2023].
- Jaques, C., Islar, M., & Lord, G. (2019). "Post-truth: Hegemony on Social Media and Implications for Sustainability Communication". *Sustainability, 11(7), 2120.* <https://doi.org/10.3390/su11072120>.
- Kanada Dışişleri Bakanlığı. (2023). Türkiye'ye Giden Vatandaşlarına Seyahat Tavsiyesi. <https://travel.gc.ca/destinations/turkiye>. [Access Date: 11.02.2023].

- Keeley, B. L. (2023). "Conspiracy Theory and (or as) Folk Psychology". *Social Epistemology*, 1-10. <https://doi.org/10.1080/02691728.2023.2191290>.
- Keyes, R. (2004). *The Post-truth era: Dishonesty and Deception In Contemporary Life*. Macmillan.
- Kruglanski, A. W., Molinario, E., Ellenberg, M., & Di Cicco, G. (2022). "Terrorism and Conspiracy Theories: A View From the 3N Model of Radicalization". *Current Opinion in Psychology*, 101396.
- Kuźelewska, E., & Tomaszuk, M. (2022). "Rise of Conspiracy Theories in the Pandemic Times". *International Journal for the Semiotics of Law-Revue Internationale de Sémiotique juridique*, 35(6), 2373-2389.
- Koekoek, C., & Zakin, E. (2023). "Feminist Takes on Post-truth". *Philosophy & Social Criticism*, 49(2), 125-138. <https://doi.org/10.1177/01914537231152779>.
- Koro-Ljungberg, M., Carlson, D. L., & Montana, A. (2019). "Productive Forces of Post-truth (s)?" *Qualitative Inquiry*, 25(6), 583-590. <https://doi.org/10.1177/1077800418806595>.
- Lagrone. (2021). Gerald R. Ford Şok Denemesi. <https://news.usni.org/2021/06/19/video-explosive-uss-gerald-r-ford-shock-trial-registered-as-3-9-magnitude-earthquake>. [Access Date: 14.07.2023].
- Lockie, S. (2017). "Post-truth Politics and the Social Sciences". *Environmental Sociology*, 3(1), 1-5. <https://doi.org/10.1080/23251042.2016.1273444>.
- Lorusso, A. M. (2020). "Between Truth, Legitimacy, and Legality in the Post-truth Era". *International Journal for the Semiotics of Law-Revue internationale de Sémiotique juridique*, 33(4), 1005-1017.
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K., Seifert, C. M., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). "Misinformation and its Correction: Continued Influence and Successful Debiasing". *Psychological science in the public interest*, 13(3), 106-131. <https://doi.org/10.1177/1529100612451018> CrossRef GoogleAkademik PubMed
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K., & Cook, J. (2017). "Beyond Misinformation: Understanding and Coping With the "Post-truth" Era". *Journal of applied*

research in memory and cognition, 6(4), 353-369.
<https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.008>.

Love, P. E., & Ahiaga-Dagbui, D. D. (2018). “Debunking Fake News in a Post-truth Era: The Plausible Untruths of Cost Underestimation in Transport Infrastructure Projects”. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 113, 357-368.
<https://doi.org/10.1016/j.tra.2018.04.019>.

Lynch, M. (2017). “STS, Symmetry and Post-truth”. *Social Studies of Science*, 47(4), 593-599. <https://doi.org/10.1177/0306312717720308>.

Mahkuei, H., & Hasani, S. (2013). “What is HAARP? A Destructive or a Constructive Technology?”. *Scientific-Research Quarterly of Geographical Data (SEPEHR)*, 22(87), 14-23.

Mair, J. (2017). “Post-truth Anthropology”. *Anthropology Today*, 33 (3), 3-4.

Mandik, Peter. (2007). ‘Shit Happens.’ *Episteme* 4(2), 205–18. <https://doi.org/10.3366/epi.2007.4.2.205>.

Martin, B. (2020). “Dealing With Conspiracy Theory Attributions”. *Social epistemology*, 34(5), 409-422.

Marques, M. D., Ling, M., Williams, M. N., Kerr, J. R., & McLennan, J. (2021). “Australasian Public Awareness and Belief in Conspiracy Theories: Motivational Correlates”. *Political Psychology*, 43(1), 177-198. Doi: 10.1111/pops.12746.

McKenzie-McHarg, A. (2020). “Conceptual History and Conspiracy Theory”. In *Routledge Handbook of Conspiracy Theories* (pp. 16-27). Routledge.

Mejia, R., Beckermann, K., & Sullivan, C. (2018). “White Lies: A Racial History of the (post) Truth”. *Communication and Critical/Cultural Studies*, 15(2), 109-126.

Mızokami, K. (2021). *USS Gerald R. Ford*, Bir Savaş Gemisinin Bir Depreme Neden Olması. Watch US Navy Blast Carrier With Explosives, Cause Earthquake (popularmechanics.com). [Access Date: 14.09.2023].

Milliyet (2023). Mevlüt Çavuşoğlu’nun Basın Açıklaması <https://www.milliyet.com.tr/gundem/konsolosluklarin-kapatilmasi-bakan-cavusoglu-bu-aciklamalar-ve-ka-patmalar-maksatli-6897880>. [Erişim Tarihi: 21.08.2023].

- Mittendorf, W. (2023). "Conspiracy Theories and Democratic Legitimacy". *Social Epistemology*, 1-13. <https://doi.org/10.1080/02691728.2023.2172700>.
- Moltmann, J. (2020). "The Spirit of Truth". *Theology Today*, 77(1), 47-53. DOI: 10.1111/erev.12498.
- Moravčíková, E. (2020). "Media Manipulation And Propaganda In The Post-Truth Era". *Media Literacy and Academic Research*, 3(2), 23-37.
- Nally, D. (2023). "Post-truth, Education and Dissent". *Educational Philosophy and Theory*, 55(5), 609-621.
- Napolitano, M. G., & Reuter, K. (2021). "What is a Conspiracy Theory?", *Erkenntnis*, 1-28. doi:10.1007/s10670-021-00441-6.
- Nefes, T. S. (2017). "The Impacts of the Turkish Government's Conspiratorial Framing of the Gezi Park Protests". *Social Movement Studies*, 16(5), 610-622.
- Neuberger, C., Bartsch, A., Fröhlich, R., Hanitzsch, T., Reinemann, C., & Schindler, J. (2023). "The Digital Transformation of the Information Order: A Model for the Analysis of the Epistemic Crisis". *International Communication Association Annals*, 1-22. <https://doi.org/10.1080/23808985.2023.2169950>.
- NTV (2023). ABD savaş gemisi. <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/abd-savas-gemisi-uss-nitze-istanbul-bogazina-demirledi,OEOjqF5G80qScldkr7XWRA/C0pO-e-dDEa8FqvEQYf64g>. [Erişim Tarihi: 18.07.2023].
- Oliver, JE and Wood, TJ (2014). "Conspiracy Theories and Paranoid Style(s) of Mass Opinion". *American Journal of Political Science*, 58(4), 952-966.
- Omani, M., Beigi, J., & Poorgahremani, B. (2022). "Violating the Rights of Future Generations With Climate Change Caused by Haarp Technology". *Natural Ecosystems of Iran*, 13(3), 96-110.
- Orr, M. & Dentith, M. R. X. (2018). Clearing up Some Conceptual Confusions About Conspiracy Theory Theorizing. in M. R. X. Dentith (ed.), *Taking Conspiracy Theories Seriously*. London: Rowman and Littlefield. pp. 141-153.
- Oxford Living Dictionaries. (2023). Word of the Year 2016 is... <https://en.Oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>.

- Özdemir, C. Ö., (2021). “Yeni Medya ve Halkla İlişkiler”, *Dijital Halkla İlişkilerde Güncel Konular*, Konya: Literatürk Yayınevi, 161-201.
- Park, B. (2008). “Türkiye’nin Derin Devleti: Ergenekon ve Cumhuriyette Demokratikleşmeye Yönelik Tehdit”. *RUSİ Dergisi*, 153 (5), 54-59.
- Peels, R., Kindermann, N., & Ranalli, C. (2023). “Normativity in Studying Conspiracy Theory Belief: Seven Guidelines”. *Philosophical Psychology*, 1-35.
- Pelkmans, M., & Machold, R. (2011). “Conspiracy Theories and Their Truth Trajectories”. *Focaal*, 2011(59), 66-80.
- Perini-Santos, E. (2020). “Post-truth Nedir? Bir Vaka Çalışması Olarak Brezilya ile Geçici Bir Cevap”. *Demokrasi ve Brezilya'da* (s. 226-249). Routledge. <https://doi.org/10.1016 /j.dcm. 2018.10.002>.
- Pertwee, E., Simas, C., and Larson, HJ. (2022). “An Epidemic of Uncertainty: Rumors, Conspiracy Theories, and Vaccine Hesitation”. *Nature Medicine*, 28 (3), 456-459.
- Peters, M. A. (2017). “Education in a post-truth World”. *Educational Philosophy and Theory*, 49(6), 563-566. <https://doi.org/10.1080/00131857.2016.1264114>.
- Picciotto, R. (2019). “Is Evaluation Obsolete in a Post-truth World?”. *Evaluation and program planning*, 73, 88-96. <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan. 2018.12.006>.
- Pinardi, P., & Darmawanti, I. (2023). “Post-Truth Era: Ancaman Polarisasi Melalui Grup Whatsapp Keluarga”. *Jurnal Psikologi Teori dan Terapan*, 14(1), 60-78.
- Pfeifer, N. (2023). “Towards a Conceptual Framework for Conspiracy Theory Theories”. *Social Epistemology*, 1-12. <https://doi.org/10.1080/02691728.2023. 2172698>.
- Politik Yol. (2023). Miçotakis’in Basın Açıklaması. <https://www.politikyol.com /yunanistan-basbakani-micotakis-bir-gece-ansizin-gelmekle-ovunenler-bir-sabah-uyandiklari-nda-aci-gercekle-karsilasabilir/>. [Access Date: 14.07.2023].
- Postill, J. (2018). “Populism and Social Media: A Global Perspective”. *Media, Culture & Society*, 40(5), 754-765. <https://doi.org/10.1177/0163443718772186>.
- Pragier, D. (2023). Taking Words Literally: Cratylism in the Post-Truth Age. <http://hdl.handle.net/10871/132838>.

- Pummerer, L. (2022). "Belief in Conspiracy Theories and Non-normative Behavior". *Current Opinion in Psychology*, 101394. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101394>.
- Räikkä, J. (2018). "Conspiracies and Conspiracy Theories: An Introduction". *Argumenta*, 6. <https://doi.org/10.23811/51.arg2017.ra>.
- Räikkä, J., & Basham, L. (2018). "Conspiracy Theory Phobia". *Conspiracy Theories and the People who believe them*, 178-186. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190844073.003.0011>.
- Renard, J.B. (2017). *Negative Rumors: From Denial of Truth to Conspiracy Theory*. In the Mills of Rumor (pp. 223-240). Routledge.
- Rochlin, N. (2017). Fake News: Belief in Post-truth. *Library hi tech*. <https://doi.org/10.1108/LHT-03-2017-0062>.
- Runnels, R. (2019). *Conspiracy Theories and the Quest for Truth*. *Digital Commons @ ACU*, Electronic Theses and Dissertations. Paper 180.
- Saglam, E. (2022). "Subjectivity, Mobilization, and Everyday Politics: Insights from Reconfigurations of Conspiracy Theories in Turkey". *Social Research: An International Quarterly* 89(3), 831-857. <https://doi.org/10.1353/sor.2022.0047>.
- Saliu, H. (2023). "Hakikat Sonrası Çağda Kamu Diplomasisinin Anlatıları: Yumuşak Gücün Gerilemesi". *İletişim ve Toplum*, 209-224.
- Sánchez Lazaro, FG. (2023). *Punishment and Communication in a Post-Truth Society*. In *the Crisis of Criminal Law in the Democratic Constitutional State: Manifestations and Trends* (pp. 173-190). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-13413-5_10.
- San Diego Union Tribune (2023). Süleyman Soylu'nun Basın Açıklaması <https://www.sandiegouniontribune.com/business/nation/story/2023-02-02/turkey-slams-west-for-security-warnings-harming-tourism>. [Access Date: 11.05.2023].
- Schindler, S. (2023). "Post-truth Politics and Neoliberal Competition: The Social Sources of Dogmatic Cynicism". *International Theory*, 1-20.

- Seismological Research Letters. (2022). Tetiklenmiş Depremlere İlişkin Araştırma Makaleleri. <https://pubs.geoscienceworld.org/srl/issue/94/2A>. Cilt: 94 Sayı: 2A | Sismolojik Araştırma Mektupları | YerbilimDünyası (geoscienceworld.org). [Access Date: 11.08.2023].
- Sismondo, S. (2017). “Post-Truth?”, *Social Studies of Science*, 47(1), 3-6. <https://doi.org/10.1177/0306312717692076>.
- Sobrado, T. (2011). Postmodernism is the Genesis of Contemporary Conspiracy Theory. https://www.huffingtonpost.co.uk/tony-sobrado/postmodernism-is-the-gene_b_967669.html. [Access Date: 14.09.2023].
- Suiter, J. (2016). Post-truth Politics. *Political insight*, 7(3), 25-27. <https://doi.org/10.1177/2041905816680417>.
- Swami, V., Voracek, M., Stieger, S., Tran, U. S., & Furnham, A. (2014). “Analytic Thinking Reduces Belief in Conspiracy Theories”. *Cognition*, 133(3), 572-585.
- Takvim. (2023). İsveç'ten Türkiye'nin Sabrını Zorlayan Yeni Skandallar! Türk Bayrağı, Kur'an-ı Kerim ve Başkan Erdoğan'ı Hedef Alan Karikatür Yarışması. <https://www.takvim.com.tr/dunya/2023/01/17/isvecten-turkiyenin-sabrini-zorlayan-yeni-skan-dallar-turk-bayragi-kuran-i-kerim-ve-baskan-erdogani-hedef-alan-karikatur-yarismasi>. [Erişim Tarihi: 26.08.2023].
- Tangün, Y. A., & Parlak, İ. (2020). “Politik Söylemin ‘Komplo Teorisi Formu’na Özdeş Sınırları: Kanaat Teknisyeni, Habitus ve İktidar Stratejileri”. *Mülkiye Dergisi*, 44(2), 287-320.
- The Economist. (2023). A burnt Koran Holds Back Sweden and Finland From Joining NATO. <https://www.economist.com/europe/2023/02/02/a-burnt-koran-holds-back-sweden-and-finland-from-joining>. [Access Date: 13.05.2023].
- The Guardian. (2023). “Turkey Pushes Back Vote on Sweden and Finland’s Nato accession”. <https://www.theguardian.com/world/2023/jan/14/turkey-pushes-back-vote-on-sweden-and-finlands-nato-accession>. [Access Date: 12.05.2023].
- The Guardian. (2023) Turkey's Two-faced 'Sultan' is no Friend of the West. It's Time to Play Hardball. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/feb/05/>

turkeys-two-faced-sultan-is-no-friend-of-the-west-its-time-to-play-hardball.
[Access Date: 12.05.2023].

The Reuters. (2015). Managing Earthquake Risks in oil and gas Production: Kemp
<https://www.reuters.com/article/uk-earthquake-shale-usa-kemp-idUSKBN0NT1I220150508>. [Access Date: 11.05.2023].

The Reuters. (2023) Explainer: Why is Turkey Blocking Sweden and Finland NATO Membership? <https://www.reuters.com/world/why-is-turkey-blocking-swedish-finnish-nato-membership-2023>. [Access Date: 11.05.2023].

Tie, W. (2022). Tricks With Transference: Naming in a Post-Truth World. olume 3|4: Foucault's Method Today. 402 – 427. <http://dx.doi.org/10.26021/13033>.

Tsapos, M. (2023). Who is a Conspiracy Theorist?. *Social Epistemology*, 1-10.
<https://doi.org/10.1080/02691728.2023.2172695>.

Temmerman, M., Moernaut, R., Coesemans, R. ve Mast, J. (2019). “Post-truth ve Politik: Politik Gerçekleri Temsil Etmede Yapılanmalar ve Çarpıtmalar”. *Söylem, Bağlam ve Medya*, 27, 1-6.

Total Prepare. (2023). Can Humans Cause Earthquakes? As it Turns out, Yes we Can. <https://totalprepare.ca/can-humans-cause-earthquakes/>. [Access Date: 11.05.2023].

TRT Haber. (2023). İstanbul, Nüfusu Kadar Turist Ağırladı. <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/istanbul-nufusu-kadar-turist-agirladi-742550.html>.

Tuerke, K. (2022). Waterloo Üniversitesi’nden Depremsellik Haritaları <https://Uwaterloo.Ca/News/Media/New-Map-Shows-Where-Fracking-Induced-Earthquakes-Could-Hit>. [Access Date: 16.09.2023].

Turna, B., & Uçar, O. (2004). *Metal Fırtına*. Timaş Yayınları.

Töre, Ö. (2023). Turkish Cargo Raises the Bar for Success. <https://ftnnews.com/news-from-turkey/45447-turkish-cargo-raises-the-bar-for-success>. [Access Date: 11.05.2023].

- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı (2023). Avrupa Ülkeleri İçin Seyahat Uyarısı, <https://www.mfa.gov.tr/avrupa-ulkeleri-icin-seyahat-uyarisi-28-ocak-2023.tr.mfa>. [Erişim Tarihi: 21.08.2023].
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı (2023). ABD İçin Seyahat Uyarısı, <https://www.mfa.gov.tr/abd-icin-seyahat-uyarisi-28-ocak-2023.tr.mfa>. [Erişim Tarihi: 21.08.2023].
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı (2023). Türkiye Dışışleri Bakanlığından Kur'an-ı Kerim Eylemleri Uyarısı. https://www.mfa.gov.tr/no_-30_-danimarka-da-kutsal-kitabimiz-kur-an-i-kerim-i-hedef-alan-saldiri-hk.tr.mfa. [Erişim Tarihi: 21.08.2023].
- Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı (2023). İsveç ve Finlandiya'nın NATO Üyelikleri Onaylarına İlişkin Karar Süreci. <https://www.ntv.com.tr/dunya/stoltenberg-isvec-ve-finlandiyanin-nato-uyeligi-onaylarina-dair-karar-turkiyeye-ait,GtMrFKgHrEOoBqmbW8mcsw>. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiye-finlandiyanin-natoya [Erişim Tarihi: 28.09.2023].
- Twitter (2023). Süleyman Soylu'nun Tweet'i. <https://twitter.com/suleymansoylu/status/1621461276458115073>. [Erişim Tarihi: 03.07.2023].
- Tvnet (2023). Konsolosluklarını Kapanan 9 Ülkeye 3 Uyarı. <https://www.youtube.com/watch?v=hKvIlsdKTFs>. [Erişim Tarihi: 03.06.2023].
- Uscinski, J. E., Klofstad, C., & Atkinson, M. D. (2016). "What Drives Conspiratorial Beliefs? The Role of Informational Cues and Predispositions". *Political Research Quarterly*, 69(1), 57-71. <https://doi.org/10.1177/1065912915621621>.
- Uscinski, J. E. (2018). "The Study of Conspiracy Theories". *Argumenta*, 3(2), 233-245.
- Uscinski, J. E., & Enders, A. M. (2022). "What is a Conspiracy Theory and Why Does it Matter?", *Critical Review*, 1-22.
- Van Prooijen, J. W., & Douglas, K. M. (2017). "Conspiracy Theories as Part of History: The Role of Societal Crisis Situations". *Memory Studies*, 10(3), 323-333. <https://doi.org/10.1177/1750698017701615>.

- Van Prooijen, J. W., & Douglas, K. M. (2018). "Belief in Conspiracy Theories: Basic Principles of an Emerging Research Domain". *European journal of social psychology*, 48(7), 897-908. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2530>.
- Vermeule, A & Sunstein, C. (2009). "Conspiracy Theories: Causes and Cures", *The Journal of Political Philosophy*, 17(2), 202–227 (2009). <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x>.
- Vikipedi. (2023). Kahramanmaraş Merkezli Deprem. https://tr.wikipedia.org/wiki/2023_Kahramanmara%C5%9F_depremleri. [Erişim Tarihi: 03.07.2023].
- Von Werlhof, C. (2010). "Much of What People Think of as 'Climate Change' Results from These Deliberate Experiments With the Electromagnetic System That Holds the Earth, Moon and Sun in Place". Chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfndmkaj/<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/ar4-wg1-chapter1.pdf>.
- Waisbord, S. (2018). "Truth is What Happens to News: On journalism, Fake News, and Post-truth". *Journalism studies*, 19(13), 1866-1878.
- Wang, J., & Kim, S. (2021). "The Paradox of Conspiracy Theory: The Positive Impact of Beliefs in Conspiracy Theories on Preventive Actions and Vaccination Intentions During the COVID-19 Pandemic". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(22), 11825.
- Watts, E. K. (2018). "Zombies Are Real": Fantasies, Conspiracies, and the Post-truth Wars. *Philosophy & Rhetoric*, 51(4), 441-470. <https://doi.org/10.5325/phlrrhet.51.4.0441>.
- Watson, J. C. (2016). "Epistemic Justification". *Internet Encyclopedia of Philosophy*.
- Wehrle, M. (2023). "Can the "Real World" Please Stand Up? The Struggle for Normality as a Claim to Reality". *Philosophy & Social Criticism*, 49(2), 151-163. <https://doi.org/10.1177/01914537221147852>.
- Weinberger, S. (2008). "Heating up the Heavens: Battling Rumours of Death Beams and Mind Control, an Ionosphere Research Facility in Alaska Finally Brings Science to the Fore". *Nature*, 452(7190), 930-933

- Weigmann, K. (2018). “The Genesis of a Conspiracy Theory: Why do People Believe in Scientific Conspiracy Theories and How do They Spread?”. *EMBO Reports*, 19(4), e45935. <https://doi.org/10.15252/embr.201845935>.
- Willemsen, H. (2019). “Primo Levi’s Bearing Witness and the Reinterpreted Past: Post-truth and the Authoritarian Other”. *Journal of Analytical Psychology*, 64(4), 498-511.
- Yaycı, C. (2018). ABD’nin '2002 Millennium Challenge' Tatbikatının Bugüne Söyledikleri. <https://turkdegs.org/icerik/abdnin-2002-millennium-challenge-tatbikatinin-bugu-ene-soeyledikleri>. [Erişim Tarihi: 21.08.2023].
- Yazır, A. (2023). *The Impact of the Post-truth era on Progressive Populism: The Case of Alexandria Ocasio-Cortez* (Master's thesis), Middle East Technical University.
- Youtube. (2023). Bahçeli Sır Olay. <https://www.youtube.com/watch?v=3sTzPyEZIJc> [Erişim Tarihi: 21.08.2023].
- Zoglauer, T. (2023). Post-Truth Phenomenology. In *Constructed Truths: Truth and Knowledge in a Post-truth World* (pp. 1-33). Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-39942-9_1.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Başak AKMEŞE
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	<u>Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitaplarında Basılan Bildiriler:</u> ➤ Siyasal Reklamlarda Z Kuşağı Temsili; AKP, CHP ve İyi Parti Örneği Başak Akmeşe; Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU (2022) https://www.iletisimkongresi.org/files/ugd/614b1f_ad1d558ff5e04_f12932126ff6d8e54e1.pdf <u>Dergilerde Yayımlanan Makaleler:</u> ➤ Dijital Manipülasyonun Yapay Zekâ Boyutu Deepfake Videolar: Ukrayna-Rusya Halkı Örneği Başak Akmeşe (2023) ➤ Siyasal Reklamlarda Z Kuşağının Temsili: 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Örneğinde Göstergebilimsel Bir İnceleme Başak Akmeşe; Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU (2023) DOI: 10.56676/kiad.1168035
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	